

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સમાજ પરિવર્તન સમુદાય અને અન્યો.

વિ.

કર્ણાટક રાજ્ય તથા અન્યો

(રિટ પિટિશન (સિવિલ) નં. ૫૬૨/૨૦૦૯ વગેરે)

એપ્રિલ ૧૮, ૨૦૧૩

[આફતાબ આલમ, કે.એસ. રાધાકૃષ્ણન અને રંજન ગોગોઈ, ન્યાયમૂર્તિઓ]

પર્યાવરણ સંરક્ષણ અને પ્રદૂષણ નિયંત્રણ:

વન – કર્ણાટક અને આંધ્ર પ્રદેશના વન વિસ્તારમાં ગેરકાયદેસર ખનન –

જાહેર હિત અરજી – અદાલતે નિયુક્ત કરેલી કેન્દ્રીય સશક્ત સમિતિ (સીઈસી)

એ પોતાના અહેવાલમાં ગેરકાયદેસર ખનન દર્શાવ્યું – અદાલત દ્વારા રચાયેલ સંયુક્ત દળે સંબંધિત ૧૬૬ ખનન લીઝોની સીમાઓ નિર્ધારિત કરી – સીઈસી એ પોતાના અંતિમ અહેવાલમાં ખનન ખાડાઓ અને ઉપરિભારના ઢગલાઓ દ્વારા થયેલા અતિક્રમણના વ્યાપના આધારે ખાણોને ૩ શ્રેણીઓ, એટલે કે એ, બી અને સી, માં વર્ગીકૃત કરવાની ભલામણ કરી – સીઈસી એ કેટલીક શરતોને આધીન રહી એ અને બી શ્રેણીની ખાણો ફરી શરૂ કરવાની અને સી શ્રેણીની ખાણો બંધ કરવાની ભલામણ કરી – સીઈસીની વિશ્વસનીયતા, સંયુક્ત દળે હાથ ધરેલી સર્વે પ્રક્રિયાની પવિત્રતા અને સીઈસીની ભલામણોની સ્વીકાર્યતા અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યા. નિર્ધારિત થયું: સીઈસીની વિશ્વસનીયતા અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય નહીં – આ સંસ્થા અદાલતના નિર્દેશો અનુસાર પોતાના કાર્યો નિભાવી રહી છે – અદાલતના આદેશો હેઠળ સંયુક્ત દળે કરેલા સર્વેની વિશ્વસનીયતા અંગે પણ પ્રશ્ન ઉઠાવી શકાય નહીં – સીઈસી દ્વારા કરાયેલ લીઝોનું વર્ગીકરણ વાજબી છે અને તેથી સ્વીકાર્ય છે – નવી ખનન પરવાનગીઓના અનુદાન પર અદાલતે મૂકેલો પ્રતિબંધ દૂર કરવામાં આવે છે – કર્ણાટક અને આંધ્ર પ્રદેશની આંતર-રાજ્ય સીમા પર અથવા તેની નજીક આવેલી લીઝોની કામગીરી, સીમા સંબંધિત પ્રશ્નનું નિરાકરણ થાય ત્યાં સુધી, સ્થગિત રાખવામાં આવે છે – લીઝધારકો દ્વારા આક્ષેપિત ફોજદારી ગુનાઓ સંબંધિત તપાસોને તેમના તર્કસંગત અંત સુધી પહોંચાડવાની રહેશે – ખાણ અને ખનિજ અધિનિયમ, ૧૯૫૭ – વન સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૦ – પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬.

ભારતનું સંવિધાન, ૧૯૫૦ :

અનુચ્છેદો ૩૨ અને ૧૪૨ – ગેરકાયદેસર જનન – વનસંપત્તિને વિશાળ પાયે તુકસાન પહોંચાડવું – પ્રાસંગિક કાયદાઓની જોગવાઈઓ હેઠળના ઉપાયોની ઉપલબ્ધિ હોવા છતાં, અનુચ્છેદો ૩૨ અને ૧૪૨ હેઠળના ઉપાયનો આશ્રય લેવું – નિર્ધારિત કર્યું: અદાલત વિશાળ અન્યાયના નિવારણ માટે પોતાના બંધારણીય અધિકારક્ષેત્રનો આશ્રય લઈ શકે છે. પ્રાસંગિક કાયદાઓ વિશાળ પાયાની જનન પ્રવૃત્તિઓમાં થયેલી ગેરકાયદેસરતાઓને કારણે ઊભી થયેલી અસાધારણ પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા અસરકારક અને કાર્યક્ષમ સાબિત નહીં થાય. સી.ઈ.સી.ની ભલામણો, જે અદાલતે સ્વીકારી છે, તે કાનૂની જોગવાઈઓ સાથે વિસંગત થતી નથી – ખાણ અને ખનિજ અધિનિયમ, ૧૯૫૭ – વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ – પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬.

અનુ. ૧૪ – વર્ગીકરણ – મનમાનીપણાની કસોટી – ઠરાવ્યું: વર્ગીકરણ માટેના માપદંડના સ્વીકારમાં રહેલું મનમાનીપણું અનુ. ૧૪ ની કસોટી પર ચકાસવાનું રહે છે અને વર્ગીકરણ માટે વધુ સારા આધારની ઉપલબ્ધિ અંગેની આત્મલક્ષી ધારણાઓના આધારે નહીં.

અનુચ્છેદ ૨૧ - જીવનનો અધિકાર - અમલવારી - ઠરાવ્યું: મોટી સંખ્યામાં નાગરિકોને અસર કરતા આવા અધિકારોની અમલવારી કરતી વખતે, સર્વોચ્ચ અદાલત પ્રક્રિયાની મર્યાદાઓથી બંધાયેલી રહી શકતી નથી.

શબ્દો અને વાક્યપ્રયોગો - 'ખનન કામગીરીઓ' - તેનો અર્થ - ખાણો અને ખનિજ અધિનિયમના પરિપ્રેક્ષ્યમાં.

ન્યાયમૂર્તિ યુ.એલ. ભટ સમિતિની કર્ણાટક રાજ્યમાં અંધાધૂંધ ખનનના મુદ્દે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, આ બાબત રાજ્યના લોકાયુક્તને મોકલવામાં આવી હતી, જેમણે પોતાના અહેવાલમાં રાજ્યના બેઠ્ઠારી જિલ્લામાં અંધાધૂંધ ખનન થતું હોવાનું દર્શાવ્યું હતું.

અરજદારે આ બાબતમાં અદાલતના હસ્તક્ષેપની માંગ સાથે બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ હાલની જાહેર હિત અરજી દાખલ કરી હતી. અદાલતે કર્ણાટક રાજ્યના બેઠ્ઠારી પ્રદેશમાં ગેરકાયદેસર ખનન સંબંધિત આક્ષેપો અંગે પોતાની અહેવાલ રજૂ કરવા માટે કેન્દ્રીય સશક્ત સમિતિ (સીઈસી) ને કહ્યું હતું. સીઈસીએ પોતાના અહેવાલોમાં વિશાળ પાયે ગેરકાયદેસર ખનન થયાનું દર્શાવ્યું હતું. અદાલતે તા. ૨૯.૭.૨૦૧૧ ના આદેશથી બેઠ્ઠારી જિલ્લામાં ખનન ઉપર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો, અને ત્યારબાદ તા. ૨૮.૮.૨૦૧૧ ના આદેશથી તુમકુર અને ચિત્રદુર્ગા જિલ્લાઓમાં પણ એવો પ્રતિબંધ મૂક્યો હતો. અદાલતે

પ્રારંભિક રીતે ૧૧૭ ખનન ભાડાપટ્ટાઓની સીમાઓ નક્કી કરવા માટે સંયુક્ત ટીમની રચના કરી હતી, જે સંખ્યા અનુસરે વધીને ૧૬૬ ખનન ભાડાપટ્ટાઓ સુધી પહોંચી હતી. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલ સર્વેક્ષણને, ભાડાપટ્ટાધારકોની વિનંતિ પર, વિશેષ ટીમ દ્વારા પુનઃપરીક્ષણ માટે મુકવામાં આવ્યું હતું. સીઈસીએ તા. ૩.૨.૨૦૧૨ નો પોતાનો અંતિમ અહેવાલ રજૂ કરી, ખાણોને કુલ ભાડાપટ્ટા વિસ્તારની સરખામણીમાં ખનન ખાડાઓ તથા ઓવરબર્ડન ડમ્પ્સ સંબંધિત અતિક્રમણના પ્રમાણના ટકાવાર આધારે, એટલે કે, 'એ', 'બી' અને 'સી' એમ ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવાની ભલામણ કરી હતી. તેણે એવી શરતોની પણ ભલામણ કરી હતી કે જેના આધીન ખાણો ફરી શરૂ કરવી અને ખનન કામગીરીનો પુનઃપ્રારંભ કરવો તે અદાલત દ્વારા વિચારણા માટે લેવામાં આવે. સીઈસીએ તા. ૧૩.૩.૨૦૧૨ ના રોજ પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્વસન યોજનાઓ (આર એન્ડ આર યોજનાઓ) ની તૈયારી અને અમલીકરણ માટેની વિગતવાર માર્ગદર્શિકાઓ સાથે સુધારેલી ભલામણો પણ રજૂ કરી હતી. આ માર્ગદર્શિકાઓ વિવિધ હિતધારકો સાથે પરામર્શ કર્યા બાદ તૈયાર કરવામાં આવી હતી, જેમાં વર્તમાન મામલાના મોટા ભાગના ખનન ભાડાપટ્ટાધારકોની પ્રતિનિધિ સંસ્થા એવા ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન મિનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (એફઆઈએમઆઈ) નો પણ સમાવેશ થતો હતો.

અદાલતના તા. ૧૦.૨.૨૦૧૨ના આદેશના અનુસંધાને, સી.ઈ.સી.એ ભાડાપટ્ટાધારકોની ૬૬ રજૂઆતો પર વિચાર કર્યો. સી.ઈ.સી.એ ૪ રજૂઆતોને

ગ્રાહ્ય ગણાવી અને ૪ ભાડાપટ્ટાઓ બાબતે સુધારાઓ કર્યા. સી.ઈ.સી.એ 'વી' અને 'એચ' એમ ૨ ભાડાપટ્ટાધારકોના મામલાઓને વર્ગ 'સી'માંથી 'બી'માં ઉચ્ચીકરણ કરવા અંગે અદાલતના વિચારાર્થે રજૂ કર્યા. અદાલતે, તા. ૩.૯.૨૦૧૨ના આદેશ દ્વારા, અમુક શરતોને આધીન રહી વર્ગ 'એ'ની ૧૮ ખાણોને ફરી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપી. અદાલતે તા. ૨૮.૯.૨૦૧૨ના આદેશ દ્વારા વર્ગ- 'બી'ના ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા ખનન કામગીરી પુનઃપ્રારંભ કરવા માટે કેટલીક શરતો પણ નિર્ધારિત કરી. આંતર-રાજ્ય સીમા (કર્ણાટક-આંધ્ર પ્રદેશ) પર સ્થિત ૭ ખાણોને, વર્ગ-બીની ૭૨ ખાણોમાંથી, વિશેષ વર્ગ (૮૧)માં મૂકવામાં આવી. વર્ગ-બીની આ ૭ ખાણો તથા ૨ ભાડાપટ્ટાધારકો, એટલે કે 'એસ' અને 'એસએચ'ના કેસો (જેઓને સી.ઈ.સી. દ્વારા તાત્કાલિક રીતે વર્ગ- ૮માં મૂકવામાં આવ્યા હતા), તેમનું યોગ્ય વર્ગીકરણ કરવા અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા. સી.ઈ.સી.એ પોતાના તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલમાં બાકી રહેલ વર્ગ-એ અને વર્ગ-૮ની ખાણોમાં ખનન કામગીરી પુનઃપ્રારંભ કરવાની ભલામણ કરી.

અદાલતે ભાડે લીધેલાઓ દ્વારા કરાયેલા ફોજદારી ગુનાઓ અંગે સી.બી.આઈ. દ્વારા તપાસ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો. અદાલતે ગેરકાયદે ખનનના કારણે એકત્રિત થયેલ લોખંડના અચસ્કના નિકાલ માટે મોનિટરી કમિટી મારફતે ઈ-હરાજીની પ્રક્રિયા દ્વારા આદેશ પણ કર્યો. અદાલતે બેદારી, ચિત્રદુર્ગા અને તુમકુરમાં ખનન લીઝોની આસપાસના 'ખનન પ્રભાવ ક્ષેત્ર માટેની સમગ્ર

પર્યાવરણ યોજનાઓ' (સી.પી.એમ.આઈ.ઝેડ.) અનુસાર સુધારાત્મક અને શમનાત્મક પગલાં લેવા માટે વિશેષ હેતુ વાહન (એસ.પી.વી.) પણ રચ્યું.

સંયુક્ત દળ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા સર્વેક્ષણની પવિત્રતા, ભાડાપટ્ટાધારકોના વર્ગીકરણને, પ્રક્રિયાત્મક ન્યાયસંગતતાના અભાવ અને સર્વેક્ષણની પ્રક્રિયાના તકનીકી ભાગમાં રહેલી આંતરિક ખામીઓના આધારે પ્રશ્નાંકિત કરતાં વચગાળાની અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. સી.ઈ.સી.ની વિશ્વસનીયતા પણ પ્રશ્નાંકિત કરવામાં આવી હતી.

પટ્ટાધારકો દ્વારા દલીલ કરવામાં આવી હતી કે કથિત રીતે ઉદ્ધંધન કરતી પટ્ટાઓનું વર્ગીકરણ, કુલ પટ્ટા વિસ્તારમાં કથિત અતિક્રમણના ટકાવારીના આધારે કરવામાં આવવું, બંધારણીય રીતે નબળું અને પર્યાવરણના દષ્ટિએ આત્મવિરોધી હતું; તેમજ પ્રશ્નાધીન મુદ્દાઓ માટે બંધારણના કલમ ૩૨ સાથે વાંચવામાં આવતી કલમ ૧૪૨ હેઠળની સત્તાઓનો આશરો લેવો આવશ્યક નહોતો, કારણ કે આ મુદ્દો ખાણો અને

(સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ અને પર્યાવરણ (રક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬.

રિટ અરજી પડર ઓફ ૨૦૦૯ નો નિકાલ કરતાં અને તેની સાથે સંકળાયેલી અન્ય એસ.એલ.પી.ઓ. તથા રિટ અરજીઓને અલગ કરતાં, અદાલતે

ઠેરવ્યું : ૧. કેન્દ્રિય સશક્ત સમિતિ (સીઈસી) ની રચના સૌપ્રથમ અદાલતે તેના તા. ૯.૫.૨૦૦૨ ના આદેશ દ્વારા કલમ ૩ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કલ્પાયેલ કાયદેસર સત્તાધિકારીની રચના ન થાય ત્યાં સુધી એક અંતરિમ સંસ્થા તરીકે કરી હતી પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમની (૩) કલમ. તે પછી ભારતના રાજપત્રમાં પ્રકાશિત તા. ૧૭.૯.૨૦૦૨ ની એક અધિસૂચના દ્વારા ૫ વર્ષના સમયગાળા માટે સી.ઈ.સી.ની રચના અંગે તેની રચના તેમજ તેની સત્તાઓ અને કર્તવ્યોની વ્યાપ્તિ દર્શાવતા જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. તા. ૧૭.૯.૨૦૦૨ ની અધિસૂચનામાં ઉલ્લેખિત પાંચ વર્ષનો સમયગાળો પૂર્ણ થઈ ગયો હતો અને આ સર્વોચ્ચ અદાલતે તે સંસ્થાના કાર્યક્ષેત્રના નિર્દેશોનો પુનઃનિર્ધારણ કર્યો હતો, તેથી સંભવતઃ નવી અધિસૂચના બહાર પાડવામાં આવવી જોઈએ હતી, જે બહાર પાડવામાં આવી નહોતી. આવી પરિસ્થિતિમાં સી.ઈ.સી.એ અદાલતના આદેશો હેઠળ કાર્ય કરવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું અને આ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ બાકી રહેલા વિવિધ પર્યાવરણીય મુદ્દાઓમાં સમયાંતરે પોતાના અહેવાલો રજૂ કર્યા હતા. આવા અહેવાલોના વિચારણા આધારે અદાલતે પણ સમયાંતરે પોતાના આદેશો પસાર કર્યા છે. આ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, સી.ઈ.સી.ની વિશ્વસનીયતા અંગે ઊભા કરાયેલા પ્રશ્નો નિરાધાર છે, ખાસ

કરીને ત્યારે જ્યારે કરવામાં આવેલી આશંકાઓ, જો આક્ષેપો ન કહેવાય, તેમને સમર્થન આપતું કોઈ સામગ્રી ઉપલબ્ધ નથી. ઉક્ત સંસ્થાએ આ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા સમયાંતરે પસાર કરાયેલા આદેશો વડે તેને સોંપવામાં આવેલા કાર્યોનું નિર્વહન કર્યું છે. જે નિર્દેશોના આધારે સી.ઈ.સી.એ આગળ કાર્યવાહી કરી હતી અને પોતાના અહેવાલો રજૂ કર્યા હતા, તે તા. ૧૪.૧૨.૨૦૦૭ ના આ સર્વોચ્ચ અદાલતના આદેશ દ્વારા નિર્ધારિત સી.ઈ.સી.ના કાર્યક્ષેત્રના નિર્દેશોની રૂપરેખા અંદર આવે છે. [પરિષ્કેદ ૨૧ થી ૨૩] [૮૫૧-ઈ-એફ; ૮૫૩- ઈ-એચ; ૮૫૪-એ]

૨. પ્રશ્નાધીન કાયદાઓ, અર્થાત્ ખાણ અને ખનિજ (વિકાસ અને નિયમન) અધિનિયમ, ૧૯૫૭; વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ અને પર્યાવરણ (સુરક્ષા) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ પૈકી કોઈપણ કાયદામાં જોગવાયેલ તંત્ર પ્રશ્નાધીન ખાણોના સંચાલનમાં થયેલ વિશાળ પાયાની ગેરકાયદેતાઓના પરિણામે દેશની વનસંપત્તિને થયેલ ગંભીર અને અપૂરણીય નુકસાન તથા રાષ્ટ્રીય ખજાનાને થયેલ વિશાળ નુકસાનને કારણે ઊભી થયેલી અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવા માટે ન તો અસરકારક સાબિત થાય અને ન તો કાર્યક્ષમ બને. પરિસ્થિતિ અસાધારણ હોવાથી, ઉપાય પણ નિઃસંદેહ અસાધારણ જ હોવો જોઈએ. પ્રશ્નાધીન કાનૂની યોજનાઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં વિચારતાં, સી.ઈ.સી.ની કોઈપણ ભલામણ, જો સ્વીકારવામાં આવે, તો વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવાયેલા કોઈપણ કાયદા સાથે વિરોધાભાસ પેદા કરતી

નથી. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં જ અદાલત, તે જ સ્વીકારતાં પહેલાં, સી.ઈ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણોને વધુ સૂક્ષ્મ સંતુલનના માપદંડ પર મૂકી તેમની આવશ્યકતા અંગે વિચારણા કરી શકે. તેથી, અદાલત જે વિશાળ અન્યાય થયો છે તેના નિવારણ માટે અને ભાવિમાં જરૂરી હોય તેવી પૂરતી સુરક્ષા પ્રદાન કરવા માટે, પોતાની બંધારણીય અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાની દિશામાં આગળ વધશે. [પરિચ્છેદ ૩૩) [૮૬૫-બી-ઈ]

બંધુઆ મુકિત મોરચા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૧૯૮૪) ૩ એસ.સી.સી. ૧૬૧: ૧૯૮૪ (૨) એસ.સી.આર. ૬૭; એમ. સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૧૯૮૭) ૧ એસ.સી.સી. ૩૯૫: ૧૯૮૭ (૧) એસ.સી.આર. ૮૧૯; એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૪૨ – આધારરૂપ માનવામાં આવ્યા.

સુપ્રિમ અદાલત બાર એસોસિએશન વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય એક (૧૯૯૮) ૪ એસ.સી.સી. ૪૦૯: ૧૯૯૮ (૨) એસ.સી.આર. ૭૯૫ – લાગુ પડતો નથી તેમ ઠરાવવામાં આવ્યું.

૩.૧. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલી સર્વેની સમગ્ર પ્રક્રિયામાં ભાડાપટ્ટાધારક અથવા તેના પ્રતિનિધિની ભાગીદારી; સર્વેની વાસ્તવિક પ્રક્રિયા

હાથ ધરવાની રીત; અધતન તકનીકનો ઉપયોગ; સર્વેની જવાબદારી સોંપવામાં આવેલી સંયુક્ત ટીમની રચના તથા સંયુક્ત ટીમની દેખરેખ હેઠળ મેદાની સર્વે હાથ ધરનાર ૭ ટીમોની રચના; આ અદાલતના તા. ૨૬.૯.૨૦૧૧ અને ૧૦.૨.૨૦૧૨ ના આદેશોના અનુસંધાને ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા વાંધાઓના પ્રકાશમાં સર્વેના નિષ્કર્ષોની પુનઃચકાસણીના બે તબક્કા; તથા તેના આધારે કરવામાં આવેલા સુધારાઓને જોતા, અદાલતના આદેશો હેઠળ કરવામાં આવેલા સર્વેના નિષ્કર્ષોની વિશ્વસનીયતા અંગે કોઈ શંકા રહેતી નથી. તેથી, સંયુક્ત ટીમ દ્વારા હાથ ધરાયેલા સર્વે તથા ત્યારપછી બનેલી ઘટનાઓના પ્રકાશમાં બધી ફરિયાદો અને ગિલા-શિકવાઓ નિર્રથક બની જવા જોઈએ. [પરિણેદ ૩૮] [૮૭૧-જી-એચ; ૮૭૨-એ-બી]

૩.૨. એવો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે, રાજ્યની સત્તાઓ અથવા અદાલતોના, જે લાગુ પડતા હોય તેવા, તમામ આદેશોને અતિક્રમીને, સંયુક્ત ટીમ દ્વારા નિર્ધારિત ભાડાપટ્ટાઓની સીમાઓ હવેથી દરેક ભાડાપટ્ટાની સીમાઓ ગણાશે અને સંયુક્ત ટીમ દ્વારા નિર્ધારિત કરાયેલ ભાડાપટ્ટા વિસ્તારનો લાભ સંબંધિત દરેક ભાડાપટ્ટાધારકને મળશે. હાલની કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત ભાડાપટ્ટાઓની સીમાઓ અંગે કોઈપણ અદાલતમાં બાકી રહેલી તમામ કાર્યવાહી આ વર્તમાન આદેશ દ્વારા નિર્ણય પામેલ ગણાશે અને આવી કોઈ બાબતનું કોઈપણ સંસ્થા અથવા સત્તાધિકારી દ્વારા પુનઃપરીક્ષણ માટે ઉદ્ઘાટન રહેશે નહીં. [પરિણેદ ૩૯] [૮૭૨-જી-એચ; ૮૭૩-એ]

૪. ખાણ અને ખનિજ અધિનિયમની કલમ ૨(ડી) માં સમાવાયેલ વ્યાખ્યાના વ્યાપક શબ્દોમાં “ખનન કામગીરીઓ” શબ્દપ્રયોગના અર્થક્ષેત્રમાં આવતી તમામ તેવી પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ થાય છે. તેથી ખનન કચરાનું નિકાલ કરવું (ઓવરબર્ડન ડમ્પ્સ) ખાણ અને ખનિજ અધિનિયમની કલમ ૨(ડી) હેઠળની કામગીરી ગણાતી નથી. આવી પ્રવૃત્તિ માટે વનજમીનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો વન સંરક્ષણ અધિનિયમ હેઠળ મંજૂરી આવશ્યક રહેશે. જો આવા હેતુ માટે વપરાતી જમીન વનજમીન ન હોય, તો ખનન લીઝમાં આવી કોઈપણ પ્રવૃત્તિ માટે વપરાતી જમીનનો સમાવેશ આવશ્યક છે. [ફકરો ૪૦]
[૮૭૩-બી-સી]

૫.૧. પેઢીંતર સમતા અને સ્થિર વિકાસ અમારા સંવિધાનિક ન્યાયશાસ્ત્રમાં સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા મૂળભૂત હકોના અભિન્ન અંગ તરીકે મક્કમ રીતે પ્રતિષ્ઠિત થયા છે. આવા હકોના અમલમાં, પર્યાવરણીય હાસથી પ્રતિકૂળ અસર પામનારા મોટી સંખ્યામાં નાગરિકોના હિતને રક્ષતાં, આ અદાલત કાર્યવાહી સંબંધિત મર્યાદાઓથી બંધાઈ શકતી નથી. છેલ્લા દાયકાથી વધુ સમયથી પર્યાવરણ સંબંધિત વિવિધ બાબતોમાં અદાલતને સહાય કરતી સી.ઈ.સી.ને કેટલીક નિર્દિષ્ટ ફરજો સોંપવામાં આવી હતી, અને ઉક્ત સંસ્થાએ તે ફરજો નિભાવતાં, લેવાયેલા નિષ્કર્ષો અને કરવામાં આવેલી ભલામણોને પૂરતું ન્યાયસંગત આધાર આપ્યો છે. જો ઉક્ત ભલામણો તર્ક અને

યુક્તિની કસોટી પર ખરી ઉતરે, તો તે ભલામણોને સ્વીકારવામાં અને વર્તમાન મામલામાં આદેશના ભાગરૂપે સમાવવામાં કોઈ કારણ નથી કે ન સ્વીકારવામાં આવે. [ફકરો ૪૧] [૮૭૩-એફ-એચ; ૮૭૪-એ]

૫.૨. વર્ગીકરણ માટેના માપદંડના સ્વીકારમાં મનસ્વિતાની કસોટી કલમ ૧૪ ના આધારે થવી જોઈએ અને વર્ગીકરણ માટે વધુ સારા આધારની ઉપલબ્ધતા અંગેની વ્યક્તિગત માન્યતાઓના આધારે નહીં. તેથી, કસોટી એ ન હોવી જોઈએ કે વર્ગીકરણ માટે કયો આધાર ‘વધુ સારો’ ગણાય, કારણ કે તે પ્રક્રિયામાં વ્યક્તિગતતાનો પ્રવેશ કરાવશે; કસોટી એ છે કે સ્વીકારવામાં આવેલ આધાર પર કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ શત્રુતાપૂર્ણ ભેદભાવનું પરિણામ આપે છે કે નહીં અને ટકાવારીના માપદંડનો સ્વીકાર હાંસલ કરવા માંગવામાં આવેલા હેતુ, એટલે કે, સર્વાધિક ઉદ્ધંધનો કરનાર તથા પર્યાવરણને મહત્તમ નુકસાન પહોંચાડનાર પટ્ટાધારકોની ઓળખ કરવા સાથે કોઈ યુક્તિસંગત સંબંધ ધરાવે છે કે નહીં. ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ યુક્તિસંગતતાની કસોટીમાં નિષ્ફળ જતું નથી અને અદાલત દ્વારા સ્વીકારપાત્ર ઠરે છે. સમગ્ર પરિસ્થિતિઓના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, સી.ઈ.સી. દ્વારા તેના તા. ૩.૨.૨૦૧૨ ના અહેવાલમાં સૂચવાયેલ વર્ગીકરણ સ્વીકારવામાં આવવું જોઈએ. [ફકરો ૪૨] [૮૭૪-સી-ઈ; ૮૭૫-બી]

૫.૩. જે શરતોને આધીન રહીને વર્ગ ‘એ’ અને ‘બી’ ની ખાણો ફરીથી શરૂ કરવાનાં છે અને વર્ગ ‘બી’ ની ખાણો ફરી શરૂ કરવાની પૂર્વશરત તરીકે જે આર એન્ડ આર યોજનાઓની ભલામણ કરવામાં આવી છે, તે મૂળત્વે દેશના દુર્લભ ખનિજ સંસાધનોના વૈજ્ઞાનિક અને આયોજનબદ્ધ ઉપયોગને સુનિશ્ચિત કરવા માટેના પગલાં છે. આ ભલામણો સર્વાંગી છે અને માત્ર પર્યાવરણ તથા પરિસ્થિતિતંત્રના હિતમાં જ નહીં પરંતુ સમગ્ર જનન ઉદ્યોગના હિતમાં પણ છે, જેથી ઉદ્યોગ વધુ સુવ્યવસ્થિત, આયોજનબદ્ધ અને શિસ્તબદ્ધ રીતે ચલાવી શકાય. એફ.આઈ.એમ.આઈ. માર્ગદર્શિકાઓના ઘડતર તથા આર એન્ડ આર યોજનાઓની તૈયારીમાં સક્રિય રીતે સંકળાયેલું હતું. સૂચવાયેલ પૂર્વશરતોમાં અથવા આર એન્ડ આર યોજનાઓની વિગતોમાં એવું કશું જ નથી જે ખાણ અને ખનિજ અધિનિયમ, પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ અને વન સંરક્ષણ અધિનિયમની કોઈપણ વૈધાનિક જોગવાઈના વિરુદ્ધ, વિરોધાભાસી અથવા અસંગત હોય. આવી પરિસ્થિતિમાં, વર્ગ ‘એ’ અને ‘બી’ ની ખાણો જે શરતોને આધીન રહીને ફરીથી શરૂ થવાની છે તે પૂર્વશરતો તેમજ વર્ગ ‘બી’ ની ખાણો માટે અમલમાં મુકવાનાં આવશ્યક આર એન્ડ આર યોજનાઓ સ્વીકારતાં, વર્ગ ‘એ’ અને ‘બી’ ની ખાણો ફરી શરૂ કરવા અંગે સી.ઈ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલ સૂચનો તેમજ આર એન્ડ આર યોજનાઓની વિગતો સ્વીકારવામાં આવવી જોઈએ. [ફકરો ૪૩] [૮૭૫-સી-એફ]

૫.૪. સીઈસી દ્વારા અદાલતમાં રજૂ કરાયેલા સંકલનમાંથી સ્પષ્ટ થાય છે કે કેટેગરી 'સી' ની અનેક ખાણો વન સંરક્ષણ અધિનિયમ હેઠળની આવશ્યક મંજૂરીઓ વિના અથવા તો ખનન કામગીરી માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલા વિસ્તારમાંના એક ભાગ માટે ખનન લીઝના અભાવમાં પણ કાર્યરત હતી. પર્યાવરણીય નુકસાન અને વિનાશ સંબંધિત જે ઉપગ્રહ છબીઓ અદાલત સમક્ષ મૂકાશે હતી તેનાથી ન્યાયિક અંતરાત્મા આઘાત પામી છે. ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના પ્રકાશમાં જ મહત્તમ ઉદ્ધનકારો/પ્રદૂષણકારો, એટલે કે, કેટેગરી 'સી' ની ખાણો અંગે ભવિષ્યના પગલાંની દિશાનો નિર્ણય કરવો જરૂરી બને છે. આવું કરતી વખતે, ઉત્પાદિત સ્ટીલ તથા અન્ય સંલગ્ન ઉત્પાદનોનો પૂરતો પુરવઠો સુનિશ્ચિત કરવા માટે આયર્ન ઓરની જરૂરિયાત પણ અદાલતે ધ્યાનમાં રાખવાની છે. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા હાથ ધરાયેલા સર્વેક્ષણનું પરિણામ અને લીઝની સીમાઓનું નિર્ધારણ અદાલતે સ્વીકારી લીધા પછી, અને ખાણોના વર્ગીકરણનો આધાર ચુકિતસંગત તથા બંધારણીય રીતે અનુમત્ય હોવાનું માન્ય ઠર્યા પછી, આ અદાલત માટે કેટેગરી 'સી' ની ખાણોને ફરી શરૂ કરવાની મંજૂરી કેવી રીતે આપી શકાય તેની કલ્પના કરવી મુશ્કેલ બનશે. દયાભાવને કોઈ સ્થાન નથી; ક્ષમાશીલતા માટેની ઉષ્માભરી વિનંતીઓ પ્રેરક મૂલ્ય પણ ધરાવી શકતી નથી. કેટેગરી 'સી' ના ૪૯ વ્યક્તિગત લીઝધારકોના હિતની સામે, વ્યાપક જનહિત અદાલતને કાયદાના લાંબા હાથની કાર્યક્ષમતા અને અસરકારકતા પ્રદર્શિત કરવા તરફ ઝુકવા માટે આવશ્યક બનાવે છે. તેથી, અદાલત કેટેગરી 'સી' ની ખાણોને સંપૂર્ણપણે બંધ કરવાનો અને આ સંદર્ભે સીઈસીની ભલામણો

અનુસાર આવશ્યક અનુગામી કાર્યવાહી કરવાનો આદેશ કરે છે. [પરિછેદો જજ અને જએસ] [૮૭૬-બી-એફ]

૬. આ અદાલતે તા. ૨.૧૧.૨૦૧૨ના રોજ પસાર કરેલા આદેશ દ્વારા નવી ખનન પરવાનગીઓના મંજૂર પર પ્રતિબંધ મુકવામાં આવ્યો હતો. દરમિયાન થયેલા વિકાસોને ધ્યાનમાં લેતા અને અદાલત સી.ઈ.સી.ના તા. ૩.૨.૨૦૧૨ના અહેવાલના નં. ૬ અને ૭ની ભલામણો સ્વીકારવા વલણ ધરાવે છે તે હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા, નવી લીઝોના મંજૂર બાબતે તા. ૨.૧૧.૨૦૧૨નો આદેશ ચાલુ રાખવાની આવશ્યકતા નથી. [ફકરો જક] [૮૭૬-એચ; ૮૭૭-એ]

૭. જ્યાં સુધી આંધ્ર પ્રદેશ અને કર્ણાટક રાજ્યો વચ્ચેની આંતર-રાજ્ય સીમાઓના નિર્ધારણનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી બંને રાજ્યો જિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાની દેખરેખ હેઠળ સીમાઓ નક્કી કરવા સંમત થયા છે. ઉક્ત મુદ્દે રાજ્યો વચ્ચે થયેલા સમજૂતીને ધ્યાનમાં લઈ અદાલત રાજ્યોને ઉપરોક્ત શરતો મુજબ મુદ્દાને અંતિમરૂપ આપવા મંજૂરી આપે છે. આંતર-રાજ્ય સીમા પર અથવા તેની નજીક આવેલી ૭ ખાણ લીઝો (શ્રેણી ૮૧) ની કામગીરી હાલમાં સ્થગિત છે. જ્યાં સુધી બંને રાજ્યો વચ્ચેનો સીમા સંબંધિત મુદ્દો ઉકેલાતો નથી ત્યાં સુધી આ ૭ લીઝોમાં ખનન કામગીરી ફરી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. [પરા જ૭) [૮૭૭-બી-સી]

૮. સીઈસી એ પ્રાથમિક રીતે એમ.એલ. નં.૨૫૧૫ અને એમ.એલ. નં.૨૫૫૩ ને શ્રેણી "બી" માં વર્ગીકૃત કર્યા છે, જ્યારે ગેરકાયદેસર ખનનના ખાડાઓ હેઠળ આવતો અતિક્રમિત વિસ્તાર અનુક્રમે ૨૪.૪૪% અને ૨૩.૬૨% હોવાનું મળી આવ્યું છે. સીઈસી મુજબ, "સર્વે સ્કેચોને અંતિમ રૂપ આપવામાં સંકળાયેલી જટિલતાઓ અને આંતર-ગામ સીમાની ગેરહાજરી" ના કારણે જ ઉક્ત લીઝોને શ્રેણી "સી" ના બદલે શ્રેણી "બી" માં રાખવામાં આવી છે. અદાલત સીઈસી ના આ કામચલાઉ નિર્ણય સાથે સંમત થઈ શકતી નથી. સર્વેના નિષ્કર્ષો અને કરાયેલા વર્ગીકરણના આધારે, જે બંને આ વર્તમાન આદેશ દ્વારા અદાલતે સ્વીકાર્યા છે, ઉપરોક્ત બે લીઝોને શ્રેણી "સી" માં મૂકવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે. આવશ્યક અનુસંગી કાર્યવાહી સ્વાભાવિક રીતે અનુસરશે. [ફકરો ૪૮) [૮૭૭-ડી-એફ]

૯. સી.ઈ.સી.એ તેના તા. ૨૮.૩.૨૦૧૨ના અહેવાલમાં 'વી.એસ.' અને 'એચ' (શ્રેણી "સી" માં મૂકાયેલ) ના કેસોનો અદાલત દ્વારા અંતિમ નિર્ધારણ માટે ઉલ્લેખ કર્યો છે. સી.ઈ.સી.એ અહેવાલ આપ્યો છે કે 'વી.એસ.' દ્વારા થયેલ અતિક્રમણ માત્ર ઓવરબર્ડન ડમ્પસના સંદર્ભમાં જ છે અને તે ટકાવારી (૧૫%) ને અલ્પ પ્રમાણમાં, એટલે કે ૦.૧૭% જેટલું, વધે છે, જે સંયુક્ત ટીમ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલી લઘુત્તમ ગણતરીની ભૂલને કારણે સારી રીતે થઈ શક્યું હોય શકે. જ્યાં સુધી 'એચ' નો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી સી.ઈ.સી.એ તેના તા.

૨૮.૩.૨૦૧૨ના અહેવાલમાં નોંધ્યું છે કે પટ્ટાધારકના જણાવ્યા મુજબ તેણે તેને ફાળવવામાં આવેલ પટ્ટા વિસ્તારમાં છેલ્લા ૫૦ વર્ષથી ખનન કામગીરી ચાલુ રાખી છે, જેને અગાઉના સર્વેક્ષણો અને સીમાંકનોમાં ખોટા સંદર્ભ બિંદુને ધ્યાનમાં લેવાને કારણે ખોટી રીતે ઓળખવામાં આવ્યું હોય શકે. બે પટ્ટાધારકોએ "સી" માંથી "બી" શ્રેણીમાં ઉન્નયન મેળવવા માટે જે તથ્યોના આધારે અરજી કરી છે, તે તથ્યો પર વિચાર કર્યા પછી, આપું ઉન્નયન મંજૂર કરી શકાય તેમ નથી. હકીકતમાં, બંને પટ્ટાધારકો સંયુક્ત ટીમના સર્વેક્ષણના પરિણામોને સ્વીકારે છે, જે નિષ્કર્ષોને આ અદાલતે અગાઉથી સ્વીકારી લીધા છે. [પરા ૪૯) [૮૭૭-૭-એચ; ૮૭૮-એ-બી]

૧૦. પટ્ટાધારકો દ્વારા કથિત ફોજદારી ગુનાઓ સંબંધિત તપાસ, જેની તપાસ સી.બી.આઈ. દ્વારા કરાવવા આ અદાલતે આદેશ આપ્યો છે, તે અનિવાર્ય રીતે કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને જ કરવી પડશે. આવી દરેક તપાસને કાયદા અનુસાર તેના તર્કસંગત અંત સુધી પહોંચાડવામાં આવશે અને કોઈપણ પીડિત પક્ષને ઉપલબ્ધ હોઈ શકે તેવી તમામ કાનૂની ઉપચાર મેળવવાનો અધિકાર રહેશે. [પરા ૧૩] [૮૪૭-ડી-ઈ]

૧૧. સીઈસીના તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલ મુજબ ગેરકાયદેસર રીતે ઉત્ખનન કરાયેલ લોખંડના અચસ્કની લગભગ સમગ્ર માત્રાનું વેચાણ મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા કરવામાં આવ્યું છે અને અનેક લીઝ વિસ્તારોમાં તથા તેના

આસપાસના ઢગલાઓમાં પડેલું સબ-ગ્રેડ લોખંડ અચસ્ક પૂરતી વ્યાપારી ક્ષમતા ધરાવતું ન હોઈ શકે. તેના વેચાણ માટે તેને દૂર કરવાની બાબત સિવાય, અનેક કિસ્સાઓમાં તે પર્યાવરણીય સમસ્યાઓને પણ જન્મ આપી શકે છે, કારણ કે આવા ઢગલાઓને દૂર કરવું ઘણા વર્ષોથી અસ્તિત્વમાં રહેલા ઢગલાઓની સ્થિરતા માટે જોખમરૂપ બની શકે છે. સબ-ગ્રેડ લોખંડ અચસ્કના વેચાણ માટેની મંજૂરી, માત્ર ત્યારે જ જ્યારે તે વ્યાપારી રીતે કારગર હોય અને તેને ઢગલાઓમાંથી દૂર કરવાની પ્રક્રિયા પર્યાવરણીય દૃષ્ટિએ સુરક્ષિત હોય, તેવી સીઈસીએ તેના છેલ્લાં તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલમાં માંગી છે. સબ-ગ્રેડ લોખંડ અચસ્કને દૂર કરવા અને તેના વેચાણ અંગે તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલમાં કરાયેલ સીઈસીની ભલામણોને સ્વીકારવામાં કોઈ અવરોધ નથી. તે જ રીતે, કામગીરી ફરી શરૂ થયા બાદ ઉત્પાદન થનારા લોખંડ અચસ્કના વેચાણને મોનિટરિંગ કમિટી મારફતે, હાલમાં અમલમાં રહેલી તે જ શરતો અને નિયમો પર, મંજૂરી આપતા અદાલતના અગાઉના આદેશોને ચાલુ રાખવામાં પણ કોઈ મુશ્કેલી નથી. [પરા ૧૫] [૮૪૮-ડી-જી]

૧૨. અદાલતનો તા. ૦૨.૧૧.૨૦૧૨નો તાજા ખનન ભાડાપટ્ટાઓ મંજૂર કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકતો આદેશ હવે વધુ ચાલુ રાખવાની જરૂર નથી. તાજા ખનન ભાડાપટ્ટાઓની મંજૂરી અને બાકી અરજીઓનો વિચાર કાયદા મુજબ, વર્તમાન આદેશમાં સમાવિષ્ટ નિર્દેશો તેમજ તેની ભાવના અનુસાર હાથ ધરવામાં આવે. [ફકરો ૫૦] [૮૮૦-સી]

કેસ લો રેફરેન્સ :

૧૯૮૪ (૨) એસ.સી.આર. ૬૭, પરિષેદ ૨૮ પર આધાર રાખવામાં
આવ્યો

૧૯૮૭ (૧) એસ.સી.આર. ૮૧૯, પરિષેદ ૩૦ પર આધાર રાખવામાં
આવ્યો

(૨૦૦૯) એસ સેક ૧૪૨ પર અવલંબન રાખવામાં આવ્યું ફકરો ૩૧
૧૯૯૮ (૨) એસસીઆર ૭૯૫ લાગુ પડતો નથી એવું ધારણ કરવામાં
આવ્યું ફકરો ૩૨

નાગરિક મૂળ અધિકારક્ષેત્ર : રિટ અરજી (નાગરિક) નં. ૫૬૨/૨૦૦૯.

ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ.

એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૭૩૬૬-૭૩૬૭, ૨૦૧૦ના ૩૨૬૯૦,
ડબલ્યુ.પી.(ફોજદારી) નં. ૬૬ ઓફ ૨૦૧૦, એસ.એલ.પી. (સી) ક્રમાંકો
૧૭૦૬૪-૧૭૦૬૫ ઓફ ૨૦૧૦, એસ.એલ.પી. (સી) ક્રમાંકો (સી.સી. ક્રમાંકો
૧૬૮૨૯ અને ૧૬૮૩૦ ઓફ ૨૦૧૦, ડબલ્યુ.પી. (સી) નં. ૪૧૧ ઓફ

૨૦૧૦, એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૩૫૩ ઓફ ૨૦૧૧ અને ડબલ્યુ.પી.(સી) નં. ૭૬ ઓફ ૨૦૧૨.

જી.ઈ. વાહનવટી, એટોર્ની જનરલ, એચ.પી. રાવલ, પી.પી. મલ્હોત્રા, એ.એસ. ચાંધીઓક, એ.એસ.જી., શ્યામ દીવાન (એ.સી.) (વસુમાન ખંડેલવાલ દ્વારા સહાયિત), અરવિંદ દાતાર, સી.એ. સુંદરમ, વી. ગિરી, ડી.એલ.એન. રાવ, દુષ્યંત દવે, એફ.એસ. નરીમાન, ચંદર ઉદય સિંહ, નલિની ચિદમ્બરમ, સી.એસ. વૈધનાથન, કે.કે. વેણુગોપાલ, પી. વિશ્વનાથ શેટ્ટી, પદ્મવ શિશોદિયા, ગુરુકૃષ્ણ કુમાર, કૃષ્ણાન વેણુગોપાલ, રાજુ રામચંદ્રન, એસ. ગણેશ, એસ.પી. સિંહ, જયદીપ ગુપ્તા, પી.એચ. પારેખ, નિર્માણ શર્મા, અમિનવ મલ્હોત્રા, એ.ડી.એન. રાવ (માન્શા મોંગા દ્વારા સહાયિત), નીલમ જૈન, એ. વેંકટેશ, સિદ્ધાર્થ ચૌધરી, પ્રશાંત ભૂષણ, રમેશ કે. મિશ્રા, પ્રણવ સાચેદવા (એ.સી.), કે. રાઘવાચાર્યુલુ, ડી. જ્યુલિયસ રિયામેઈ, સંજીવ કપૂર, રાજા જરીવાલ (ખૈતાન એન્ડ કો. માટે), વિકાસ મહેતા, રવિ શંકર, શુભમ ત્રિપાઠી, પી.વી. દિનેશ, એસ.કે. કુલકર્ણી, અંકુર એસ. કુલકર્ણી, એ. રઘુનાથ, એસ. ઉદયા કુમાર સાગર, બીના માધવન, અનિંદિતા પુજારી (લોયર્સ નિટ એન્ડ કો. માટે), દેવદત્ત કામત, સુનીલ ડોગરા (લોયર્સ નિટ એન્ડ કો. માટે), સિમર સુરી, ચંચલ કૃ. ગાંગુલી, કે. મારુથી રાવ, કે. રાધા, અંજની અૈયાગરી, કે. ધીરજ કુમાર, કે. સુબ્બા રાવ, જી. ઉમાપથી, આર. મેખલા, રાકેશ કે. શર્મા, કિરણ સુરી, કે.એન. ફાઇન્ડ્ર, એસ.જે. અમિથ, અપામા મત્તૂ, ગિરીશ

અનંતમૂર્તિ, વૈજયંતી ગિરીશ, નબીકુર રહમાન બરભુઈયા, ડૉ. વિપિન ગુપ્તા, શશી કિરણ શેલી, શરણ ઠાકુર (ડૉ. સુશીલ બલવાડા માટે), ભાર્ગવ વી. દેસાઈ, શ્રેયસ મહેત્રોત્રા, નવીન આર. નાથ, લલિત મોહિની ભટ્ટ, અમૃતા શર્મા, દર્પણ કે.એમ., સંજય આર. હેગડે, ડી.એમ. રાજેશ, એસ. નિતિન, અનિલ કે. મિશ્રા, કાશી વિશ્વેશ્વર, એ. સુમતિ, મધુ સિંહ સત્ય સિદ્ધીકી, એસ.કે. મિશ્રા, આશા જી. નાયર, એ. દેવ કુમાર, ડી.એસ. મહરા, રંજના નારાયણ, બી.કે. પ્રસાદ, મહેશ અગ્રવાલ, અપર્ણા સિંઘલ, ઈ.સી., અગ્રવાલા, ડૉ. સુમંત ભારદ્વાજ, મનોજ કુમાર, અજિત કુમાર ગુપ્તા, મૃદુલા રાય ભારદ્વાજ, એ. રઘુનાથ, સિદ્ધાર્થ સિંહ, રવિંદ્ર કોલ્હે, અનિતા શેનોય, સૈયદ નકવી, એન.કે. શર્મા, પી.પી. કન્વર, કુનલ વર્મા, રશ્મિ મલ્હોત્રા, ગુણવંત દારા, એસ.કે. બાજવા (એસ.એન. તેરદલ તરફથી), એ.કે. વસંથ, શેફાલી મલ્હોત્રા, બાલાજી શ્રીનિવાસન, પુષ્પમ્બમ રમેશ કુમાર, રણવીર સિંહ, સુમી ગોયલ, સરબજોત વાલિયા (પારેખ એન્ડ કો. તરફથી), પ્રિયા હિંગોરાની, સૈયદ તનવીર અહમદ (બી.વી. બલરામદાસ તરફથી), એસ.કે. કુલકર્ણી, એમ. ગિરીશ કુમાર, અંકુર એસ. કુલકર્ણી, કુરિયાકોઝ વર્ગીઝ, વી., શ્યામોહન, ઈરામ હસન, રાયજિત માર્ક, અબીર કુકન, પ્રતાપ પરમલ, શાહીન પરવીન (બી.વી. બૈરામ દાસ તરફથી) હાજર રહેલા પક્ષકારો માટે.

અદાલતનો ચુકાદો દ્વારા પ્રગટ કરવામાં આવ્યો હતો

રંજન ગોગોઈ, ન્યાયાધીશ.

ડબલ્યુ.પી. સી નં.૫૬૨/૨૦૦૯

૧. થોડાક અવસરવાદીઓ દ્વારા તાત્કાલિક લાભો હાંસલ કરવાની દૃષ્ટિએ કુદરતી સંસાધનોની પદ્ધતિસર લૂંટ અંગેના આક્ષેપો સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે આ અદાલતના અધિકારક્ષેત્રની યોગ્ય મર્યાદાઓ કઈ હોવી જોઈએ? કર્ણાટક રાજ્યમાં લોહ અયસ્ક તથા સંબંધિત ખનિજોના ખનનના સંદર્ભમાં હાલની આ કાર્યવાહીમાંથી ઉદ્ભવતો આ કેન્દ્રીય પ્રશ્ન છે.

૨. કર્ણાટક રાજ્યમાં, ખાસ કરીને બેલ્ઘારી જિલ્લામાં, અતિશય શોષણ, જો અંધાધૂંધી અને બેફામ ખનન ન કહેવાય તો, રાજ્ય સરકારનું ધ્યાન સમયાંતરે આકર્ષિત કરતું રહ્યું હોવાનું કથિત હતું. ઈ.સ. ૨૦૦૬માં, જે મુદ્દાઓની તપાસ કરવા માટે જસ્ટિસ યુ.એલ. ભટ સમિતિની નિમણૂક કરવામાં આવી હતી, તે કાર્યવાહીમાંથી, જોકે, કોઈ સ્પષ્ટ અને હકીકતી પરિણામ પ્રાપ્ત થયું નહોતું. ત્યારબાદ, આ મામલો રાજ્યના લોકાયુક્તને મોકલવામાં આવ્યો અને તા. ૧૮.૧૨.૨૦૦૮નો અહેવાલ રજૂ કરવામાં આવ્યો, જેણે, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, રાજ્યના બેલ્ઘારી જિલ્લામાં અવિશ્વસનીય પ્રમાણમાં અંધાધૂંધી ખનન થતું હોવું દર્શાવ્યું હતું. આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અરજદાર- સમાજ પરિવર્તન સમુદાયએ રાજ્ય તરફથી સુધારાત્મક કાર્યવાહી અલ્પ કે શૂન્ય હોવાની ફરિયાદ સાથે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ હાલની રિટ અરજી દાખલ કરી હતી; આ મામલે

આ અદાલતના હસ્તક્ષેપની માંગણી કરી હતી અને ખાસ કરીને નીચે નોંધાયેલ રાહતો માટે પ્રાર્થના કરી હતી.

"(એ) આ માનનીય અદાલતના તારીખ ૧૨.૧૨.૧૯૯૬ ના ડબ્લ્યુ.પી.

(સી) નં. ૨૦૨/૧૯૯૫ માં આપેલા આદેશો તથા વન (સંરક્ષણ)

અધિનિયમ, ૧૯૮૦ ના ઉદ્ધંધનમાં આવેલા આંધ્ર પ્રદેશ અને

કર્ણાટકના વન વિસ્તારોમાં તમામ ખનન તથા અન્ય સંબંધિત

પ્રવૃત્તિઓ બંધ કરાવવા માટે, પ્રતિવાદી રાજ્યો બંને અને ભારત

સંઘ દ્વારા તાત્કાલિક પગલાં શરૂ કરવામાં આવે તેવી દિશા આપતો

મેન્ડેમસનો રિટ અથવા અન્ય યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ

જારી કરવા માટે.

(બી) ખાણ અને ખનિજ (વિકાસ અને વિનિયમન) અધિનિયમ,

૧૯૫૭ના ઉદ્ધંધનરૂપ એવા તમામ 'રેઇઝિંગ કોન્ટ્રાક્ટ્સ' / ઉપ-

ભાડે આપવાના કરારોને પૂર્વલક્ષી અસરથી રદબાતલ અને

અમાન્ય જાહેર કરવા તથા ઉદ્ધંધનકારો સામે દંડાત્મક કાર્યવાહી

શરૂ કરવા માટે પરમાદેશની રિટ અથવા અન્ય યોગ્ય રિટ, આદેશ

અથવા નિર્દેશ જારી કરવો.

(સી) કર્ણાટકના લોકાયુક્તના પ્રતિનિધિ સાથે સર્વે ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા આંતરરાજ્ય સીમા તેમજ સમગ્ર સીમા વિસ્તારની ખાણ લીઝ ધરાવતા વિસ્તારોનો પદ્ધતિસર સર્વે પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી, બેલારી રિઝર્વ ફોરેસ્ટમાં સીમા સાથે લાગતા તથા જંગલ વિસ્તારોમાં થતી તમામ ખનન પ્રવૃત્તિ બંધ કરાવવા માટે મેન્ડેમસનો રિટ અથવા અન્ય યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા દિશાનિર્દેશ જારી કરવા.

(ડી) કર્ણાટકના લોકાયુક્તના અહેવાલ (ભાગ-૧) માં નામિત વ્યક્તિઓ સહિત, ગેરકાયદેસર ખનનમાં સીધા અથવા આડકતરી રીતે સંકળાયેલા તમામ ઉદ્ધનકર્તાઓ વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરવા આદેશ આપતો મેન્ડેમસનો રિટ અથવા કોઈ અન્ય યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા દિશાનિર્દેશ જારી કરવા.

(ઈ) ગેરકાયદે ખનન અને સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા સંચિત થયેલી ગેરકાયદે સંપત્તિની વસૂલાત કરવાનો નિર્દેશ આપતાં મેન્ડેમસનો રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરવો; અને

(એફ) શૂન્ય અને અમાન્ય જાહેરનામું નં. સી.આઈ. ૩૩ એમ.એમ.એમ.

૧૯૯૪, તા. ૧૫.૩.૨૦૦૩, તેમજ ખનન કામગીરી માટે જમીનોના આરક્ષણનું નિરાકરણ કરતી અન્ય સંબંધિત જાહેરનાઓ/આદેશોને રદ કરવા દિશા આપતા પરમાદેશનો રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ બહાર પાડવા."

૩. રિટ અરજી સ્વીકારવામાં આવી હતી અને કર્ણાટક રાજ્યના બેદારી પ્રદેશમાં ગેરકાયદેસર ખનન અંગેના આક્ષેપો વિશે અહેવાલ રજૂ કરવા માટે સેન્ટ્રલ એમ્પાવર્ડ કમિટી (અહીંથી આગળ સંક્ષેપમાં "સી.ઈ.સી." તરીકે) ને કહેવામાં આવ્યું હતું. આ અદાલતનો પ્રારંભિક જ આદેશ તા. ૧૯.૧૧.૨૦૧૦ નો છે અને તે એમ/એસ. બેદારી આયર્ન ઓર પ્રા. લિ., એમ/એસ. મહાબલેશ્વરપ્પા એન્ડ સન્સ, એમ/એસ. અનંતપુર માઈનિંગ કોર્પોરેશન અને એમ/એસ. ઓબુલાપુરમ માઈનિંગ કંપની પ્રા. લિ. ના હિતમાં મંજૂર કરાયેલ છ ખનન ભાડાપટ્ટાઓ સુધી મર્યાદિત હતો. ત્યારબાદ જે બન્યું તે ભારતીય પર્યાવરણીય ન્યાયશાસ્ત્રના ઇતિહાસમાં અભૂતપૂર્વ છે. સી.ઈ.સી.ના અહેવાલોની શ્રેણી તથા સમયાંતરે અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવિધ આદેશો અહીં વર્ણવવા ન તો આવશ્યક છે અને ન તો વ્યવહારુ છે. તેના બદલે, સી.ઈ.સી.ના મુખ્ય અહેવાલો અને અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા મુખ્ય

આદેશોનો સંક્ષિપ્ત ઉદ્દેશ એટલો પૂરતો રહેશે કે શું બન્યું હતું તે સમજી શકાય અને તેના આધારે ભવિષ્ય માટેની કાર્યપદ્ધતિ અદાલત ઉકેલી શકે.

૪. અદાલતના આદેશોના પ્રતિસાદરૂપે સી.ઈ.સી. દ્વારા રજૂ કરાયેલા પ્રારંભિક અહેવાલોમાં પર્યાવરણના મૂલ્યે અને તેના હિતવિરુદ્ધ મોટા પાયે ગેરકાયદેસર ખનન થતું હોવાનું દર્શાવવામાં આવેલ હોવાથી, એક એવો તબક્કો આવ્યો કે તા. ૨૯.૭.૨૦૧૧ના આદેશ દ્વારા બેદારી જિલ્લામાં ખનન પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો. ઉપરોક્ત પ્રતિબંધનો વ્યાપ તા. ૨૬.૮.૨૦૧૧ના આદેશ દ્વારા તુમકુર અને ચિત્રદુર્ગ જિલ્લાઓમાં ચાલી રહેલી ખનન પ્રવૃત્તિઓ સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો. અદાલત સમક્ષ મૂકાયેલ સામગ્રીમાંથી (તા. ૧૮.૧૨.૨૦૦૮ના લોકાયુક્તાના અહેવાલ સહિત) એવું સ્પષ્ટ થતું હતું કે ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા જંગલ વિસ્તારોમાં મોટા પાયે અતિક્રમણ કરવામાં આવ્યું હતું અને જરૂરી કાયદેસર મંજૂરીઓ તથા પરવાનગીઓ વિના આવા વિસ્તારોમાં ખનન કામગીરી ચાલુ હતી; તેથી પ્રારંભિક રીતે ૧૧૭ ખનન ભાડાપટ્ટાઓની સીમાઓ નક્કી કરવા માટે આ સર્વેચ્ચ અદાલતે તા. ૬.૫.૨૦૧૧ના આદેશ દ્વારા સંયુક્ત ટીમની રચના કરી, જે સંખ્યા બાદમાં તુમકુર અને ચિત્રદુર્ગ જિલ્લાઓની ખાણોનો સમાવેશ કરીને ૧૬૬ સુધી વિસ્તૃત કરવામાં આવી. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરાયેલા સર્વેક્ષણના પરિણામે માનવીય લાલચના કારણે પ્રકૃતિના વૈભવનું થયેલું વિનાશનું ચોંકાવનારું ચિત્ર સામે આવ્યું. સર્વેક્ષણ બાબતે ભાડાપટ્ટાધારકોના વાંધાઓ શરૂઆતમાં જ રજૂ થયા હતા અને

અદાલતના તા. ૨૩.૯.૨૦૧૧ના આદેશ અનુસાર એ જ વિશેષ ટીમ દ્વારા તેમનું પુનઃપરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું, જેમાં ૧૨૨ પ્રકરણોનું પુનઃપરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું અને ૩૩ પ્રકરણોમાં જરૂરી સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ, સી.ઈ.સી.એ તા. ૩.૨.૨૦૧૨નો પોતાનો અહેવાલ, જેને "અંતિમ અહેવાલ" તરીકે ઓળખાવવામાં આવ્યો, રજૂ કર્યો, જે તેની બે ભલામણોના કારણે મહત્વપૂર્ણ છે. પ્રથમ ભલામણ એવી હતી કે કુલ ભાડાપટ્ટા વિસ્તારની સરખામણીએ ટકાવારીના ધોરણે નિર્ધારિત થયેલા ખનન ખાડાઓ અને ઓવરબર્ડન ડમ્પ્સ સંબંધિત અતિક્રમણના પ્રમાણના આધારે ખાણોને ત્રણ વર્ગોમાં, એટલે કે, 'એ', 'બી' અને 'સી' માં વર્ગીકૃત કરવામાં આવે. ભલામણોના બીજા સમૂહનો સંબંધ તેવી શરતો સાથે હતો કે જેઓને આધીન રહી ખાણોને ફરીથી ખોલવા અને ખનન કામગીરી ફરી શરૂ કરવાની બાબત અદાલત દ્વારા વિચારણા હેઠળ લેવામાં આવવાની હતી. પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્વસન યોજનાઓ (આર એન્ડ આર) ની તૈયારી અને અમલીકરણ માટે વિગતવાર માર્ગદર્શિકાઓના સમૂહ સાથે સુધારેલી ભલામણોનો એક સમૂહ પણ સી.ઈ.સી. દ્વારા તા. ૧૩.૩.૨૦૧૨ના રોજ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. તા. ૩.૨.૨૦૧૨ અને તા. ૧૩.૩.૨૦૧૨ના સી.ઈ.સી.ના અહેવાલોના સંબંધિત ઉતારા નોંધવામાં આવે તે પહેલાં, સંયુક્ત ટીમના અહેવાલ અંગેની ચર્ચા પૂર્ણ બને તે માટે નોંધવું જરૂરી રહેશે કે અદાલતના તા. ૧૦.૨.૨૦૧૨ના આદેશ મુજબ, ૬૬ રજૂઆતો સી.ઈ.સી. દ્વારા વિચારવામાં આવી, જેમાંથી માત્ર ચાર જ ટકાઉ હોવાનું માનવામાં આવી. તે મુજબ, ઉપરોક્ત ચાર ભાડાપટ્ટાઓ સંદર્ભે

સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા; તેમ છતાં, તે સુધારાઓના પરિણામે કોઈ વર્ગપરિવર્તન થયું નહોતું. સી.ઈ.સી.એ બે ભાડાપટ્ટાધારકો, એટલે કે, મિ. વી.એસ. લાડ એન્ડ સન્સ અને મિ. હોથુર ટ્રેડર્સના પ્રકરણો અદાલતના વિચાર માટે મૂક્યા કે શું ઉપરોક્ત શ્રેણી "સી" માં મૂકાયેલા બે ભાડાપટ્ટાઓને, તેમની દ્વારા કરવામાં આવેલા અલ્પ પ્રમાણના ઉલ્લંઘન અને આવા ઉલ્લંઘનોને ઘેરતી પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, શ્રેણી "બી" માં ઉચ્ચીકરણ કરવું આવશ્યક હતું.

૫. હવે આપણે અહીં ઉપર ઉલ્લેખિત સી.ઈ.સી.ના ૩.૨.૨૦૧૨ અને ૧૩.૩.૨૦૧૨ તારીખના બે અહેવાલોના સંબંધિત ભાગની નોંધ લેવા આગળ વધી શકીએ.

"૪. પ્રાપ્ત થયેલી ગેરકાયદેસરતાઓના સ્તરના આધારે અલગ અલગ શ્રેણીઓમાં ભાડાપટ્ટાઓનું વર્ગીકરણ.

૨૭. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા શોધી કાઢવામાં આવેલા ગેરકાયદેસર ખનનની વ્યાપકતાના આધારે અને સીઈસી દ્વારા તેની કાર્યવાહી તા. ૨૫મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૨ના રોજ યોગ્ય રીતે કરાયેલા સુધારાઓ મુજબ તેમજ અન્ય સંબંધિત માહિતીનો વિચાર કર્યા પછી, સીઈસીએ ખનન લીઝોને ત્રણ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરી છે, એટલે કે "વર્ગ-એ", "વર્ગ-બી" અને "વર્ગ-સી".

૨૮. "કેટેગરી-એ" માં (એ) કાર્યરત લીઝો, જેમાં કોઈ ગેરકાયદેસરતા/નગણ્ય ગેરકાયદેસરતા જોવા મળી નથી, અને (બી) બિન-કાર્યરત લીઝો, જેમાં કોઈ નગણ્ય ગેરકાયદેસરતા/ગેરકાયદેસરતાઓ જોવા મળી નથી, તેનો સમાવેશ થાય છે. આવી લીઝોની સંખ્યા અનુક્રમે ૨૧ અને ૨૪ થાય છે.

૨૯. "કેટેગરી-બી" માં (એ) એવી ખનન લીઝનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં ગેરકાયદેસર ખનન આ રીતે થયેલું હોવાનું જણાયું છે કે (૧) મંજૂર કરાયેલા લીઝ વિસ્તારની બહારના ખનન ખાડાઓ લીઝ વિસ્તારના ૧૦% સુધી જોવા મળ્યા છે અને/અથવા (૨) મંજૂર કરાયેલા લીઝ વિસ્તારની બહારનું ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલા લીઝ વિસ્તારના ૧૫% સુધી જોવા મળ્યા છે, અને (બી) કર્ણાટક અને આંધ્ર પ્રદેશ વચ્ચેની આંતરરાજ્ય સીમા પર આવતી એવી લીઝ, જેના માટેના સર્વે સ્કેચો અંતિમ કરવામાં આવ્યા નથી. "કેટેગરી-બી" લીઝના નિવેદનમાં દર્શાવેલ વિશિષ્ટ કારણોને આધારે, મિસ. એસ.બી. મિનરલ્સ (એમએલ, નં. ૨૫૧૫), એમ/એસ. શાંતલક્ષ્મી જયરામ (એમએલ નં. ૨૫૫૩), એમ/એસ. ગવિસિદ્ધેશ્વર એન્ટરપ્રાઇઝેસ (એમએલ નં. ૮૦) અને મિસ. વિભૂતિગુહા માઈન્સ (પ્રા.) લિ. (એમએલ નં. ૨૪૬૯) ને "કેટેગરી-બી" માં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે. "કેટેગરી-બી" માં આવી લીઝોની સંખ્યા ૭૨ થાય છે.

૩૦. "શ્રેણી-સી"માં તેવી ખાણપટ્ટાઓનો સમાવેશ થાય છે જેમાં (૧) ગેરકાયદેસર ખનન આ રીતે થયેલ હોવાનું જાણવા મળ્યું છે કે (એ) મંજૂર થયેલ ખાણપટ્ટા વિસ્તારની બહાર આવેલી ખનન ખાડીઓ ખાણપટ્ટા વિસ્તારના ૧૦% કરતાં વધુ છે અને/અથવા (બી) મંજૂર થયેલ ખાણપટ્ટા વિસ્તારોની બહાર આવેલા ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલા ખાણપટ્ટા વિસ્તારોના ૧૫% કરતાં વધુ હોવાનું જાણવા મળ્યું છે અને/અથવા (૨) એવા ખાણપટ્ટાઓ કે જેઓ વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમના સ્પષ્ટ ભંગમાં સંકળાયેલા હોવાનું જાણવા મળ્યું છે અને/અથવા અન્ય ખાણપટ્ટા વિસ્તારોમાં ગેરકાયદેસર ખનનમાં સંકળાયેલા હોવાનું જાણવા મળ્યું છે. આવા ખાણપટ્ટાઓની સંખ્યા ૪૯ થાય છે.

ભલામણો (સી.ઈ.સી. દ્વારા તેના તારીખ ૧૩.૩.૨૦૧૨ના અહેવાલથી સુધારેલ મુજબ. તારીખ ૩.૨.૨૦૧૨ના અહેવાલની મુદ્દા ૧ થી ૪ તારીખ ૧૩.૩.૨૦૧૨ના અહેવાલની મુદ્દા એ થી આઈ દ્વારા બદલી મૂકવામાં આવ્યા હતા, જે નીચે તારીખ ૩.૨.૨૦૧૨ના પ્રારંભિક અહેવાલની મુદ્દા ૫ થી ૧૪ સાથે પુનઃઉત્પાદિત કરવામાં આવે છે).

(એ) સંયુક્ત ટીમના નિષ્કર્ષો તથા સીઈસી દ્વારા સતર્ક પરીક્ષણ પછી તેમાં કરાયેલા ફેરફારો સ્વીકારવામાં આવે અને સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ તથા સંબંધિત લીઝધારકોને, વિરુદ્ધમાં કંઈપણ

હોય તે છતાં, તેનું પાલન કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે. તે મુજબ ખનન લીઝોની સીમાઓ જમીન પર નિર્ધારિત કરવી જોઈએ.

(બી) જિલ્લા બેલ્ટરીમાં આવેલી તમામ ખાણખનન લીઝોમાંથી લોખંડ અચસ્કના કુલ ઉત્પાદન માટે ૨૫ મિલિયન મેટ્રિક ટન (એમ.એમ.ટી.) ની મર્યાદા નિર્ધારિત કરી શકાય. જિલ્લા ચિત્રદુર્ગા અને તુમકુરમાં આવેલી તમામ ખાણખનન લીઝોમાંથી મળીને લોખંડ અચસ્કના ઉત્પાદન માટે ૫ એમ.એમ.ટી. ની મર્યાદા નિર્ધારિત કરી શકાય;

(સી) પ્રસ્તાવિત "આર એન્ડ આર યોજનાઓની તૈયારી માટેની માર્ગદર્શિકાઓ" ને આ માનનીય અદાલત દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવે અને આ માર્ગદર્શિકાઓ અનુસાર તૈયાર કરાયેલ આર એન્ડ આર યોજનાઓની નિર્દેશિકાઓ/જોગવાઈઓનું પાલન સંબંધિત ભાડાપટ્ટાધારકો તથા સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવે તેવો નિર્દેશ આપવામાં આવે;

(ડી) જે લોખંડ અચસ્ક ઉપલબ્ધ થાય તેનો ઉપયોગ કાર્પાટકમાં સ્થિત સ્ટીલ પ્લાન્ટો અને સંલગ્ન ઉદ્યોગોની લોખંડ અચસ્કની જરૂરિયાત

પૂર્ણ કરવા માટે તેમજ પડોશી રાજ્યોમાં સ્થિત એવા પ્લાન્ટોની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરવા માટે થવો જોઈએ, જેઓ આ જિલ્લાઓમાં સ્થિત ખનન ભાડાપટ્ટાઓમાંથી લોખંડ અયસ્કનો ઉપયોગ કરતા રહ્યા છે. દેશની બહાર નિકાસ માત્ર તે સામગ્રી અંગે જ અનુમત્ય હોવી જોઈએ, જે સ્ટીલ પ્લાન્ટો અને સંલગ્ન ઉદ્યોગો, મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા હાલના લોખંડ અયસ્કના અંદાજે ૨૫ એમ.એમ.ટી. જથ્થાના વેચાણ દરમિયાન સંબંધિત ગ્રેડના ફાઈન્સ/લમ્પ્સ માટે પ્રાપ્ત થયેલ સરેરાશ કિંમતે અથવા તેથી વધુ કિંમતે ખરીદવા ઈચ્છુક ન હોય. તે જ રીતે, બેનેફિશિએશન પ્લાન્ટો દ્વારા પ્રક્રિયા કર્યા પછી ઉત્પાદિત લોખંડ અયસ્કને પણ દેશની બહાર નિકાસ કરવાની મંજૂરી આપવી નહીં;

(ઈ) લોખંડ ધાતુખનિજનું વેચાણ ઈ-હરાજી દ્વારા જ ચાલુ રાખવું જોઈએ અને તે આ માનનીય અદાલત દ્વારા રચાયેલ મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા જ યોજાવું જોઈએ. તેમ છતાં, ઈ-હરાજી માટે મૂકવાનારી જથ્થા, તેની શ્રેણી, લોટનું કદ, તેનો આધાર/ન્યૂનતમ ભાવ અને પુરવઠાની અવધિ સંબંધિત લીઝધારકો દ્વારા નક્કી/પ્રદાન કરવામાં આવશે. મોનિટરિંગ કમિટી લીઝધારકોને અનુગામી મહિનાઓમાં ઉત્પાદન કરવાની આયોજનિત લોખંડ ધાતુખનિજની જથ્થાઓ ઈ-હરાજી માટે મૂકવાની પરવાનગી આપી શકે છે.

મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા વેચાણની પદ્ધતિની, માની લો, બે વર્ષ પછી સમીક્ષા કરી શકાય;

(એફ) વેચાણ કિંમતના ૯૦% (રોયલ્ટી અને લાગુ પડતા કરોને બાદ કરતાં) જે ઇ-હરાજ દરમિયાન પ્રાપ્ત થાય છે, તે ખરીદદારે સીધા સંબંધિત ભાડાપટ્ટાધારકોને ચૂકવી શકે અને બાકી ૧૦% રકમ રોયલ્ટી, એફ.ડી.ટી. તથા અન્ય લાગુ પડતા કરો/શુલ્કો સાથે મોનિટરીંગ કમિટી પાસે જમા કરાવી શકે;

(જી) મોનિટરિંગ કમિટીની જવાબદારી (એ) આર એન્ડ આર યોજનાઓની વિવિધ જોગવાઈઓ/નિર્ધારિત શરતોના અમલીકરણનું અનુસરણ કરવું, (બી) પર્યાવરણ મંજૂરી, ફોરેસ્ટ (કન્ઝર્વેશન) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ હેઠળની મંજૂરી તથા અન્ય કાયદેસરની મંજૂરીઓ/અનુમતિઓ જે શરતોના આધારે અપાઈ છે તેની કડક પાલના સુનિશ્ચિત કરવી, (સી) મંજૂર કરાયેલ ખનન યોજનાનુસાર ખનન હાથ ધરવામાં આવે છે તે સુનિશ્ચિત કરવું, (ડી) લીઝ માટે નિર્ધારિત વાર્ષિક ઉત્પાદનની ઉચ્ચતમ મર્યાદા પટાય નહીં તે સુનિશ્ચિત કરવું, (ઈ) લીઝ વિસ્તારની આસપાસ તથા ખનન લીઝોના સમૂહોની બાબતમાં એવા ખનન લીઝોના સમૂહની બાહ્ય સીમા આસપાસ સલામતી ક્ષેત્ર જાળવવામાં આવે

તે સુનિશ્ચિત કરવું અને (એફ) અન્ય લાગુ પડતી શરતો/જોગવાઈઓનું પાલન સુનિશ્ચિત કરવું રહેશે. નિર્ધારિત શરતો/જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં કાર્યરત હોવાનું જણાતી કોઈપણ લીઝ બંધ કરાવવા અને/અથવા લીઝ સમાપ્ત કરાવવા પાત્ર ગણાશે;

(એચ) મોનિટરિંગ સમિતિના વર્તમાન સભ્યો આગામી બે વર્ષની અવધિ સુધી યથાવત્ ચાલુ રહેવા જોઈએ; અને (ઈ) વિશાળ જાહેર હિતમાં મિસ. એન.એમ.ડી.સી.ના બે ખનન ભાડાપટ્ટાઓમાં ખનન કામગીરી ચાલુ રાખવાની પરવાનગી આપવામાં આવી શકે. તેમ છતાં, તે "કેટેગરી-૮"માં આવતાં ખનન ભાડાપટ્ટાઓ માટે ચૂકવવાપાત્ર દંડ/વળતર જમા કરાવવા માટે જવાબદાર રહેશે

(૫) "શ્રેણી-૮" માં આવતી ખનન લીઝોની બાબતમાં (વિગતો આ અહેવાલના અનુસૂચિ-આર-૧૦ ખાતે આપવામાં આવેલ છે) એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે:

(૧) આ માનનીય અદાલતના નિર્દેશો મુજબ યોગ્ય ફેરફારો સમાવી લીધા બાદ, આઈ.સી.એફ.આર.ઈ. દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવી રહેલી આર એન્ડ આર યોજના સંબંધિત પટ્ટાધારકો દ્વારા પોતાના ખર્ચે

નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં અમલમાં મૂકવામાં આવવી જોઈએ. જો તેઓ એવો અમલ કરવામાં નિષ્ફળ જાય અથવા આર એન્ડ આર યોજનાના અમલીકરણની ગુણવત્તા અને/અથવા પ્રગતિ મોનિટરિંગ સમિતિ અથવા કર્ણાટક રાજ્યના નિયુક્ત અધિકારી(ઓ) દ્વારા અસંતોષકારક હોવાનું જણાય, તો તે જ યોજના કર્ણાટક રાજ્ય દ્વારા યોગ્ય એજન્સી(ઓ) મારફતે અને પટ્ટાધારકના ખર્ચે અમલમાં મૂકવામાં આવવી જોઈએ;

(ર) લીઝ વિસ્તારની બહાર ગેરકાયદેસર ખનન હાથ ધરવા બદલ લીઝધારક પર દાખલારૂપ વળતર/દંડ લાદવામાં આવી શકે. એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે:

(એ) સંયુક્ત ટીમ દ્વારા જાણવા મળ્યા મુજબ લીઝ વિસ્તારની બહાર ખનનના ખાડાઓ દ્વારા કરાયેલા ગેરકાયદેસર ખનન માટે, સંયુક્ત ટીમ દ્વારા ગેરકાયદેસર ખનનના ખાડા હેઠળ હોવાનું જાણવા મળેલા વિસ્તારના પ્રતિ હે. દીઠ રૂપિયા ૫.૦૦ કરોડ (માત્ર રૂપિયા પાંચ કરોડ) ના દરે વળતર/દંડ લાદવામાં આવી શકે; અને

(બી) માન્ય લીઝ વિસ્તારની બહાર ઓવર બર્ડન ડમ્પ(ઓ), માર્ગ, કચેરી, વગેરે સ્વરૂપે ગેરકાયદેસર ખનન માટે,

ગેરકાયદેસર ઓવર બર્ડન ડમ્પ વગેરે હેઠળ આવેલ હોવાનું જણાયેલ વિસ્તારના પ્રતિ હેક્ટર દીઠ રૂ. ૧.૦૦ કરોડ (રૂ. એક કરોડ માત્ર) ના દરે વળતર/દંડ લાદી શકાય.

(૩) ખનન કામગીરી હાથ ધરવાની મંજૂરી ત્યાર પછી આપવામાં આવી શકે કે જ્યારે (એ) આર એન્ડ આર યોજના નો વાસ્તવિક અમલ હાથ ધરવામાં આવ્યો હોય અને પૂર્વનિર્ધારિત માપદંડોના આધારે તે સંતોષકારક હોવાનું જણાય, (બી) આ માનનીય અદાલતે નક્કી કરેલ દંડ/વળતર જમા કરવામાં આવ્યું હોય અને (સી) "શ્રેણી-એ" લીઝોના સંબંધમાં લાગુ પડતી શરતો પૂર્ણ/પાલન કરવામાં આવી હોય;

(૪) આંતરરાજ્ય સીમા પર/તેની નજીક આવેલા સાત ખાણકામ ભાડાપટ્ટાઓ બાબતે, હાલ માટે ખાણકામ કામગીરી સ્થગિત જ રાખવી જોઈએ. આ ભાડાપટ્ટાઓના સર્વે સ્કેચો આંતરરાજ્ય સીમા નક્કી થયા બાદ અંતિમ કરવાના રહેશે અને ત્યારબાદ મળી આવેલ ગેરકાયદેસરતાના સ્તર અનુસાર દરેક ભાડાપટ્ટા અંગે કાર્યવાહી કરવી જોઈએ; અને

(પ) હાલની ખાણ લીઝોના અસ્તિત્વમાન સ્ટોકના વેચાણથી પ્રાપ્ત થયેલી આવકમાંથી, નીચે મુજબની કપાત કર્યા પછી :

(એ) ચૂકવવાપાત્ર દંડ/વળતર;

(બી) આર એન્ડ આર યોજનાના અમલીકરણનો અનુમાનિત ખર્ચ; અને

(સી) વેચાણની આવકમાંથી ૧૦% રકમ એસ.પી.વાય.ને હસ્તાંતર કરવા માટે મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા જાળવી રાખવાની રહેશે

(ડી) જો કોઈ બાકી રકમ હોય, તો તે સંબંધિત પટ્ટાધારકોને ચૂકવવાની મંજૂરી આપી શકાય.

(૬) "કેટેગરી-સી" માં આવતી ખનન લીઝોના સંદર્ભમાં (વિગતો આ અહેવાલના અનુબંધક-આર- ૧૧ માં આપવામાં આવી છે) એવી ભલામણ કરવામાં આવે છે કે (એ) એવી લીઝો મંજૂર કરાયેલા લીઝ ક્ષેત્રોની બહાર નોંધપાત્ર ગેરકાયદેસર ખનન સાથે સંકળાયેલી હોવાનું જણાતા, તે કારણે, તેમને રદ કરવા/ નિર્ધારિત સમાપ્ત કરવા અંગે નિર્દેશ આપવામાં આવે, (બી) આ લીઝો હેઠળના આયર્ન ઓરના વર્તમાન જથ્થાના વેચાણથી પ્રાપ્ત થતી સમગ્ર આવક મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા જાળવી રાખવામાં આવે અને (સી)

આર એન્ડ આર યોજનાનું અમલીકરણ લીઝધારકના ખર્ચે કરવામાં આવે;

(૭) "શ્રેણી-સી" માં આવતાં ખનન પટ્ટાઓનું ક્ષેત્રફળ, ખનન પટ્ટાઓ રદ કર્યા બાદ, અંતિમ ઉપયોગકર્તાઓમાંથી સર્વોચ્ચ બોલીદાતા(ઓ) ને પારદર્શક બોલી પ્રક્રિયા દ્વારા ફાળવવા/સોંપવા અંગે દિશા આપવામાં આવી શકે. આ હેતુ માટેની ન્યૂનતમ કિંમત, કરારો/પટ્ટા અવધિ દરમિયાન લોખંડના અચસ્કના અનુમત્ય વાર્ષિક ઉત્પાદનના બજાર મૂલ્યના આધારે નક્કી કરવી જોઈએ. આવા ખાણોમાંથી ઉત્પાદિત લોખંડના અચસ્કનો ઉપયોગ માત્ર સ્વવપરાશ માટે જ થવો જોઈએ અને તેની કોઈ વેચાણ/નિકાસ માન્ય રહેશે નહીં. આ સંદર્ભની વિગતવાર યોજનાઓ, આ માનનીય અદાલતની પરવાનગી મેળવ્યા બાદ, તૈયાર કરી અમલમાં મુકવી જોઈએ;

(૮) મિસ. એમ.એમ.એલ.ની માલિકીની ખાણપટ્ટાઓનું સંચાલન તે દ્વારા જ કરવામાં આવવું જોઈએ. વૈકલ્પિક રીતે, ખનન કામગીરી અને લોખંડ અચસ્કના પુરવઠા અંગેના કરારો પારદર્શક પ્રક્રિયા દ્વારા અને ખનિજના બજાર મૂલ્યના આધારે તથા કોઈપણ ગુપ્ત અનુદાન વિના, તે દ્વારા કરવામાં આવવા જોઈએ. આ સંબંધમાં

વિગતવાર યોજના આ માનનીય અદાલતની પરવાનગી મેળવ્યા પછી તૈયાર કરી અમલમાં મૂકવી જોઈએ.

(૯) કર્ણાટક સરકારના મુખ્ય સચિવના અધ્યક્ષસ્થાને અને રાજ્ય સરકારના સંબંધિત વિભાગોના વરિષ્ઠ અધિકારીઓને સભ્યો તરીકે ધરાવતું વિશેષ હેતુ વાહન (એસપીવી) બેઠ્ઠારી, ચિત્રદુર્ગા અને તુમકુર જિલ્લાઓમાં વિવિધ સુધારાત્મક અને શમનાત્મક પગલાં લેવા માટે સ્થાપિત કરવા નિર્દેશિત કરી શકાય. રદ કરાયેલ ખનન પટ્ટાઓ તેમજ મિસ. એમ.એમ.એલ.ના માલિકીના ખનન પટ્ટાઓના ફાળવણી/સોંપણી દ્વારા (એ), ભૂલચૂક કરનાર પટ્ટાધારક પાસેથી પ્રાપ્ત/પ્રાપ્ત થનારી દંડ/વળતરની રકમ દ્વારા (બી), પ્રાપ્ત થયેલી રકમ દ્વારા (સી) "શ્રેણી-એ" અને "શ્રેણી-બી" માં આવતી ખાણકામ લીઝો, (ડી) જમ કરાયેલ સામગ્રી વગેરેના વેચાણની આવકમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી/પ્રાપ્ત થનારી રકમ એસ.પી.વી. ને હસ્તાંતરિત કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવી શકે અને તેનો ઉપયોગ વિસ્તાર/સ્થાનિક વસ્તીના સામાજિક-આર્થિક વિકાસ, પાયાભૂત સુવિધાઓના વિકાસ, જંગલોનું સંરક્ષણ અને રક્ષણ, લોખંડના અયસ્કના પરિવહન માટે સામાન્ય સુવિધાઓના વિકાસ (જેમ કે હાલના માર્ગનું જતન અને પહોંચું કરવું, વૈકલ્પિક માર્ગનું નિર્માણ, કન્વેયર બેલ્ટ, રેલવે સાઈડિંગ

અને સંચાર પ્રણાલીમાં સુધારો વગેરે) માટે માત્ર અને માત્ર કરવામાં આવે. આ સંબંધમાં વિગતવાર યોજના આ માનનીય અદાલતની પરવાનગી પ્રાપ્ત કર્યા પછી તૈયાર કરી અમલમાં મૂકવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવી શકે; "શ્રેણી-એ" માં આવતી મંજૂર કરાયેલ ખનન લીઝોના સંદર્ભમાં મોનીટરીંગ કમિટી દ્વારા અટકાવી રાખવામાં આવેલી વેચાણ આવકના ૨૦% માંથી, વેચાણ આવકના ૧૦% એસ.પી.વી.ને હસ્તાંતરિત કરી શકાય અને વેચાણ આવકના બાકીના ૧૦% સંબંધિત લીઝધારકોને પરત ચૂકવી શકાય. "શ્રેણી-૮" માં આવતી ખનન લીઝોના સંદર્ભમાં, ઇંડ/વળતર, આર એન્ડ આર યોજનાના અમલીકરણના અંદાજિત ખર્ચ, તેમજ એસ.પી.વી.ને હસ્તાંતરિત કરવા માટે અટકાવી રાખવાના વેચાણ આવકના ૧૦% કપાત કર્યા પછી, બાકી રહેતી રકમ, જો કોઈ હોય, તો સંબંધિત લીઝધારકોને પરત ચૂકવી શકાય;

(૧૦) જે માટે અગાઉથી જ સૂચનાઓ જારી કરવામાં આવી હોય તે સહિત, આ માનનીય અદાલતની પરવાનગી મેળવ્યા વિના કોઈ નવી ખનન પટ્ટાઓ મંજૂર કરવામાં આવશે નહીં;

(૧૧) બેલારી જિલ્લામાં આવેલ રામગઢ અને સ્વામીમલૈ બ્લોકમાં ખનન લીઝની મંજૂરી માટેની બાકી રહેલી અરજીઓ, જેઓ માટે અગાઉ એન.ઓ.સી. જારી કરવામાં આવી હતી, તે નામંજૂર ગણાશે;

(૧૨) બેલારી જિલ્લાના રામગઢ અને સ્વામીમલાઈ બ્લોકમાં ખાણકામ લીઝ આપવા માટેની પડતર અરજીઓ અને જેના માટે અગાઉ NOC જારી કરવામાં આવ્યા હતા તે નકારી કાઢવામાં આવશે;

(૧૩) રદ કરાયેલા સ્ટોક ચાર્જને સંબંધિત જમ કરાયેલ લોખંડ અચસ્કનું વેચાણ મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા કરવામાં આવશે અને વેચાણની આવક મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા જાળવી રાખવામાં આવશે;

(૧૩) મોનીટરીંગ સમિતિને સિમેન્ટ પ્લાન્ટો, રેડ ઓક્સાઇડ તથા અન્ય સમાન સ્થિતિ ધરાવતા ઉદ્યોગોને નીચી ગુણવત્તાવાળું/ઉપ-ગુણવત્તાવાળું આયર્ન ઓર વેચવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવી શકે. પરમાણુ પ્લાન્ટોના નિર્માણ માટે જરૂરી આયર્ન ઓર, મોનીટરીંગ સમિતિ અને સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ વચ્ચે પરસ્પર સંમતિથી નક્કી કરાયેલા દરે પૂરું પાડવા માટે પણ તેને અધિકૃત કરવામાં આવી શકે, શરતે કે કોઈ મધ્યસ્થી ન હોય સંકળાયેલ; અને

(૧૪) મોનિટરિંગ કમિટીને ખનન સાથે સંબંધિત વિવિધ પરિમાણોની દેખરેખ માટે પ્રતિષ્ઠિત એજન્સીઓની નિમણૂક કરવા માટે તેને પ્રાપ્ત થયેલા વ્યાજના ૨૫% સુધીનો ઉપયોગ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી શકે."

૬. અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે તે મુજબ, સીઈસીએ તેના તા. ૧૩.૩.૨૦૧૨ના અહેવાલમાં દરેક ખનન લીઝના સંબંધમાં પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્વસન (આર એન્ડ આર) યોજનાઓના હેતુઓ તથા વિગતવાર આર એન્ડ આર યોજનાઓ તૈયાર કરવા માટેના માર્ગદર્શકો વિગતે નિર્દેશિત કર્યા હતા. આ વિચારના ઉદ્ભવસ્થાન (આર એન્ડ આર યોજનાઓ) સીઈસીના તા. ૨૮.૭.૨૦૧૧ના અગાઉના અહેવાલમાં જોવા મળે છે. કારણ કે દરેક ખાણ માટે આર એન્ડ આર યોજનાઓ તૈયાર કરવા બાબતે સીઈસીના સૂચનો સંબંધિત ખનિજ સંસાધનોના વૈજ્ઞાનિક અને આયોજનબદ્ધ શોષણ માટે નિર્ણાયક મહત્વ ધરાવે છે, તેથી નીચે દર્શાવાયેલા હેતુઓ અને વિગતવાર માર્ગદર્શકોનો ઉલ્લેખ કરવો અમારે માટે આવશ્યક બનશે. આ સંદર્ભમાં, આ બાબત નોંધપાત્ર છે કે પ્રશ્નમાં રહેલા માર્ગદર્શકો વિવિધ હિતધારકો સાથે વિગતવાર પરામર્શ કર્યા પછી તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે, જેમાં ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન મિનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (એફઆઈએમઆઈ) નો પણ સમાવેશ થાય છે, જે પોતે હાલના કેસના બહુમતી ખનન લીઝધારકોની પ્રતિનિધિ સંસ્થા હોવાનો દાવો કરે છે.

"૨. આર એન્ડ આર યોજનાઓના વ્યાપક હેતુઓ/પરિમાણો

૮. આર એન્ડ આર યોજનાઓના વ્યાપક ઉદ્દેશ્યો/માપદંડો આ પ્રમાણે

હશે:

- (૧) મંજૂર કરાયેલા વિસ્તારોની બહાર ખાણકામના ખાડાઓ, અતિરિક્ત માટી/કચરાના ઢગલા વગેરેના સ્વરૂપે ગેરકાયદેસર ખનન હેઠળ હોવાનું જોવા મળેલ વિસ્તારોનું નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્વસન કરવું;
- (૨) પટ્ટા વિસ્તારની અંદર ઉપલબ્ધ હોવાનું મૂલવાયેલા ખનિજ ભંડારોને ધ્યાનમાં લઈને વૈજ્ઞાનિક અને ટકાઉ ખનન સુનિશ્ચિત કરવા માટે;
- (૩) પર્યાવરણમૈત્રી ખનન તથા સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ સુનિશ્ચિત કરવા અને વિવિધ પર્યાવરણ/ખનન સંબંધિત કાયદાઓ હેઠળ નિર્ધારિત ધોરણોનું પાલન કરવા માટે, ઉદાહરણ તરીકે હવાના ગુણવત્તા (એસપીએમ, આરપીએમ), અવાજ/કંપનનું સ્તર, પાણીની ગુણવત્તા (સપાટી જળ તેમજ ભૂગર્ભ જળ), વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી ઓવરબર્ડન/કચરાનું નિકષેપણ, ઢોળાવો અને બેન્ચોની સ્થિરતા, ઉપરની માટી, સબ-ગ્રેડ ખનિજ અને વેચાણયોગ્ય ખનિજનો યોગ્ય ઢગલાબંધ સંગ્રહ અને સંરક્ષણ, આંતરિક માર્ગોની

યોગ્ય ગુણવત્તા, સ્કીનિંગ અને ક્લિનિંગ પ્લાન્ટો, બેનેફિશિયેશન પ્લાન્ટો માટે ધૂળ દમન/નિયંત્રણના ઉપાયો જેવા પૂરતા રક્ષણાત્મક પગલાં, રિટેનિંગ વૉલ, ગાર્લેન્ડ ડ્રેઇન, ચેક ડેમ, ગાદ સંગ્રહ તળાવો, વનીકરણ, સલામતી ક્ષેત્રો, ટ્રકનું યોગ્ય આવરણ, ખનન ખાડાઓમાં ઓવરબર્ડન/કચરાના નિકષેપના એક ભાગનું બેક ફિલિંગ કરવાની શક્યતા શોધવી, સબ-ગ્રેડ આયર્ન ઓરના વેચાણ/બેનેફિશિયેશન, જળ સંગ્રહ વગેરે.

- (જ) ઉપરોક્ત (૨) અને (૩) હાંસલ કરવા માટે, અનુમત્ય વાર્ષિક ઉત્પાદનનું નિર્ધારણ; અને
- (પ) નિયમિત અને અસરકારક નિરીક્ષણ અને મૂલ્યાંકન.

XXXX XXXX XXXX XXXX

VI. લીઝ મુજબના આર એન્ડ આર યોજનાઓની જોગવાઈઓ/પ્રિસ્ક્રિપ્શનો

૧૪. લીઝવાર પુનર્વસન અને પુનઃસ્થાપન યોજનાઓમાં નીચે મુજબ દર્શાવેલ વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ/નિર્દેશોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે:

(એ) ગેરકાયદેસર ખનન હેઠળ હોવાનું સંયુક્ત ટીમ દ્વારા જાણવા મળેલ
ક્ષેત્રફળ અંગે

૧૫. ગેરકાયદેસર ખનનના ખાડાઓ હેઠળનો વિસ્તાર હાલના ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલાઓથી, પ્રાથમિકતા મુજબ ગેરકાયદેસર ઢગલાઓથી, ભરવો જોઈએ. યોગ્ય માટી અને ભેજ સંરક્ષણના ઉપાયો કરવામાં આવશે અને આવા વિસ્તારોમાં સ્થાનિક જાતિઓના વૃક્ષોનું વનીકરણ કરવામાં આવશે.

૧૬. ખનિજ ભંડાર ધરાવતા હોવાનું આવા વિસ્તારો અંગે જાણવા મળે તો પણ પુનઃપ્રાપ્તિકરણ અને પુનર્વસનના કામો હાથ ધરવામાં આવશે.

૧૭. ગેરકાયદેસર ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલાઓ હેઠળ આવતાં વિસ્તાર અંગે, જ્યાં જ્યાં પર્યાવરણીય દષ્ટિએ શક્ય હોય ત્યાં ત્યાં તે ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલાઓ દૂર કરીને અતિક્રમણકર્તાના લીઝ ક્ષેત્રની અંદર વૈજ્ઞાનિક રીતે નિકાલ કરવામાં આવશે.

૧૮. અન્ય કિસ્સાઓમાં, ગેરકાયદેસર ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલાઓને નીચે મુજબ સ્થિર કરવામાં આવશે: •

(એ) ગાંઠના ઢાળમાં ફેરફાર કરવો

- (બી) ધારક દીવાલોના બાંધકામ,
- (સી) ગલી પ્લગ્સનું નિર્માણ
- (ડી) માલા નાળાઓનું નિર્માણ
- (ઈ) ઢગલાઓનું જ્યોમેટ્રિક/જ્યો-મેટિંગ
- (એફ) વનસર્જન, અને
- (જી) માટી અને ભેજના સંરક્ષણ માટેના અન્ય ઉપાયો,

૧૯. જોકે, અન્ય મંજૂર કરાયેલ લીઝોના વિસ્તારની અંદર આવતાં ખનન ખાડાઓ અંગે, જમીન પરની વાસ્તવિક સ્થિતિને આધારે લીઝવાર વિશિષ્ટ નિર્દેશ/જોગવાઈ કરવામાં આવશે.

(બી) માન્ય વાર્ષિક ઉત્પાદન અંગે

૨૦. ખનન લીઝ માટે અનુમત્ય વાર્ષિક ઉત્પાદન (એ) લીઝ ક્ષેત્રમાં રહેલા ખનિજ ભંડારો; (બી) ઓવર બર્ડન/કચરા ઢગલા, સબ જી, રેડ લોખંડના અચસ્ક અને અન્ય જમીન ઉપયોગો માટે ઉપલબ્ધ વિસ્તાર; (સી) ખનન લીઝના વાહનવ્યવહાર ભાર સાથે સંબંધિત હાલની પરિવહન સુવિધાઓ; અને (ડી) જિલ્લામાં આવેલી તમામ ખનન લીઝોમાંથી થતું કુલ વાર્ષિક ઉત્પાદન માટેની સર્વોપરી મર્યાદા (જેમ અગાઉ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે) ના આધાર પર રહેશે.

૨૧. હાલમાં અનુમત્ય વાર્ષિક ઉત્પાદન આગામી પાંચ વર્ષ માટે નક્કી કરવામાં આવશે, જે નીચેની કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં પુનર્વિચાર/ ફેરફારને આધીન રહેશે:

(એ) અનુવર્તી અનુસંધાન કરવામાં આવતા અને સુધારાયેલ ખનન યોજના/યોજનાપ્રણાલીમાં સમાવેશ કરીને આઈ.બી.એમ. દ્વારા મંજૂર કરવામાં આવેલા કારણે મૂલવાયેલા ખનિજ ભંડાર/સંસાધનોમાં થયેલ ફેરફાર;

(બી) ઓવર બર્ડન/કચરાના ઢગલાઓના નિકાલ માટે વધારાના વિસ્તારની ઓળખ અને મંજૂર કરાયેલ ખનન યોજના/યોજનાક્રમમાં તેનો સમાવેશ (અગ્રતા મુજબ ખોદકામ પૂર્ણ થયેલ ખાડાઓને પાછા ભરી દેવાની રીતથી); અને

(સી) રેલવે સાઈડિંગ્સ, કન્વેયર્સ, વેગન ટિપ્લર્સ, વેગન લોડર્સ જેવી વધારાની ભૌતિક અવસંરચનાની રચના (પરિવહન સંબંધિત અવરોધો દૂર કરવા/ઘટાડવા માટે).

(સી) હાલના ઓવર બર્ડન/વેસ્ટ ડમ્પ્સ અને સબ ગ્રેડ આયર્ન ઓર ડમ્પ્સનું સ્થિરીકરણ તથા સક્રિય ઓવર બર્ડન/વેસ્ટ ડમ્પ માટેની યોજના

૨૨. આમાં ડમ્પ(એસ) નો કુલ વિસ્તાર, વર્તમાન ઢાળ, આયોજનબદ્ધ ઢાળ, રીટેનિંગ વોલ(એસ) માટેની જોગવાઈ, બેન્ચેસ, અંતિમ ઢાળ, સંગ્રહિત કરી શકાય તેવા ઓવરબર્ડન/વેસ્ટ ડમ્પનું પરિમાણ, વૃક્ષારોપણ, જીઓ-મેટિંગ/જીઓ-ટેક્સટાઈલનો ઉપયોગ, ગારલેન્ડ ટ્રેન્સ તથા માટી અને ભેજના સંરક્ષણ/રક્ષાત્મક અન્ય ઉપાયોનો સમાવેશ થશે;

૨૩. રચના એક ખાણથી બીજી ખાણ સુધી અને એ જ ખાણની અંદર એક ડમ્પથી બીજા ડમ્પ સુધી બદલાતી રહેશે. આ નિર્દેશો જૂના ડમ્પો અને સક્રિય ડમ્પો વચ્ચે પણ બદલાતા રહેશે. પર્યાવરણ મંજૂરીમાં દર્શાવાયેલ ૨૭ ડિગ્રીનો ઢાળ ઊભા પર્વતીય ઢાળો પર ડમ્પિંગ કરવા માટે વ્યવહારુ ન હોઈ શકે.

૨૪. ડમ્પની રચના/સંરક્ષાત્મક ઉપાયનો પરમ ઉદ્દેશ્ય એ સુનિશ્ચિત કરવો રહેશે કે ઢાળો સ્થિર રહે, ધોવાણ માટે સંવેદનશીલ ન હોય અને વહેતા પાણીના પ્રવાહને પકડવા/નિયંત્રિત કરવા માટે પૂરતા સંરક્ષાત્મક ઉપાયો ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે;

{ડી) ખાણકામના ખાડાઓ

૨૫. ખનન લીઝોના તેવા મામલાઓમાં, જ્યાં ખનન ખાડાઓનું આકાર અને ડિઝાઈન મંજૂર કરાયેલ ખનન યોજનામાં દર્શાવાયેલ આકાર અને ડિઝાઈનથી

મહત્વપૂર્ણ રીતે ભિન્ન હોય અને/અથવા મંજૂર કરાયેલ ડિઝાઇનના ગંભીર ઉદ્ધનરૂપ હોવાનું જણાય, ત્યાં સંબંધિત વૈધાનિક સત્તાધિકારી (અથવા ડી.જી.એમ.એસ.) દ્વારા આવશ્યક ગણાતી સુધારણા કરવામાં આવે તે આધારે જ ખનન કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવશે. તેવી જ રીતે, અન્ય અધિનિયમો/નિયમો હેઠળના ગંભીર ઉદ્ધનનો, જો કોઈ હોય, તો તેમનું પણ સુધારણું કરવું પડશે (સંબંધિત વૈધાનિક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આવશ્યક ગણાય તે મુજબ).

{ઈ) માટી અને ભેજ સંરક્ષણ, વનીકરણ અને અન્ય ઉપાયો

૨૬. પુનર્વસન અને પુનઃસ્થાપન યોજના અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે મુજબની જોગવાઈ કરશે:

(૧) માટે વ્યાપક ડિઝાઇન/વિશિષ્ટીકરણ

(એ) હારમાળા નાળાઓ

(બી) જાળવી રાખવાની દીવાલો

(સી) ચેક બંધો

(ડી) ગલી પ્લગ્સ અને/અથવા કલ્વર્ટ્સ (જો જરૂરી હોય તો)

(ઈ) જી ટેક્સટાઇલ/જી મેટિંગ ઓફ ડમ્પ્સ

(એફ) સુરક્ષા ઝોનમાં વનસર્જન

- (જી) પરિઘીય વિસ્તારમાં, રસ્તાની બાજુએ, ઓવર બર્ડન ડમ્પો
તથા અન્ય વિસ્તારોમાં વૃક્ષારોપણ
- (ઘ) ભરાણ, ઉતારાણ અને હસ્તાંતરણ બિંદુઓ, આંતરિક રસ્તાઓ,
ખનિજના ઢગલા વગેરે ખાતે/માટે ધૂળ નિયંત્રણના ઉપાયો.
- (ઙ) ઢાંકેલા વહન પટ્ટા (જો શક્ય હોય તો) – જેમ કે ઉતરતી ઢાળવાળો
વહન પટ્ટો, પાઈપ વહન પટ્ટો વગેરે.
- (ચ) આંતરિક રસ્તાઓનું વર્ણન,
- (પ) વર્તમાન પરિવહન પ્રણાલીની વિગતો અને પ્રસ્તાવિત સુધારાઓ
- (ફ) રેલવે સાઈડિંગ (જો શક્ય હોય તો)
- (ડ) ખનન અને પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપનમાં સંકળાયેલ કર્મચારીઓની
ક્ષમતાવર્ધન
- (ઢ) વરસાદી પાણીનો સંગ્રહ

(એફ) સમયપત્રક

૨૭. વિવિધ નિર્દેશોના અમલીકરણ માટે સમયપત્રક પૂરું પાડવામાં આવશે.

(જી) નિરીક્ષણ તંત્ર

૨૮. સફળ અમલીકરણના મૂલ્યાંકન માટે પૂર્વનિર્ધારિત પરિમાણો સહિતની દેખરેખની વ્યવસ્થા, આર એન્ડ આર યોજનાની વિવિધ જોગવાઈઓ/નિર્દેશોના અમલીકરણનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે પ્રદાન કરવામાં આવશે. દેખરેખ સમિતિ આર એન્ડ આર યોજનાઓની જોગવાઈઓ/નિર્દેશોના અમલીકરણ પર દેખરેખ રાખવા માટે જવાબદાર રહેશે."

૭. આઈટમ એ થી ૯ અંગે સી.ઈ.સી.ની ૧૩.૩.૨૦૧૨ તારીખની ભલામણો અદાલતે તેના ૧૩.૪.૨૦૧૨ તારીખના આદેશ દ્વારા સ્વીકારી હતી.

૮. સંબંધિત ઘટનાઓની યાદીમાં આગળની મહત્વપૂર્ણ ઘટના એ અદાલતનો તા. ૩.૯.૨૦૧૨નો આદેશ છે, જેમાં ૧૮ શ્રેણી 'એ' ખાણોને, ઉક્ત આદેશમાં સ્પષ્ટ કરાયેલ શરતોને આધીન રહીને, ફરી શરૂ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી; જે શરતોનો વ્યાપક અર્થ એવો હતો કે ખનન, સી.ઈ.સી. દ્વારા તેના તા. ૨૯.૮.૨૦૧૨ના અહેવાલમાં પ્રત્યેક ખાણ માટે નિર્ધારિત કરાયેલ અને લાગુ પડતા વાર્ષિક ઉત્પાદનની મર્યાદા સુધી જ કરવામાં આવશે અને વધુમાં નીચેની શરતોને પણ આધીન રહેશે:

"(૧) તમામ કાનૂની આવશ્યકતાઓનું પાલન;

(૨) મોનિટરિંગ કમિટીની સંપૂર્ણ સંતોષપ્રાપ્તિ, જે લેખિતમાં વ્યક્ત થયેલી હોય, કે લીઝહોલ્ડ વિસ્તારોમાં આર એન્ડ આર યોજનાના

અમલીકરણ માટેના પગલાં અસરકારક અને અર્થપૂર્ણ રીતે આગળ વધી રહ્યા છે, અને

(૩) ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા આપેલ લેખિત ઉપક્રમ કે તેઓ ભાડાપટ્ટા વિસ્તારમાં લાગુ પડતી પૂરક પર્યાવરણ વ્યવસ્થાપન યોજના (એસ.ઈ.એમ.પી.) નું સંપૂર્ણપણે પાલન કરશે અને ખનન પ્રભાવ ક્ષેત્ર માટેની વ્યાપક પર્યાવરણ યોજના (સી.ઈ.પી.એમ.આઈ.ઝેડ.) જે આગળ જતાં ઘડવામાં આવે તેનું પણ પાલન કરશે તથા સી.ઈ.પી.એમ.આઈ.ઝેડ. હેઠળ તેમના વિરુદ્ધ ઊભી થતી કોઈપણ જવાબદારીઓ, આર્થિક કે અન્ય કોઈ પ્રકારની,નું પણ અનુપાલન કરશે.

(૪) સીઈસી નિરીક્ષણ કર્યા પછી આ અદાલત સમક્ષ અહેવાલ રજૂ કરશે કે ઉલ્લેખિત ૧૮ "શ્રેણી એ" ખાણ માલિકોએ ઉપરોક્ત શરતોનું સંપૂર્ણ પાલન કર્યું છે. વધુમાં, એવો પણ અહેવાલ આપવામાં આવશે કે ખનન પ્રવૃત્તિ નિર્ધારિત પરિમાણોની કડક હદોમાં અને કોઈપણ ઉદ્વંધન વિના ચલાવવામાં આવી રહી છે."

૯. અદાલતનો તા. ૨૮.૯.૨૦૧૨નો આદેશ, જેમાં કેટેગરી-'બી'ના ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા ખનન કામગીરીના કોઈપણ પુનઃપ્રારંભ અંગે વિચારણા કરતાં પૂર્વે "પરમ પ્રથમ પગલા તરીકે" કેટલીક શરતો નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી, તે આ તબક્કે વિશેષરૂપે નોંધવાનો પણ આવશ્યક રહેશે.

"૧. વળતરરૂપ ચુકવણી

(એ) મંજૂર કરાયેલા વિસ્તારની બહાર ગેરકાયદે ખનનના ખાડાઓ હેઠળ આવેલા વિસ્તારો બાબતે, સંયુક્ત દળ દ્વારા જેમ જાણવા મળ્યું હોય (અને જેમનું અંતિમ નિર્ધારણ સી.ઈ.સી. દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય), તે મુજબ દરેક લીઝધારકે પ્રતિ હેક્ટર ૩.૫ કરોડના દરે વળતર ચૂકવવું પડશે, અને (બી) મંજૂર કરાયેલા લીઝ વિસ્તારની બહાર ગેરકાયદે ઓવરબર્ડનના ઢગલા, રસ્તાઓ, કચેરીઓ વગેરે હેઠળ આવેલા વિસ્તારો બાબતે, સંયુક્ત દળ દ્વારા જેમ જાણવા મળ્યું હોય (જેમનું અંતિમ નિર્ધારણ સી.ઈ.સી. દ્વારા કરવામાં આવ્યું હોય તેવી સ્થિતિમાં) તે મુજબ પ્રતિ હેક્ટર ૩.૧ કરોડના દરે વળતર ચૂકવવું પડશે.

આથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે ઉપરોક્ત દરે કરવામાં આવતી ચુકવણી લઘુત્તમ ચુકવણી છે અને દરેક લીઝધારક ગેરકાયદેસર ખનન તથા ઓવરબર્ડનના ઢગલા, રસ્તાઓ, કચેરીઓ વગેરે માટે જમીનના ગેરકાયદેસર ઉપયોગના પરિણામે થયેલા રાષ્ટ્રીય નુકસાનના અંતિમ નિર્ધારણના આધારે વધારાની રકમ ચૂકવવા માટે જવાબદાર ઠરી શકે છે. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ ચુકવણી કરવા સિવાય, દરેક લીઝધારકે અંતિમ નિર્ધારણના આધારે જો તે જવાબદાર ઠરે તો વધારાની રકમની ચુકવણી માટે સી.ઈ.સી. સમક્ષ એક બાંહેધરી પણ આપવી પડશે.

તે જ સમયે, અમે એક સમિતિની રચના કરવા માટે આદેશ આપીએ છીએ જેથી તે દરેક લીઝધારકે ચૂકવવાની વળતરરૂપ ચુકવણીની રકમ નક્કી કરે, અને તે માટે મંજૂર કરાયેલ લીઝ ક્ષેત્રની અંદર કે બહાર આવેલ વન/બિન-વન જમીનમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે કાઢવામાં આવેલા અચસ્કના મૂલ્ય, આવી ગેરકાયદેસર ખનનથી પ્રાપ્ત થયેલા નફા તેમજ તેના પરિણામે પર્યાવરણ અને તે વિસ્તારની પરિસ્થિતિતંત્રને થયેલા નુકસાનને ધ્યાનમાં લે.

સમિતિમાં ખાણ મંત્રાલય અને પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલય દ્વારા પ્રત્યેક તરફથી નિયુક્ત કરાયેલા નિષ્ણાતો/અધિકારીઓનો સમાવેશ થશે. સમિતિના સંયોજક સી.ઈ.સી.ના સભ્ય સચિવ રહેશે. ખાણ મંત્રાલય અને પર્યાવરણ અને વનો મંત્રાલય દ્વારા નિયુક્ત કરાયેલા બે સભ્યો, સભ્ય સચિવ, સી.ઈ.સી. સાથે મળીને રાજ્ય સરકારમાંથી બે અથવા ત્રણ અધિકારીઓને સહ-સમાવેશ કરશે. સમિતિ ઉપરોક્ત મુદ્દા અંગેનો પોતાનો અહેવાલ સી.ઈ.સી. મારફતે આજથી ત્રણ મહિનાની અંદર આ અદાલતમાં રજૂ કરશે.

આ રીતે કરવામાં આવેલ અંતિમ નિર્ધારણ, અદાલત દ્વારા મંજૂર થવા પર, દરેક પટ્ટાધારક દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર રહેશે.૨. સંબંધિત મંજૂર થયેલ પટ્ટા વિસ્તારોમાં આર એન્ડ આર યોજનાના અમલીકરણ માટેની ગેરંટી રકમ.

સી.ઈ.સી. ૬૩ 'કેટેગરી બી' ખાણોમાંથી પ્રત્યેક માટે આર એન્ડ આર યોજનાના સંપૂર્ણ અમલીકરણ માટે જરૂરી ખર્ચનો અંદાજ કરશે અને દરેક લીઝધારકે પોતાના સંબંધિત મંજૂર કરાયેલા લીઝ ક્ષેત્રોમાં તથા તે વિસ્તારોમાં, જ્યાં તેમણે ગેરકાયદેસર ખનન પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરી હતી અથવા જેનો ઉપયોગ મંજૂર કરાયેલા લીઝ ક્ષેત્રની બહાર ગેરકાયદેસર ઓવરબર્ડનના ઢગલા, રસ્તાઓ, કચેરીઓ વગેરે માટે કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં આર એન્ડ આર યોજનાઓના અમલીકરણની ખાતરીરૂપે અંદાજિત રકમ જમા કરાવવી પડશે. જો કોઈ લીઝધારક આર એન્ડ આર યોજનાના અમલીકરણમાં નિષ્ફળ જાય, તો તેવા લીઝધારક દ્વારા જમા કરાવવામાં આવેલી ખાતરીની રકમમાંથી સી.ઈ.સી.ને કોઈ અન્ય યોગ્ય એજન્સી મારફતે તે લીઝધારણ માટે આર એન્ડ આર યોજના અમલમાં મૂકવા માટે ખુલ્લું રહેશે. છતાં, આર એન્ડ આર યોજનાનું સંપૂર્ણ અમલીકરણ સી.ઈ.સી.ના સંપૂર્ણ સંતોષકારક રીતે થઈ જાય અને અદાલતની મંજૂરીને આધીન હોય, તો ખાતરીની રકમ લીઝધારકને પરતપાત્ર રહેશે.

૩. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, દરેક ભાડાપટ્ટાધારકે આ અદાલતના અગાઉના આદેશો મુજબ મોનિટરિંગ કમિટી મારફતે વેચાયેલ તેના આયર્ન ઓરના વેચાણમાંથી પ્રાપ્ત આવકના ૧૫% જેટલી રકમ ચૂકવવી પડશે. આ સંદર્ભમાં એવું જણાવવું યોગ્ય છે કે, અમિક્સે વેચાણથી પ્રાપ્ત આવકના ૧૦% ના દરે ચુકવણી સૂચવી હોવા છતાં, કેસના સમગ્ર તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે આ ચુકવણીને વેચાણથી પ્રાપ્ત આવકના ૧૫% સુધી વધારો કર્યો છે.

અહીં એ સ્પષ્ટ કરવું જરૂરી છે કે સી.ઈ.સી./મોનિટરિંગ કમિટી આ આદેશનો વિષય બનેલી ૬૩ લીઝધારણાઓ સહિત લીઝધારકોના લોખંડ અચસ્કના વેચાણની આવક પોતાના કબજામાં રાખે છે. જો સી.ઈ.સી./મોનિટરિંગ કમિટી પાસે કોઈપણ લીઝધારકના ખાતામાં રહેલી રકમ ઉપરોક્ત ત્રણ મથકો હેઠળની ચૂકવણીઓ આવરી લેવા પૂરતી હોય, તો લીઝધારક લેખિતમાં સી.ઈ.સી.ને સત્તા આપી શકે કે તે તેના ખાતામાં રહેલી વેચાણ આવકમાંથી ઉપરોક્ત ત્રણ મથકો હેઠળની રકમો કપાત કરે અને વળતરૂપ ચૂકવણી તરીકે કોઈ વધારાની રકમ ચૂકવવાની બાંહેધરી પણ આપે. આવી સત્તા અને બાંહેધરી રજૂ કરવામાં આવે ત્યારે, સી.ઈ.સી. ઉપરોક્ત ત્રણ મથકો આવરી લેતી રકમો પોતાના કબજામાં રાખશે અને જો કોઈ બાકી રકમ રહેતી હોય તો તે સંબંધિત લીઝધારકને ચૂકવશે. એવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે અહીં દર્શાવ્યા મુજબના સમાયોજનો કર્યા બાદની બાકી રકમ, સત્તા અને બાંહેધરી રજૂ કર્યાની તારીખથી એક મહિનાની અંદર સંબંધિત લીઝધારકને ચૂકવી દેવામાં આવશે.

કોઈપણ પટ્ટાધારકના મામલામાં, જો તેના ખાતામાં રાખવામાં આવેલી રકમ ઉપરોક્ત ત્રણ મથાળાઓને આવરી લેવા માટે પૂરતી ન હોય, તો તેણે આજથી બે મહિનાની અંદર બાકીની રકમ ચૂકવવી ફરજિયાત રહેશે.

૪. ઉપરોક્ત ૬૩ 'શ્રેણી બી' ખાણો માટેની આર એન્ડ આર યોજનાઓ, આ અદાલતના તા. એપ્રિલ ૧૩, એપ્રિલ ૨૦ અને મે ૦૫, ૨૦૧૨ના આદેશો દ્વારા નિર્દેશિત કરાયા મુજબ, શક્ય તેટલી વહેલી તકે તૈયાર કરવામાં આવે અને જ્યાં આર એન્ડ આર યોજના પહેલેથી જ તૈયાર થઈ ગઈ હોય અને અમલ માટે સજ્જ હોય, ત્યાં પટ્ટાધારક મંજૂર થયેલ પટ્ટા વિસ્તારની અંદર તેમજ બહાર, બંને સ્થાનો પર, તેના સર્વાંગી અમલીકરણ માટે વિલંબ વિના પગલાં લઈ શકે."

૧૦. "બી" શ્રેણીની ખાણોની સંખ્યા, ચદ્દિપ સી.ઈ.સી.ના તા. ૩.૨.૨૦૧૨ના અહેવાલમાં ૭૨ તરીકે ઉલ્લેખિત છે, તેમ છતાં ઉપર ઉતારેલા અદાલતના તા. ૨૮.૯.૨૦૧૨ના આદેશના ભાગમાં ૬૩ આંકનો ઉલ્લેખ એ કારણસર છે કે આંતર-રાજ્ય સરહદ (કર્ણાટક-આંધ્ર પ્રદેશ) પર આવેલી ૭ ખાણોને વિશેષ શ્રેણી (૮૧) માં મૂકવામાં આવી હતી અને બે લીઝ, એટલે કે મિસ એસ.બી. મિનરલ્સ (એમ.એલ. નં. ૨૫૧૫) અને મિસ શાંતલક્ષ્મી જયરામ (એમ.એલ. નં. ૨૫૫૩) ના કેસો (સી.ઈ.સી. દ્વારા તત્કાલિક રીતે "બી" શ્રેણીમાં મૂકાયેલા) તેમના યોગ્ય વર્ગીકરણ અંગે આદેશ મેળવવા અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યા હતા. કર્ણાટક-આંધ્ર પ્રદેશ સરહદ પર આવેલી સાત (૭) ખાણો તથા બે (૨) ખાણો, જેઓ અંગે યોગ્ય વર્ગીકરણ નક્કી કરવાનું બાકી છે, તે મુદ્દાનો વિચાર હાલના આદેશના બીજા ભાગમાં કરવામાં આવી રહ્યો છે.

૧૧. સીઈસીનો તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩નો તાજેતરનો અહેવાલ, જેમાં લીઝવાર આર એન્ડ આર યોજનાઓની તૈયારી અને અમલીકરણની વર્તમાન સ્થિતિ તથા શ્રેણી 'એ' અને શ્રેણી 'બી' ખાણો દ્વારા ખનન પ્રવૃત્તિઓના પુનઃપ્રારંભ અને શ્રેણી 'બી' ખાણો ખોલવા માટેની પૂર્વશરતોના પાલનનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે પણ વિશિષ્ટ નોંધ લેવા યોગ્ય છે, જેની ભલામણો નીચે ઉતારવામાં આવે છે.

"ભલામણો

૧૫. ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં આ માનનીય અદાલતના વિચારાર્થે નીચે મુજબની ભલામણો કરવામાં આવે છે :

(૧) આ માનનીય અદાલત તેની તા. ૩ સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨ ના આદેશને, જેના દ્વારા ૧૮ "કેટેગરી-એ" ખનન લીઝોમાં ખનન કામગીરી પુનઃપ્રારંભ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવી હતી, તમામ "કેટેગરી-એ" ખનન લીઝો સુધી વિસ્તૃત કરવાનો વિચાર કરી શકે છે;

(૨) આ માનનીય અદાલત, "શ્રેણી-બી" ખાણખનન પટ્ટાઓમાં

ખાણખનન કામગીરીના પુનઃપ્રારંભને મંજૂરી આપવા બાબત

વિચારણા કરી શકે, શરતો કે "શ્રેણી-એ" ખાણખનન પટ્ટાઓમાં
ખાણખનન કામગીરીના પુનઃપ્રારંભ માટે જે શરતો લાગુ પડે છે તે
જ શરતો અહીં લાગુ રહેશે અને નીચે દર્શાવેલ વધારાની શરતોનું
પાલન કરવામાં આવશે : (એ) આ માનનીય અદાલતના તા.

૨૮મી સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૨ના આદેશના પાલનરૂપે, પટ્ટાધારકોને,
જો અગાઉથી આમ કરવામાં આવ્યું ન હોય, તો ગેરકાયદેસર
ખાણખનનના ખાડાઓ હેઠળના વિસ્તાર, ગેરકાયદેસર

ઉપરિભારમાંથી થયેલા ઢગલા, માર્ગો, કચેરીઓ વગેરે માટે વળતર
ચૂકવવું ફરજિયાત રહેશે; તેમજ, જો જવાબદાર ઠરાવવામાં આવે
તો વધારાની પ્રતિપૂર્તિ રકમો ચૂકવવાનો ઉપક્રમ કરવો પડશે, આર
એન્ડ આર યોજનાઓના અમલીકરણ માટે ગેરંટી રકમ આપવી
પડશે અને મોનીટરીંગ કમિટી દ્વારા વેચાયેલ હાલના લોખંડ

અચસ્કના વેચાણ ઉપાર્જનમાંથી ૧૫% જમા કરાવવું પડશે; અને

(બી) ખનન કામગીરી શરૂ કરતાં પહેલાં, ગેરકાયદેસર ખનનના ખાડાઓ,
ગેરકાયદેસર ઓવર બર્ડન ડમ્પો વગેરે હેઠળ આવતાં વિસ્તારો
માટેના આર એન્ડ આર આયોજનનો અમલ મોનિટરિંગ કમિટીની
સંતોષપ્રદ રીતે પૂર્ણ કરવામાં આવશે અથવા પૂર્ણતાની નજીક
લાવવામાં આવશે; અને

(૩) સીઈસી/મોનિટરિંગ કમિટીને અધિકૃત કરવામાં આવી શકે કે તે ઇ-
હરાજી દ્વારા હાલના ઓવર બર્ડન ડમ્પોમાં અને લીઝ વિસ્તારોમાં

તથા તેની આસપાસ ઉપલબ્ધ નીચી કક્ષાના લોખંડના અચસ્કને દૂર કરે અને વેચે, આ શરતે કે આવી દૂર કરણ અને વેચાણથી હાલની વૃક્ષવૃદ્ધિ/વનસ્પતિ અને/અથવા ઓવર બર્ડન ડમ્પોની સ્થિરતા પર નોંધપાત્ર પ્રતિકૂળ અસર થવાની સંભાવના ન હોય. મોનિટરિંગ કમિટીને મંજૂર કરાયેલ અને હાલમાં માન્ય લીઝ વિસ્તારોની બહાર આવેલ ડમ્પોના સંદર્ભમાં સમગ્ર વેચાણ આવક જાળવી રાખવા માટે અધિકૃત કરવામાં આવી શકે, જેથી ખનન પ્રભાવ ક્ષેત્ર માટેની વ્યાપક પર્યાવરણ યોજના (સીઈપીએમઆઈઝેડ) ના અમલીકરણ માટે તે એસપીવીને હસ્તાંતરિત કરી શકાય."

આ સર્વોચ્ચ અદાલતે તા. ૩.૯.૨૦૧૨ ના પોતાના આદેશમાં પહેલેથી જ લાદેલ શરતોને આધીન રહી, બાકી રહેલી શ્રેણી 'એ' ની ખાણોમાં ખનન કામગીરી ફરી શરૂ કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી અને તે જ શરતોને આધીન રહી, તેમજ સી.ઈ.સી. દ્વારા ભલામણ કરાયેલ અને તા. ૨૮.૯.૨૦૧૨ ના આ સર્વોચ્ચ અદાલતના આદેશથી મંજૂર કરાયેલ વધારાની પૂર્વશરતોને પણ આધીન રહી, શ્રેણી 'બી' ની ખાણો ફરીથી શરૂ કરવાની પણ ભલામણ કરવામાં આવી હતી.

૧૨. સીઈસીના વિવિધ અહેવાલો અને આ અદાલતના આદેશોમાં સમાવિષ્ટ ઉપરોક્ત મુખ્ય લક્ષણોને બાદ રાખતાં, કેટલાક અનુષંગિક અને પુરક મુદ્દાઓ એવા છે, જેઓનો આ તબક્કે સુવિધાપૂર્વક ઉલ્લેખ કરી શકાય.

૧૩. પ્રથમ મુદ્દો ભાડે લેનારાઓ દ્વારા આક્ષેપિત ફોજદારી ગુનાઓ સંબંધી તપાસ બાબતનો છે, જેની તપાસ આ અદાલતે સી.બી.આઈ. દ્વારા કરાવવા આદેશિત કરી છે. કારણ કે આવી તપાસો આ અદાલત દ્વારા પહેલેથી જ આદેશિત કરવામાં આવી ચૂકી છે અને એવી તપાસો કાયદામાં નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું અનિવાર્યપણે અનુસરણ કરવાનું રહેશે, તેથી અમે તે વિષયમાં વધુ પ્રવેશ કરવા ઇચ્છતા નથી, માત્ર એટલું જ કહીએ છીએ કે આવી દરેક તપાસને કાયદા મુજબ તેના તર્કસંગત અંત સુધી પહોંચાડવામાં આવશે અને જે કોઈ પક્ષ વ્યથિત હોય તેને ઉપલબ્ધ તમામ કાયદેસર ઉપાયોનો આશ્રય લેવાનો અધિકાર રહેશે.

૧૪. આ તબક્કે અનુકૂળ રીતે વિચારણા કરી શકાય તેવો બીજો અનુપૂરક મુદ્દો હાલના લોખંડ અચસ્કના જથ્થાના વેચાણ સંબંધિત છે, જે મુખ્યત્વે ગેરકાયદે ખનનમાંથી પ્રાપ્ત ઉપજ છે. અદાલતે તા. ૨૩.૯.૨૦૧૧ના આ અદાલતના આદેશ દ્વારા રચાયેલ મોનિટરિંગ સમિતિ મારફતે ઈ-હરાજીની પ્રક્રિયા દ્વારા આવા સંચિત લોખંડ અચસ્કના નિકાલનો આદેશ આપ્યો હતો. સમયાંતરે આ અદાલતે મોનિટરિંગ સમિતિને અમુક ચુકવણીઓ કરવાની દિશા

આપી હતી, ઉદાહરણ તરીકે વેચાણ આવકના ૧૦% રૂપે; વળતરાત્મક ચુકવણીઓના ખાતામાં વગેરે. તા. ૨૮.૮.૨૦૧૨ના આદેશથી, આ અદાલતે વિદ્વાન અમિક્સ ક્યુરીની સૂચનાના આધારે વિશેષ હેતુ વાહન (સંક્ષેપમાં 'એસપીવી')ની રચના કરી હતી. એસપીવીની રચનાનો હેતુ, નોંધનીય છે કે, બેઠારી, ચિત્રદુર્ગા અને તુમકુર ખાતેના ખનન લીઝોની આસપાસના ખનન પ્રભાવ ક્ષેત્ર માટેની "વ્યાપક પર્યાવરણ યોજના" (સીપીઈએમઆઈઝેડ) અનુસાર સુધારાત્મક અને ઉપશામક પગલાં લેવા માટે છે. તા. ૨૮.૮.૨૦૧૨ના આદેશ મુજબ, મોનિટરિંગ સમિતિએ તેને વિવિધ પ્રાપ્ય મથકો હેઠળ પ્રાપ્ત થયેલી ચુકવણીઓ એસપીવીને ઉપલબ્ધ કરાવવાની હતી.

૧૫. ઉપરોક્ત તથ્યો રાજ્યમાં ખનન કામગીરીના ભવિષ્ય માટે સંબંધિત રહેશે, કારણ કે ખનન કામગીરી પુનઃપ્રારંભ થયા બાદ મોનિટરિંગ કમિટી દ્વારા ઈ-હરાજીની પ્રક્રિયા મારફતે લોખંડના અચસ્કના વેચાણ અંગે આ અદાલતના આદેશોનું સમાન શરતો અને નિયમો પર સતત અમલીકરણ ચાલુ રાખવું અને એસ.પી.વી.નું અસ્તિત્વ ચાલુ રાખવું કે નહીં તે બાબત પણ અમારે વિચારણીય રહેશે. આ સાથે, સી.ઈ.સી.ના તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલ મુજબ ગેરકાયદેસર રીતે કાઢવામાં આવેલ લોખંડના અચસ્કની લગભગ સમગ્ર જથ્થાની વેચાણ કાર્યવાહી મોનિટરિંગ કમિટી મારફતે પૂર્ણ કરવામાં આવી છે અને અનેક લીઝ વિસ્તારોમાં તથા તેની આસપાસ ઢગલાઓમાં પડેલું સબ-ગ્રેડ લોખંડનું અચસ્ક પૂરતી વ્યાપારી ક્ષમતા ધરાવતું ન હોઈ શકે, તે બાબત પણ નોંધપાત્ર છે.

વધુમાં, તેવું અચસ્ક વેચાણ માટે દૂર કરવાથી, અનેક કિસ્સાઓમાં, પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ પણ ઊભી થઈ શકે છે, કારણ કે આવા ઢગલાઓ, જે ઘણા વર્ષોથી અસ્તિત્વમાં છે, તેમાંથી સામગ્રી દૂર કરવાથી તેમની સ્થિરતા માટે જોખમ ઊભું થઈ શકે છે. સબ-ગ્રેડ લોખંડના અચસ્કના વેચાણ માટેની પરવાનગી માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે તે વ્યાપારી રીતે વ્યવહારુ હોય અને ઢગલાઓમાંથી તેને દૂર કરવું પર્યાવરણીય રીતે સુરક્ષિત પ્રક્રિયા હોય, એવી સી.ઈ.સી.એ તેના અંતિમ તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલમાં માગી છે. તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ના અહેવાલમાં સબ-ગ્રેડ લોખંડના અચસ્કને દૂર કરવા અને વેચવા અંગે સી.ઈ.સી.ની ભલામણો સ્વીકારવામાં અમને કોઈ અવરોધ જણાતો નથી. તે જ રીતે, હાલમાં અમલમાં રહેલી સમાન શરતો અને નિયમો પર કામગીરી ફરી શરૂ થયા બાદ ખનન થનાર લોખંડના અચસ્કના વેચાણને મોનિટરિંગ કમિટી મારફતે મંજૂરી આપતા અમારા અગાઉના આદેશો ચાલુ રાખવામાં પણ અમને કોઈ મુશ્કેલી જણાતી નથી.

૧૬. પુરક તથા આનુષંગિક મુદ્દાઓ, જેમ અંગે અમે ખાસ ભારપૂર્વક ઉદ્દેખ કરવો જરૂરી માનીએ છીએ કે વપરાયેલ નામકરણના કારણે તેમને પ્રાથમિકતા અથવા મહત્વમાં કોઈ રીતે નીચા માનવા યોગ્ય નથી, તેમનો ઉપર દર્શાવેલ રીતે અમે વિચાર કર્યા પછી, હવે અમે તે મુદ્દાઓ તરફ આવી શકીએ છીએ જેને સુવિધાપૂર્વક વર્તમાન મામલામાં અદાલત સમક્ષ ઉદ્ભવતા કેન્દ્રીય મુદ્દાઓ કહી શકાય. આ સંદર્ભમાં, આ અદાલત દ્વારા રચાયેલ સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલ સર્વેક્ષણની પવિત્રતા, તેમાં નોંધાયેલ નિષ્કર્ષો તથા

ભાડાપટ્ટાધારકોને ત્રણ અલગ અલગ વર્ગોમાં વર્ગીકૃત કરવાની પ્રક્રિયા અંગે મૂળભૂત રીતે પ્રશ્નાર્થ ઊભો કરતી બહોળી સંખ્યામાં આંતરવચગાળાની અરજીઓ (આઈ.એઝ.) દાખલ કરવામાં આવી હોવાનું ધ્યાનમાં લેવું આવશ્યક છે. આવા વાંધાઓ મુખ્યત્વે તે ભાડાપટ્ટાધારકો તરફથી ઉઠાવવામાં આવ્યા છે જેમને વર્ગ 'સી' માં મુકવામાં આવ્યા છે (અમુક છૂટાછવાયા કિસ્સાઓમાં વર્ગ 'બી' માંથી 'એ' માં ફેરફાર માંગવામાં આવેલાને બાદ કરતાં), અને જે વર્ગની ખાણો માટે સી.ઈ.સી.ની ભલામણ બંધ કરવાની છે. આ પડકાર બે આધાર પર છે, એટલે કે, પ્રક્રિયાત્મક ન્યાયસંગતતાનો અભાવ અને સર્વેક્ષણની તકનીકી પ્રક્રિયામાં આંતરિક ક્ષતિઓ, તે સિવાય કથિત રીતે અતિક્રમિત ખાણ વિસ્તારમાં નિર્ધારણ કરવાની પ્રક્રિયામાં સ્પષ્ટ કાનૂની ભૂલો. સર્વેક્ષણના નિષ્કર્ષોથી ભાડાપટ્ટાધારકોના કાનૂની હકો પર શક્ય પ્રતિકૂલ અસરો થવા છતાં, સર્વેક્ષણ પ્રક્રિયા સાથે જોડાવા અને સમન્વય સ્થાપવા માટે પૂરતી તકથી વંચિત રાખવામાં આવ્યા હોવાનો આક્ષેપ, પ્રક્રિયાત્મક ન્યાયસંગતતાના આધાર પર ઊભા કરાયેલા પડકારનો મુખ્ય આધારસ્તંભ છે. બીજી તરફ, ભાડાપટ્ટાના વિસ્તારને ખસેડીને અથવા ઘટાડીને તેમાં ફેરફાર કરવો; લગભગ ભાડાપટ્ટાધારકો વચ્ચેની સીમા-વિવાદો નક્કી કરતા અંતિમ ન્યાયિક આદેશોની અવગણના કરવી; કચરાના ઢગલાઓ માટે થયેલ જમીન ઉપયોગને ખનન પ્રવૃત્તિ તરીકે ગણવી અને તે રીતે ઉપયોગમાં લેવાયેલી જમીન માટે ખનન પરવાનો અથવા વન સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૦ હેઠળ વન મંજૂરી (વનજમીનના આવા ઉપયોગના કિસ્સામાં) આવશ્યક ગણવી; અને સર્વોપરી, દાયકાઓ પહેલાં નિર્ધારિત

સીમાઓનું એ જ પરંપરાગત પદ્ધતિ (ચેઇન પદ્ધતિ) અનુસરીને પુનઃસર્વેક્ષણ કરવા બદલે ટોટલ સ્ટેશન પદ્ધતિ અપનાવી ફેરનિર્ધારણ કરવું — આ બધું સર્વેક્ષણના તકનીકી ભાગને પડકારવા માટે રજૂ કરાયેલી દલીલોમાં સામાન્ય સૂત્રરૂપ છે.

૧૭. કથિત રીતે ઉદ્ધંધનકારક ખનનપટ્ટાઓનું વર્ગીકરણ, કુલ ખનનપટ્ટા ક્ષેત્રફળની સરખામણીએ કથિત અતિક્રમણના ટકા આધારે કરવામાં આવ્યું છે, તે બંધારણીય દષ્ટિએ નબળું અને પર્યાવરણીય રીતે આત્મવિનાશક હોવાનું દલીલ કરવામાં આવે છે. વધુ વિશાળ ખનનપટ્ટા ક્ષેત્ર ધરાવતા ખનનપટ્ટાધારક દ્વારા વધુ પ્રમાણમાં અતિક્રમણ કરવામાં આવ્યું હોવા છતાં, તે હજી પણ માપદંડ તરીકે સ્વીકારવામાં આવેલા ટકાવાર પ્રમાણથી નીચે આવી શકે છે અને તેથી તેને વધુ અનુકૂળ વર્ગમાં, માની લો વર્ગ 'બી', મૂકવામાં આવે; જ્યારે નાનું ખનનપટ્ટું, જેમાં અતિક્રમિત વિસ્તાર ઓછો હોવા છતાં, અતિક્રમણનો ટકાવાર પ્રમાણ નિર્ધારિત માપદંડોથી વધુ હોવાથી, તેને ઓછા અનુકૂળ વર્ગમાં, માની લો "સી", મૂકવામાં આવે છે. વર્ગીકરણ સંબંધિત સીઈસીની ભલામણ અને તે આધારે સૂચિત કાર્યવાહી, તેમજ આર એન્ડ આર યોજનાઓ તૈયાર કરવા માટે સૂચવાયેલા માપદંડો અને ખનન કામગીરીનો પુનઃપ્રારંભ કરવા માટે વર્ગ 'એ' અને 'બી' ના ખનનપટ્ટાધારકો દ્વારા પૂર્ણ કરવાનાં પૂર્વશરતોને પણ પડકારવામાં આવી છે, જેમાં સીઈસીને એક સંસ્થા તરીકેની વિશ્વસનીયતા અને તેના સભ્યોના દીર્ઘકાળીન સતત પદાધિકાર અંગે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે, જે

ખનનપટ્ટાધારકોના મતે અંકુશરહિત સત્તાઓને અમલમાં લાવવાની વૃત્તિ ધરાવે છે.

૧૮. ખાણો અને ખનિજો (વિકાસ અને વિનિયમન) અધિનિયમ, ૧૯૫૭; વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૦ અને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૬ (આગળ ક્રમે "એમએમડીઆર અધિનિયમ", "એફસી અધિનિયમ" અને "ઈપી અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત) ની જોગવાઈઓ પર આધાર રાખીને એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે આમાંથી દરેક કાયદો હાલના કેસમાં કથિત રીતે ઉદ્ભવેલી પરિસ્થિતિઓનો સામનો કરવા માટે એક અલગ અને નિશ્ચિત કાયદાકીય યોજના અવલોકિત કરે છે. ઉક્ત પ્રશ્નોનું નિરાકરણ લાવવા માટે અનુસરવા માટે કાયદાકીય યોજનાને જ દિશાનિર્દેશ આપવો જોઈએ અને જ્યારે કાયદાકીય યોજના અસ્તિત્વમાં હોય ત્યારે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ સાથે વાંચવાના અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળ આ અદાલતની સત્તાઓનો આશ્રય લેવો સંપૂર્ણપણે અનાવશ્યક ગણાય. વિશેષરૂપે, એવું દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે કામગીરીના પુનઃપ્રારંભ માટે શ્રેણી 'એ' ના લીઝધારકો દ્વારા પૂર્ણ કરવાની આવશ્યક એવી કોઈપણ શરતો તેમજ શ્રેણી 'બી' ના લીઝધારકો માટે અવલોકિત કોઈપણ ફરજિયાત ચુકવણીઓ પૈકીની કોઈ પણ બાબત કોઈ કાયદાકીય યોજનામાં દર્શાવાઈ નથી. જ્યાં સુધી શ્રેણી 'સી' ના લીઝધારકોનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે જો રદ કરવાની કાર્યવાહી કરવી હોય, તો તે કાયદા અનુસાર જ થવી જોઈએ, જે લીઝધારકને એવા

ઉપચારાત્મક મંચોની વિવિધ કક્ષાઓ પ્રદાન કરશે, જ્યારે આ અદાલત દ્વારા કોઈ આદેશ પસાર કરવામાં આવે તો તેને જે અંતિમતા પ્રાપ્ત થશે તેની સરખામણીમાં સ્થિતિ ભિન્ન રહેશે. આ સંદર્ભમાં, આ અદાલતના અગાઉના અનેક મતો, જેઓની વિગતો અનુગામી ચર્ચાઓમાં નોંધવામાં આવશે, અમને આ દષ્ટિકોણ અપનાવવા પ્રેરવા માટે દલીલ દરમિયાન ઉલ્લેખવામાં આવ્યા હતા કે અમારે બંધારણ હેઠળની અમારી સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવાથી નિવૃત્ત રહેવું જોઈએ અને તેના બદલે પક્ષકારોને કાયદા દ્વારા ઉપલબ્ધ ઉપચારો તરફ દોરવા જોઈએ.

૧૯. હવે અમે યોગ્ય ક્રમિક ક્રમમાં ઉદ્ભવતા મુદ્દાઓનો વિચાર કરવા આગળ વધી શકીએ.

મુદ્દો નં. ૧

સી.ઈ.સી.ની વિશ્વસનીયતા

૨૦. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલ શ્રી દુશ્યંત એ. દવે દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામેલા એક લીઝધારકની તરફેણી સી.ઈ.સી. વિરુદ્ધ કટુ આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા છે. એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ઉક્ત સત્તાધિકારીએ કાયદા તેમજ તર્ક બંનેની અવગણના કરતાં, વાસ્તવમાં પોતે જ કાયદો બની જવા જેવો વલણ અપનાવી ભલામણો કરી છે. સી.ઈ.સી.ને દિશાનિર્દેશ વિના, અંકુશરહિત અને સંપૂર્ણ

સત્તાઓ પોતાના હાથમાં લીધી હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે. આ અદાલતે ઉક્ત સંસ્થામાં મૂકેલો અવ્યક્ત વિશ્વાસ દુરુપયોગમાં લેવાયો હોવાનું કહી, ઉક્ત સંસ્થાની આગળની સતતતા અંગે અથવા ઓછામાં ઓછું તેની વર્તમાન રચનામાં ફેરફાર બાબતે આ અદાલત દ્વારા પુનર્વિચાર જરૂરી હોવાનું દલીલ કરવામાં આવ્યું છે.

૨૧. સી.ઈ.સી.ની પ્રથમ રચના આ અદાલતે તારીખ ૯.૫.૨૦૦૨ ના આદેશ દ્વારા, ઈ.પી. અધિનિયમની કલમ ૩ (૩) ની જોગવાઈઓ હેઠળ કલ્પિત વૈધાનિક સંસ્થા રચાય ત્યાં સુધી, એક અંતરિમ સંસ્થા તરીકે કરી હતી. ત્યારબાદ, ગેઝેટ ઓફ ઇન્ડિયામાં પ્રકાશિત તારીખ ૧૭.૯.૨૦૦૨ ની એક સૂચના દ્વારા, સેન્ટ્રલ એમ્પાવર્ડ કમિટી (સી.ઈ.સી.)ની ૫ વર્ષના ગાળાની રચના, તેની રચના તથા તેની સત્તાઓ અને ફરજોની વ્યાપ્તિ દર્શાવીને જાહેર કરવામાં આવી હતી. આ અદાલતના તારીખ ૭.૯.૨૦૦૭ ના આદેશ પરથી એવું પ્રગટ થાય છે કે તારીખ ૧૭.૯.૨૦૦૨ ની સૂચના દ્વારા ઉક્ત સંસ્થાને અપાયેલી સશક્તિકરણની વ્યાપ્તિની યોગ્યતા અંગેનો પ્રશ્ન ભારત સંઘની તરફથી ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, જેના અનુસંધાને ભારતના એટર્ની જનરલના સૂચનોના આધારે આ અદાલતે તારીખ ૧૪.૧૨.૨૦૦૭ ના આદેશ દ્વારા સી.ઈ.સી.ની સત્તાઓની વ્યાપ્તિ નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરી હતી :

"૧. અગાઉના તમામ આદેશોને અતિક્રમિત કરીને સંબંધિત બાબતમાં કેન્દ્રીય સશક્ત સમિતિ (જેને અહીંથી આગળ "સશક્ત સમિતિ" તરીકે ઓળખવામાં આવશે) ની રચના અને કાર્યપદ્ધતિ, વળ અને વન્યજીવન તથા ઉક્ત આદેશોમાંથી ઉદ્ભવતા સંબંધિત પ્રશ્નોના વિષયક્ષેત્રને આવરી લેતા આ અદાલતના આદેશોના પાલન પર દેખરેખ રાખવા અને તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે રચવામાં આવે છે.

૨. સમિતિ નીચેની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરશે અને નીચેના કાર્યો બજાવશે:

(૧) આ અદાલતના આદેશોના અમલીકરણ ઉપર દેખરેખ રાખવી અને અનુપાલનના અભાવ અંગેના અહેવાલો યોગ્ય કાર્યવાહી માટે અદાલત અને કેન્દ્ર સરકાર સમક્ષ રજૂ કરવા.

(૨) ઉક્ત રિટ અરજીઓમાં બાકી રહેલ અંતરિમ અરજીઓની (જે અદાલત દ્વારા તેને મોકલવામાં આવે તેવી) તપાસ કરવી, તેમજ માનનીય અદાલતે પસાર કરેલ આદેશોના પ્રતિસાદરૂપે રાજ્યો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલ અહેવાલો અને સોગંદનામાંઓનું પરીક્ષણ કરી, પોતાના સૂચનો આદેશ માટે અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવા

(૩) તેની સમક્ષ કોઈપણ વ્યથિત વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈપણ અરજીઓનો વિચાર કરવો અને જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં તે બાબતમાં આ અદાલતને અહેવાલ કરવો;

(૪) આ આદેશ હેઠળ સમિતિને સોંપવામાં આવેલી સત્તાઓનો અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરવા માટે; સમિતિ નીચે મુજબ કરી શકે છે:—

(એ) કોઈપણ વ્યક્તિઓ અથવા સંઘ અથવા રાજ્યની સરકાર અથવા અન્ય કોઈપણ અધિકારી પાસેથી કોઈપણ દસ્તાવેજો માંગાવી શકે;

(બી) સંકળાયેલા વન વિસ્તારનું સ્થળ નિરીક્ષણ હાથ ધરવું;

, (સી) તેની કામગીરીના સંદર્ભમાં તેને આવશ્યક હોય તેવી કોઈપણ વ્યક્તિ(ઓ) અથવા અધિકારી(ઓ) ની મદદ અથવા હાજરી માગવી;

(ડી) વિશિષ્ટ મુદ્દાઓના નિરાકરણ માટે એક અથવા વધુ વ્યક્તિઓને તેના સભ્યો તરીકે અથવા વિશેષ આમંત્રિતો તરીકે સહ-સભ્ય તરીકે સમાવેશ કરવો;

(ઈ) જ્યાં શક્ય હોય ત્યાં, કોઈ ચોક્કસ રાજ્યને સંબંધિત મુદ્દાઓ અંગે વિચારણા કરતી વખતે, રાજ્યના મુખ્ય સચિવ અથવા

તેમના પ્રતિનિધિ તથા રાજ્યના પ્રિન્સિપલ ચીફ કન્ઝર્વેટર
ઓફ ફોરેસ્ટ્સને વિશેષ આમંત્રિત તરીકે સહભાગી કરાવવા;
(એફ) રાજ્યને, તેમજ કેન્દ્ર સરકારને, અધિનિયમ તથા આ
અદાલતના અન્ય આદેશોના વધુ અસરકારક અમલીકરણ
માટે સામાન્ય રીતે પગલાં સૂચવવા.

(પ) સમિતિને મોકલવામાં આવેલા કોઈપણ મુદ્દાની તપાસ કરવી અને
તેના વિષે સલાહ આપવી/ભલામણ કરવી."

૨૨. કારણ કે તા. ૧૭.૯.૨૦૦૨ની સૂચનામાં ઉલ્લેખિત પાંચ વર્ષનો
સમયગાળો પૂર્ણ થઈ ગયો હતો અને તે સંસ્થાને કરાયેલ સંદર્ભની શરતો આ
અદાલતે પુનઃનિર્ધારિત કરી હતી, શક્ય છે કે નવી સૂચના બહાર પાડવામાં
આવવી જોઈએ હતી, પરંતુ એવી સૂચના બહાર પાડવામાં આવી નહોતી. આવી
પરિસ્થિતિમાં, સીઈસી આ અદાલતના આદેશો હેઠળ કાર્ય કરતું રહ્યું હતું અને
આ અદાલત સમક્ષ લંબિત વિવિધ પર્યાવરણીય મુદ્દાઓમાં સમયાંતરે તેના
અહેવાલો રજૂ કરતું રહ્યું હતું. આવા અહેવાલોના વિચારણા આધારે જ આ
અદાલત સમયાંતરે પોતાના આદેશો કરતી આવી છે.

૨૩. ઉપર દર્શાવેલ પરિસ્થિતિઓમાં, સી.ઈ.સી.ની વિશ્વસનીયતા અંગેના
પ્રશ્નો સંપૂર્ણપણે નિરાધાર છે, ખાસ કરીને, આરોપો નહિ તો પણ ઉઠાવવામાં

આવેલી શંકાઓને સમર્થન આપે તેવા કોઈપણ સામગ્રીના અભાવે. ઉક્ત સંસ્થાએ આ અદાલત દ્વારા સમયાંતરે પસાર કરાયેલા આદેશો મુજબ તેને સોંપવામાં આવેલા કાર્યો બજાવ્યાં છે. જે નિર્દેશોના આધારે સી.ઈ.સી.એ કાર્યવાહી કરી હતી અને પોતાના અહેવાલો રજૂ કર્યા હતા, તે આ અદાલતે તારીખ ૧૪.૧૨.૨૦૦૭ના આદેશ દ્વારા નિર્ધારિત કરેલી સી.ઈ.સી.ની કાર્યસીમાની રૂપરેખાની અંદર આવે છે. આ કહેવાની જરૂર નથી કે સી.ઈ.સી. દ્વારા કરાયેલ ભલામણોને, જેના આધારે અદાલતના આદેશો ઘડવામાં આવે છે, સ્વીકારવાનો પ્રશ્ન અદાલતના સંતોષ પર નિર્ભર છે. તેથી, અમે આ મુદ્દો એ રીતે પૂર્ણ કરીએ છીએ કે રજૂ કરાયેલ દલીલો સર્વથા અસંગત ઠરે છે.

મુદ્દો નં. ૨

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૨/૧૪૨ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ, સીઈસીના અહેવાલોથી પ્રકાશમાં આવેલા તથ્યોના આધારે, અર્થાત્ ગેરકાયદેસર ખનનના અભૂતપૂર્વ પ્રમાણને કારણે દેશની વનસંપત્તિને થયેલ વિશાળ પાયે નુકસાનને ધ્યાનમાં રાખીને, ખાણ અને ખનિજ (વિકાસ અને નિયમન) અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળના ઉપાયોના આશ્રય લેવાના મુકાબલે, ૧૯૫૭. વન (સંરક્ષણ) અધિનિયમ. ૧૯૮૦ અને પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ. ૧૯૮૬

૨૪. ઉપરોક્ત મુદ્દા અંગે ખનન-પટ્ટાધારકો તરફથી સંક્ષિપ્ત અને સચોટ દલીલ એ છે કે પ્રત્યેક વૈધાનિક અધિનિયમની જોગવાઈઓ, એટલે કે, એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમ, એફ.સી. અધિનિયમ અને ઇ.પી. અધિનિયમ, ખનન પ્રવૃત્તિઓના નિયમન માટે તેમજ ખનન પ્રવૃત્તિઓ પટ્ટાની શરતો અથવા લાગુ પડતા કોઈપણ અધિનિયમની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ રીતે હાથ ધરવામાં આવે તેવા સંજોગોમાં લેવાય તેવી સુધારાત્મક તેમજ દંડાત્મક કાર્યવાહી માટે અલગ વૈધાનિક યોજના નિર્ધારિત કરે છે. રજૂ કરાયેલ દલીલ એ છે કે સંબંધિત અધિનિયમોમાં ગેરકાયદેસર ખનનના બનાવો અથવા પર્યાવરણ માટે જોખમકારક એવી ખનન કામગીરીને હલ કરવા માટે વિશિષ્ટ યોજના અવલંબવામાં આવી હોવાથી, અમલમાં રહેલી વૈધાનિક યોજના(એસ)માં જેનું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે તેનાથી પર કોઈ પગલું અથવા ઉપાય લેવાની ભલામણ સીધીસી કરી શકતું નહોતું. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે આ અદાલતે અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ કાર્ય કરીને ઉપરોક્ત એવી કોઈપણ ભલામણો સ્વીકારવી યોગ્ય નહીં ગણાય, જે અધિનિયમ(ઓ) દ્વારા અવલોકિત યોજના(એસ)ની બહાર જાય છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, પટ્ટાધારકો તરફથી આગળ ધપાવવામાં આવતી દલીલ એ છે કે આ અદાલત દ્વારા એવું કોઈ પગલું લેવામાં ન આવે અથવા એવો કોઈ નિર્દેશ જારી ન કરવામાં આવે, જે સંબંધિત અધિનિયમોની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ હોય અથવા તે સાથે સંઘર્ષ પેદા કરતો હોય. આ દલીલના સમર્થનમાં પૂર્વદષ્ટાંત ગણાતા આ અદાલતના અનેક ચુકાદાઓનો, રજૂ કરાયેલી દલીલો દરમિયાન, ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૨૫. બીજી તરફ, વિદ્વાન એમિક્સ ક્યુરીએ, શ્રી શ્યામ દીવાને, રજૂ કર્યું છે કે વર્તમાન મામલો આ દેશની વનસંપત્તિના વ્યાપક વિનાશનો છે, જેના પરિણામે અલ્પ પ્રાકૃતિક સંસાધનોની માત્ર લૂંટફાટ જ નહીં, પરંતુ અપૂરણીય પર્યાવરણીય અને પરિસ્થિતિક નુકસાન તથા અવક્ષય પણ થયો છે. વિદ્વાન એમિક્સ ક્યુરીએ રજૂ કર્યું છે કે કર્ણાટક રાજ્યના ત્રણ જિલ્લાઓમાં થયેલ ગેરકાયદેસર ખનનની વ્યાપ્તિ અદ્વિતીય છે. વિવિધ સંસ્થાઓ દ્વારા સંકલિત સંબંધિત આંકડા વિદ્વાન એમિક્સ ક્યુરીએ એ દર્શાવવા માટે રજૂ કર્યા છે કે બેલ્ઘારી-હોસ્પેટ પ્રદેશમાં આયર્ન ઓરના વાર્ષિક ઉત્પાદનનો આંક વર્ષ ૨૦૦૧-૦૨માં ૧૨.૪ એમ.એમ.ટી. માંથી વધીને વર્ષ ૨૦૦૮-૦૯માં ૪૪.૩૯ એમ.એમ.ટી. થયો હતો. રાજ્યના તત્કાલીન મુખ્યમંત્રીએ ૯.૭.૨૦૧૦ના રોજ વિધાનસભાના પાટલા પર નિવેદન કર્યું હતું કે ૨૦૦૩-૦૪ થી ૨૦૦૯-૧૦ દરમિયાન કર્ણાટક રાજ્યમાંથી અંદાજિત રૂ. ૧૫,૨૪૫ કરોડ મૂલ્યનું ૩૦.૪૯ એમ.એમ.ટી. ગેરકાયદેસર આયર્ન ઓર નિકાસ કરવામાં આવ્યું હતું. માત્ર વર્ષ ૨૦૦૯-૧૦ દરમિયાન જ ગેરકાયદેસર નિકાસ કરાયેલ આયર્ન ઓરની કુલ માત્રા ૧૨.૯ એમ.એમ.ટી. હતી. ડિસેમ્બર, ૨૦૦૯માં ઇન્ડિયન બ્યુરો ઓફ માઈન્સ દ્વારા હાથ ધરાયેલ નિરીક્ષણ દરમિયાન એવું જાણવા મળ્યું હતું કે એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમ અને એફ.સી. અધિનિયમની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન કર્યા વિના એક પણ ખનન ભાડાપટ્ટો કાર્યરત નહોતો. કર્ણાટક વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજી તરીકે નોંધાયેલ અને ક્રમાંકિત ડબલ્યુ.પી. નં.

૧૪૫૫૧/ ૨૦૧૦માં શાસકીય પ્રતિવાદીઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં એવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો કે નવેમ્બર, ૨૦૦૯ અને ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૦ વચ્ચે (અર્થાત્ ચાર મહિનાના ગાળામાં) ૩૫.૩૧૯ લાખ એમ.ટી. ગેરકાયદેસર આયર્ન ઓર બેલેકેરી અને કારવાર બંદરો પર પ્રાપ્ત થયો હતો, જેના પરિવહન માટે લગભગ ૪ મહિનાના ગાળામાં દરરોજ બંને દિશામાં, એટલે કે બંદરો સુધી અને ત્યારબાદ પાછા આવવા માટે, ૨૯૮૬ ટ્રકોને મુસાફરી કરવી જરૂરી હતી.

૨૬. શ્રી દીવાનના જણાવ્યા મુજબ, વર્તમાન મામલો સમૂહિક અપકૃત્યનો છે, જેના પરિણામે મોટી સંખ્યામાં નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોમાં સંક્ષેપ આવ્યો છે, અને જેના અમલીકરણ માટે બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે. શ્રી દીવાને આ અદાલતના અનેક નિર્ણયો પર આધાર રાખીને રજૂ કર્યું છે કે, એવી પરિસ્થિતિમાં જ્યાં અદાલતને મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ માટે બોલાવવામાં આવે, અને તે પણ અનિર્ધારિત સંખ્યાના નાગરિકોના અધિકારોના સંદર્ભમાં, ત્યાં અદાલતની સત્તા પર કોઈ મર્યાદા હોઈ શકે નહીં. માત્ર અદાલતનું સંતોષ જ મહત્વપૂર્ણ ગણાશે. એકવાર એવો સંતોષ પ્રાપ્ત થાય, ત્યારબાદ અદાલતને પોતાની સ્વતંત્ર પ્રક્રિયા નક્કી કરવાની અને મૂળભૂત અધિકારોને કાર્યક્ષમ બનાવવા માટે જરૂરી માનવામાં આવે તેવી જે કોઈ દિશાનિર્દેશો હોય તે જારી કરવાની સ્વતંત્રતા રહેશે. અદાલત ફક્ત એટલી જ મર્યાદા ધ્યાનમાં રાખશે કે તેના આદેશો અથવા દિશાનિર્દેશો કોઈ

કાયદાની જોગવાઈઓ સાથે વિરોધાભાસી ન હોય. તેમ છતાં, જો કાયદો કોઈ વિશિષ્ટ કાર્યવાહીનો માર્ગ પ્રતિબંધિત કરતો ન હોય, તો અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ અદાલત માટે યોગ્ય દિશાનિર્દેશો જારી કરવું નિશ્ચિતપણે ખુલ્લું રહેશે. વિદ્વાન એમિક્સ ક્યુરીએના જણાવ્યા મુજબ, વર્તમાન મામલામાં સી.ઈ.સી.ની કોઈપણ ભલામણ કોઈ કાયદાકીય જોગવાઈ સાથે અસંગત અથવા વિરોધી નથી. વધુમાં વધુ, તે અસ્તિત્વમાં રહેલી જોગવાઈઓને પૂરક છે, અને થોડીઘણી ભિન્ન હોઈ શકે એવી પ્રક્રિયા દ્વારા એ જ હેતુ સિદ્ધ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. વિદ્વાન એમિક્સ ક્યુરીએના જણાવ્યા મુજબ, તેનું ઔચિત્ય આ વર્તમાન કેસમાં ઊભી થયેલી અસાધારણ પરિસ્થિતિમાં નિહિત છે.

૨૭. આ તબક્કે, અત્યંત સંક્ષેપમાં, પ્રશ્નાસ્પદ ત્રણ અધિનિયમો હેઠળની વૈધાનિક રચનાનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ ખાણો અને ખનિજોના નિયમનના હિતમાં પરવાના અથવા ખનન ભાડાપટ્ટાઓનો સમાપ્તિ કરવાનો અધિકાર રાજ્ય સરકારને આપવામાં આવ્યો છે (કલમ ૪અ), જ્યારે કલમ ૫ હેઠળ નિર્ધારિત કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં ખનન ભાડાપટ્ટા મંજૂર ન કરવાનો અધિકાર સોંપવામાં આવ્યો છે. કલમ ૨૩સી હેઠળનો નિયમ બનાવવાનો અધિકાર રાજ્ય સરકાર દ્વારા ગેરકાયદેસર ખનન, પરિવહન અને ખનિજોના સંગ્રહને અટકાવવા તેમજ ખનન ભાડાપટ્ટા વિસ્તારની તપાસ અને નિરીક્ષણ માટે નિયમો ઘડવા સુધી વિસ્તરે છે. કર્ણાટક (ગેરકાયદેસર ખનન, પરિવહન અને ખનિજોના સંગ્રહની અટકાયત)

નિયમો, ૨૦૧૧, તા. ૫મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૧૧ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. મિનરલ કન્સેશન નિયમો, ૧૯૬૦ હેઠળ, "ગેરકાયદેસર ખનન" શબ્દપ્રયોગનું સ્પષ્ટીકરણ નિયમ ૨(૨અ) માં કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરોક્ત નિયમોમાં એ પણ વિચારવામાં આવ્યું છે કે ગેરકાયદેસર ખનનનું પ્રમાણ નક્કી કરતી વખતે ભાડાપટ્ટા હેઠળ અપાયેલ વિસ્તાર પરવાનો ધારક દ્વારા કાયદેસર સત્તાધિકાર હેઠળ ધારિત માનવામાં આવશે. ઈ.પી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ ઉદ્યોગ, કામગીરી અથવા પ્રક્રિયાના બંધ, પ્રતિબંધ અથવા નિયમનનો પ્રાપ્તિ છે, જ્યારે એફ.સી. અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ વન જમીનનો અવન હેતુ માટે ઉપયોગ કરવા કેન્દ્ર સરકારની પૂર્વ મંજૂરી ફરજિયાત છે. ભાડાપટ્ટાધારકોની તરફથી જે પ્રશ્ન ઉઠાવવામાં આવ્યો છે તે એવો છે કે શું વિવિધ અધિનિયમો હેઠળની ઉપરોક્ત જોગવાઈઓનો આશરો લેવો જોઈએ અને સી.ઈ.સી. દ્વારા કરાયેલ ભલામણો, જેમાં વર્ગ-"સી" ખાણોના બંધનો સમાવેશ થાય છે, તે આ અદાલત દ્વારા સ્વીકાર માટે અનુમોદન પામવી જોઈએ નહીં.

૨૮. બંધુઆ મુક્તિ મોરચા વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યમાં (૧૯૮૪) ૩ એસ.સી.સી. ૧૬૧, આ અદાલતને બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ વિચારવાનો અવસર મળ્યો હતો, જે નીચે મુજબ છે

:-

"૩૨. આ ભાગ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા અધિકારોના અમલીકરણ માટેના ઉપાયો.

(૧) આ ભાગ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા અધિકારોના અમલીકરણ માટે યોગ્ય કાર્યવાહી દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતનો શરણો લેવાનો અધિકાર બાંહેધરી આપવામાં આવેલ છે.

(૨) આ ભાગ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા કોઈપણ અધિકારોના અમલીકરણ માટે, જે યોગ્ય હોય તેવા નિર્દેશો અથવા આદેશો અથવા રિટો, જેમાં હેબિયસ કોર્પસ, મેન્ડેમસ, પ્રોહિબિશન, ક્વો વોરન્ટો અને સર્ટિયોરારી સ્વરૂપની રિટોનો પણ સમાવેશ થાય છે, જારી કરવાની સત્તા સર્વોચ્ચ અદાલતને રહેશે.

(૩) કલમ (૧) અને (૨) દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતને પ્રદાન કરવામાં આવેલી સત્તાઓને અક્ષુણ્ણ રાખીને, સંસદ કાયદા દ્વારા કોઈ અન્ય અદાલતને તેના અધિકારક્ષેત્રની સ્થાનિક મર્યાદાઓની અંદર, કલમ (૨) હેઠળ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા પ્રયોગમાં મૂકી શકાય તેવી બધી અથવા કોઈપણ સત્તાઓનો પ્રયોગ કરવાની સત્તા આપી શકે છે.

(૪) આ અનુચ્છેદ દ્વારા બાંધધરી આપવામાં આવેલ અધિકાર, આ બંધારણ દ્વારા અન્યથા જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, સ્થગિત કરવામાં આવશે નહીં."

૨૯. અદાલત સમક્ષનો પ્રશ્ન બંધક મજૂરીમાંથી અનિશ્ચિત સંખ્યાના નાગરિકોની મુક્તિ/સ્વતંત્રતાનો હતો અને આ સંદર્ભમાં આ અદાલતના માનનીય ન્યાયાધીશને સંબોધિત પત્રને અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળ રિટ અરજી તરીકે નોંધણી કરીને અદાલતે તે મુદ્દો હાથ ધર્યો હતો. ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, આ અદાલતે તેના આદેશના અનુચ્છેદ ૧૩માં નીચે મુજબ નોંધ્યું હતું :

"૧૩. પરંતુ ત્યારબાદ પ્રશ્ન એ ઊભો થાય છે કે જ્યારે કોઈ મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણ માટે "યોગ્ય" કાર્યવાહી દ્વારા સર્વોચ્ચ અદાલતને સંબોધવામાં આવે, ત્યારે સર્વોચ્ચ અદાલત કઈ સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે. આ બાબતમાં બંધારણ-રચયિતાઓએ જે એકમાત્ર જોગવાઈ કરી છે તે અનુચ્છેદ ૩૨ની ખંડ (૨) માં મળે છે, જે સર્વોચ્ચ અદાલતને "કોઈપણ મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ માટે, જે યોગ્ય હોય તેવા, હેબિયસ કોર્પસ, માંડેમસ, પ્રોહિબિશન, ક્વો વોરંટો અને સર્ટિયોરારીના સ્વરૂપના રિટો સહિત, નિર્દેશો અથવા આદેશો અથવા રિટો જારી કરવાની" સત્તા આપે છે. જોવામાં આવશે કે અનુચ્છેદ ૩૨ની ખંડ (૨) દ્વારા અપાયેલી સત્તા અત્યંત વ્યાપક શબ્દોમાં છે. તે માત્ર હેબિયસ કોર્પસ, માંડેમસ, પ્રોહિબિશન, સર્ટિયોરારી અને ક્વો વોરંટો જેવા ઉચ્ચ પ્રેરોગેટિવ રિટો જારી કરવા પૂરતી મર્યાદિત નથી, જેઓ એક રિટથી બીજી રિટ સુધી ભિન્ન કડક શરતોથી બંધાયેલાં છે અને જે, લોર્ડ એટકિન દ્વારા યુનાઈટેડ ઓસ્ટ્રેલિયા લિમિટેડ વિ. બાકર્લેઝ બેંક લિમિટેડ [(૧૯૪૧)

એ.જી. ૧] માં અન્ય સંદર્ભમાં કહેલા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઘણી વાર “ન્યાયના માર્ગમાં તેમની મધ્યયુગીન જંજીરો ખણખણાવતાં ઊભાં રહે છે”. પરંતુ આ સત્તા તેથી ઘણું વધુ વ્યાપક છે અને તેમાં સંબંધિત મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણ માટે યોગ્ય હોય તેવા કોઈપણ નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ જારી કરવાની સત્તાનો સમાવેશ થાય છે, અને હેબિયસ કોર્પસ, માંડેમસ, પ્રોહિબિશન, ક્વો વોરંટો અને સર્ટિયોરારીના સ્વરૂપના રિટોની જે સમાવેશાત્મક જોગવાઈ છે તેનાથી આ વાત પૂરતી સ્પષ્ટ થાય છે. માત્ર માંડેમસ, હેબિયસ કોર્પસ, પ્રોહિબિશન, ક્વો વોરંટો અને સર્ટિયોરારી જેવા ઉચ્ચ પ્રેરોગેટિવ રિટો જ સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા જારી કરી શકાય એવું નથી, પરંતુ આ ઉચ્ચ પ્રેરોગેટિવ રિટોના સ્વરૂપના રિટો પણ જારી કરી શકાય; અને તેથી, ભલે આમાંથી કોઈ ઉચ્ચ પ્રેરોગેટિવ રિટ જારી કરવા માટેની શરતો પૂર્ણ ન થતી હોય, તો પણ સર્વોચ્ચ અદાલત નિરાશામાં હાથ પર હાથ ધરી બેસી રહેવા તથા ન્યાયિક નિવારણ માટે તેની સમક્ષ આવેલા નાગરિકને મદદ કરવાની પોતાની અસમર્થતા દર્શાવવા માટે મજબૂર થવાની નથી, પરંતુ તેને કોઈપણ નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ, જેમાં કોઈપણ ઉચ્ચ પ્રેરોગેટિવ રિટના સ્વરૂપની રિટનો પણ સમાવેશ થાય છે, જારી કરવાની સત્તા રહેશે. સર્વોચ્ચ અદાલતને મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ માટે શક્ય તેટલા વ્યાપક શબ્દોમાં સત્તા આપતી આ જોગવાઈ બતાવે છે કે બંધારણ-રચયિતાઓને એ બાબતે કેટલી ચિંતા હતી કે પ્રક્રિયાત્મક તકનીકી

બાબતો મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણમાં અવરોધરૂપ ન બને. બંધારણ-રચયિતાઓનો સ્પષ્ટ આશય એવો હતો કે નિર્ધારિત મામલામાં કોઈ મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણ માટે જે કોઈ નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ યોગ્ય હોય તે જારી કરવાની સર્વોચ્ચ અદાલતને અતિ વિશાળ સત્તા હોવી જોઈએ. પરંતુ આવી નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ જારી કરવાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલતે કઈ પ્રક્રિયા અનુસરવી? આ એવો વિષય છે જેમાં બંધારણ મૌન છે અને જાણપૂર્વક મૌન છે; કારણ કે બંધારણ-રચયિતાઓનો ક્યારેય એવો આશય નહોતો કે કોઈ નિર્ધારિત કેસની પરિસ્થિતિઓમાં યોગ્ય એવી પ્રક્રિયા વિકસાવવાના સર્વોચ્ચ અદાલતના વિવેકાધિકારને બાંધછોડ કરવામાં આવે, જેથી તે મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરી શકે. અનુચ્છેદ ૩૨ની ખંડ (૨) હોય કે બંધારણની કોઈ અન્ય જોગવાઈ, કોઈપણ એવી આવશ્યકતા મૂકે છે નહીં કે યોગ્ય નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ જારી કરવાની પોતાની સત્તાનો ઉપયોગ કરતી વખતે સર્વોચ્ચ અદાલત કોઈ ચોક્કસ પ્રક્રિયાનું જ પાલન કરે. સર્વોચ્ચ અદાલતને યોગ્ય નિર્દેશ, આદેશ અથવા રિટ જારી કરવાની સત્તા જે હેતુથી આપવામાં આવી છે તે મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણને સુનિશ્ચિત કરવાનો છે અને તેથી સ્પષ્ટ છે કે જે કોઈ પ્રક્રિયા જરૂરી હોય તે માટે . તે હેતુની પૂર્તિ સર્વોચ્ચ અદાલતને માન્ય હોવી આવશ્યક છે."

આ અદાલતે એ પણ નિર્ધારિત કર્યું કે અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની કાર્યવાહી દરમિયાન, કડક પ્રતિવાદી પ્રક્રિયા તથા નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા અને ભારતીય પુરાવા અધિનિયમમાં અંતર્નિહિત સિદ્ધાંતોમાંથી વિમુખ થવું વાજબી ગણાશે અને આ સંદર્ભમાં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:

... અમને એવું લાગતું નથી કે સર્વોચ્ચ અદાલતને તેની અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ દરમિયાન, તેને યોગ્ય લાગે તેવી પ્રક્રિયા અપનાવવાની સત્તા પર, વિવાદાત્મક પ્રક્રિયા તેની સાથે જોડીને, કોઈ મર્યાદા લાદવામાં આપણે ન્યાયસંગત ઠરીએ, જ્યારે સંવિધાનના રચયિતાઓએ જાણપૂર્વક આવી કોઈ આવશ્યકતા પર આગ્રહ રાખ્યો નથી અને તેના બદલે, જે હેતુ માટે આ સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી છે, અર્થાત્ મૂળભૂત અધિકારના અમલસાધન માટે, તે હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે સર્વોચ્ચ અદાલતને તેને યોગ્ય જણાય તેવી પ્રક્રિયા અનુસરવા માટે ખુલ્લું રાખ્યું છે.

મૂળભૂત તથ્યોના સંગ્રહ માટે, જેથી અદાલતને મૂળભૂત અધિકારોના ભંગ સંબંધિત મુદ્દાઓનું નિર્ધારણ કરવામાં સક્ષમતા મળે, તે હેતુસર કમિશનોની નિમણૂક કરવાની પ્રથાના સંબંધમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે બંધુઆ મુકિત મોર્યા (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પરિષ્કેદ ૧૪ માં નોંધેલી નીચેની ટિપ્પણીઓ અવતરણરૂપે રજૂ કરવી આવશ્યક રહેશે.

૧૪ ... આ જ કારણસર સર્વોચ્ચ અદાલતે સમાજના નબળા વર્ગોના વતી કરવામાં આવેલી મૂળભૂત અધિકારના ભંગ અંગેની ફરીયાદના સંદર્ભમાં હકીકતો અને માહિતી એકત્રિત કરવા માટે કમિશનરની નિમણૂક કરવાની પ્રથા વિકસાવી છે. કમિશનરનો અહેવાલ કમિશનરે એકત્રિત કરેલી હકીકતો અને માહિતીનો પ્રાથમિક દ્રષ્ટિએ પુરાવો પૂરું પાડે છે અને તેથી જ સર્વોચ્ચ અદાલત ફરીયાદ સંબંધિત હકીકતો અંગે તપાસ અથવા અન્વેષણ કરવા માટે કમિશનર તરીકે જવાબદાર વ્યક્તિની નિમણૂક કરવામાં સાવચેત રહે છે. નોંધ લેવા જેવી બાબત એ છે કે ભૂતકાળમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ક્યારેક જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ, ક્યારેક જિલ્લા ન્યાયાધીશ, ક્યારેક કાયદાના પ્રોફેસર, ક્યારેક પત્રકાર, ક્યારેક અદાલતના અધિકારી અને ક્યારેક અદાલતમાં વકીલાત કરતા વકીલની, તપાસ અથવા અન્વેષણ હાથ ધરવા અને અદાલતને અહેવાલ આપવા માટે, નિમણૂક કરી છે, કારણ કે અદાલત દ્વારા નિમાયેલ કમિશનર એવી જવાબદાર વ્યક્તિ હોવી જોઈએ જે અદાલતનો વિશ્વાસ ભોગવે અને જે પોતાના સોંપાયેલા કાર્યનું નિર્વહન કોઈ પૂર્વરૂચિ અથવા પૂર્વગ્રહ વિના, નિષ્પક્ષ અને નિરપેક્ષ રીતે કરશે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. કમિશનરનો અહેવાલ પ્રાપ્ત થયા પછી તેની નકલો પક્ષકારોને આપવામાં આવશે જેથી પક્ષકારોમાંથી કોઈપણ પક્ષ, જો તે અહેવાલમાં દર્શાવેલી કોઈ હકીકત અથવા માહિતીનો વિવાદ કરવા માંગે, તો સોગંદનામું દાખલ કરીને એવું કરી શકે અને ત્યારબાદ અદાલત કમિશનરના અહેવાલ તથા જે

સોગંદનામાં દાખલ કરવામાં આવ્યા હોય તેમનો વિચાર કરીને રિટ અરજીમાં ઉદ્ભવેલા મુદ્દાનો નિર્ણય કરશે. કમિશનરના અહેવાલમાં દર્શાવેલી હકીકતો અને માહિતી સાથે કેટલું મહત્વ જોડવું અને તેવી હકીકતો અને માહિતીના આધાર પર કેટલા પ્રમાણમાં કાર્યવાહી કરવી તે સંપૂર્ણપણે અદાલતના વિચારાધીન રહેશે.

૩૦. એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૧૯૮૭) ૧ એસ.સી.સી. ૩૯૫ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતે માત્ર બંધુઆ મુક્તિ મોર્યા (ઉપરોક્ત) માં સ્વીકારાયેલ દષ્ટિકોણનું પુનરોચ્ચાર જ કર્યું નહોતું, પરંતુ એ પણ ઠરાવ્યું હતું કે અનુચ્છેદ ૩૨ હેઠળની સત્તા પ્રતિબંધાત્મક તેમજ ઉપચારાત્મક બંને હશે અને ઉપચારાત્મક રાહત આપવાની સત્તા, સ્વાભાવિક રીતે, પરિસ્થિતિઓની વિશાળ શ્રેણી સુધી વિસ્તરશે અને તેને કોઈ કઠોર બંધાયેલ સૂત્રમાં બાંધી શકાય નહીં. .

૩૧. એમ.સી. મહેતા વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય (૨૦૦૯) ૬ એસ.સી.સી. ૧૪૨ એવો એક કેસ છે, જે હાથ ધરાયેલ વર્તમાન કેસ સાથે અત્યંત નજીકનો સંબંધ પ્રગટ કરે છે. ઉપરોક્ત કેસમાં આ અદાલતને આ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપવાનો અવસર આવ્યો હતો કે, એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમની કલમ ૪એની જોગવાઈઓને (અગાઉ નોંધાયેલ) ધ્યાનમાં લેતાં, અરાવલી પર્વતમાળામાં ખનન કામગીરી સ્થગિત કરવા માટે અનુચ્છેદ ૩૨ સાથે વાંચિત

અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો યોગ્ય ગણાય કે કેમ. આ પ્રશ્નનું અદાલત દ્વારા પરીક્ષણ, તેની સમક્ષ રજૂ કરાયેલ વિશિષ્ટ સામગ્રીના પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરવાનું આવશ્યક બન્યું હતું, જેથી દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે અનિયમિત અને અવિચારપૂર્વકના ખનનના પરિણામે વિશાળ પાયે પર્યાવરણનું હાસ થયું હતું. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, એમ. સી. મહેતા (ઉપરોક્ત) ના કેસના ચુકાદાના અનુચ્છેદ ૪૧ થી ૪૫ ની સામગ્રી સંબંધિત રહેશે:-

"૪૧. કાનૂની માપદંડોની દૃષ્ટિએ, શ્રી દિવાન અને શ્રી વેણુગોપાલ, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલો, તથા શ્રી એસ.કે. દુબે, વિદ્વાન વકીલે રજૂઆત કરી હતી કે જ્યાં કાયદો કોઈ વિશિષ્ટ કાર્ય કોઈ વિશિષ્ટ રીતથી કરવાની માંગ કરે છે, ત્યાં તે કાર્ય એ જ રીતથી કરવું આવશ્યક છે અને અન્ય પદ્ધતિઓ કડક રીતે વર્જિત છે. આ સંદર્ભમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે જ્યારે કલમ ૪-એ પર્યાવરણના હાસના કેસોમાં ખનન લીઝ રદ કરવાની બાબતમાં રાજ્ય સરકાર સાથે પરામર્શ કર્યા બાદ કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા અભિપ્રાય રચવાનો ઉપબંધ કરે છે, ત્યારે કેન્દ્રીય સરકાર તરફથી વિનંતી પ્રાપ્ત થયા પછી તે સત્તાનો ઉપયોગ રાજ્ય સરકાર દ્વારા કરવો જરૂરી બને છે. વિદ્વાન વકીલોના મતે, તેથી, જો પર્યાવરણનું હાસ થયું હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, જેમ કે વિદ્વાન અમિકસ ક્યુરીએ રજૂ કર્યું છે, તો આ અદાલત ખનન લીઝો રદ કરી શકતી નથી.

૪૨. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે પર્યાવરણ સંરક્ષણ અધિનિયમ, ૧૯૮૬ ની કલમ ૩(૨)(પ) હેઠળ એવા વિસ્તારોને મર્યાદિત કરવા માટેના પગલાં, જેમાં ઉદ્યોગો ચલાવવામાં આવશે અથવા ચલાવવામાં નહીં આવે, તે માત્ર કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા જ લેવામાં આવી શકે છે, જ્યારે તેને પર્યાવરણની ગુણવત્તાના સંરક્ષણ અને સુધારણા માટે તે યોગ્ય જણાય. હકીકતમાં, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, જ્યારે અરાવણીસ સૂચના ૭-૫-૧૯૯૨ ના રોજ જારી કરવામાં આવી હતી, ત્યારે તે કેન્દ્રીય સરકાર દ્વારા કલમ ૩(૨)(પ) હેઠળ જારી કરવામાં આવી હતી. તે સમયે, કેન્દ્રીય સરકારે સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકવો યોગ્ય માન્યો નહોતો, પરંતુ ઉક્ત સૂચનામાં દર્શાવાયેલ મર્યાદાઓને આધીન રહીને ખાણકામ ક્ષેત્રના ઉદ્યોગોને તેમનો વેપાર/કાર્યચાલન ચાલુ રાખવાની પરવાનગી આપવી યોગ્ય માનેલી હતી.

૪૩. છેલ્લે એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ખનન પર સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ મૂકવા અંગે સી.ઈ.સી.ની ભલામણો, ખાસ કરીને જ્યાં પર્યાવરણીય મંજૂરીઓ મેળવી લેવામાં આવી હોય તેવા કિસ્સાઓમાં, અધિનિયમ અને તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓને વિરુદ્ધ છે. વધુમાં, વિવિધ વન અને પર્યાવરણ સંબંધિત કાયદાઓમાં ખનન ભાડાપટ્ટાઓના રદકરણ/સમાપ્તિની રીત અને પ્રક્રિયા અંગે વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી હોય ત્યારે, આ અદાલત સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકતી નથી.

૪૪. ઉપરોક્ત દલીલોમાં અમને કોઈ સાર દેખાતો નથી. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, ભૂતકાળમાં જ્યારે ખનન લીઝો મંજૂર કરવામાં આવી હતી, ત્યારે ખનન કામગીરી હાથ ધરવા માટે આવશ્યક મંજૂરીઓ પ્રાપ્ત કરવામાં આવી નહોતી, જેના પરિણામે જમીન અને પર્યાવરણીય ક્ષય. આવા ભંગો હોવા છતાં, અનુગામી તબક્કાઓ માટે મંજૂરીઓ આપવામાં આવી હતી, કારણ કે ભૂતકાળમાં સત્તાવાળાઓએ ઉપચારાત્મક પગલાંોના અભાવથી (પુનર્વસન યોજનાનો સમાવેશ કરીને) થયેલા આવા વિશાળ પાયાના જમીન તથા પર્યાવરણીય ક્ષયના વ્યાપક પ્રભાવને ધ્યાનમાં લીધો નહોતો. તેથી, હવે સમય આવી ગયો છે કે ઉપરોક્ત વિસ્તારમાં ખનનને ત્યાં સુધી સ્થગિત કરવામાં આવે જ્યાં સુધી પુનઃસ્થાપન અને પુનઃપ્રાપ્તિ અંગેની કાનૂની જોગવાઈઓનું યથાવત પાલન ન થાય, ખાસ કરીને એવા કેસોમાં જ્યાં ખાડાઓ/ખાણખોડીઓ ત્યજી દેવાયેલ સ્થિતિમાં છોડી દેવામાં આવી હોય. .

" ૪૫. પર્યાવરણ અને પરિસ્થિતિશાસ્ત્ર રાષ્ટ્રીય સંપત્તિ છે. તેઓ આંતરપેઢીય સમાનતાના આધીન છે. હવે સમય આવી ગયો છે કે ઉપરોક્ત વિસ્તારમાં ટકાઉ વિકાસના સિદ્ધાંતના આધારે તમામ ખનન સ્થગિત કરવામાં આવે, જે અનુરૂપેદોનો ભાગ છે

ભારતના બંધારણની ૨૧, ૪૮-એ અને ૫૧-એ(જી) કલમો. વાસ્તવમાં, આ કલમોની [એમ.સી. મહેતા પ્રકરણ (૨૦૦૪) ૧૨ એસ.સી.સી. ૧૧૮] ના ચુકાદામાં વિશદપણે ચર્ચા કરવામાં આવી છે, જેમાં ભવિષ્યમાં પ્રતિબંધ લાદવાનો વિકલ્પ ખુલ્લો રાખવામાં આવ્યો છે." મુદ્દો સસ્પેન્શનના કેસથી ભિન્ન કેન્સલેશનના કેસમાં ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોના અમલીકરણનો નથી. મુદ્દો તેથી વધુ મૂળભૂત છે, એટલે કે, પર્યાવરણના હાસને રોકવા માટે અને તેથી અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોને અસરકારક બનાવવા માટે અનુચ્છેદ ૩૨ સાથે વાંચવાના અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળની સત્તાઓના ઉપયોગની વિવેકસંગતતા.

૩૨. હવે અમે ભાડાપટ્ટાધારકો તરફથી ઉલ્લેખિત તે નિર્ણયો પર વિચાર કરી શકીએ છીએ, જેઓએ દલીલ કરી છે કે વર્તમાન મામલામાં અનુચ્છેદ ૩૨ અને ૧૪૨ હેઠળની સત્તાનો ઉપયોગ કરવો યોગ્ય નથી અને તેના બદલે સંબંધિત કાયદાઓની અંદર ઉપલબ્ધ ઉપાયો શોધવા જોઈએ. મુખ્ય આધાર સર્વોચ્ચ અદાલત બાર એસોસિયેશન વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા એન્ડ અનધર, જે (૧૯૯૮) એસીસી ૪૦૯ માં અહેવાલિત છે, તે મામલો છે. અમને સમજાતું નથી કે સર્વોચ્ચ અદાલત બાર એસોસિયેશન (ઉપરોક્ત) માં વ્યક્ત કરાયેલા અભિપ્રાયોના આધારે સંબંધિત કોઈપણ કાયદાની મર્યાદાઓમાં અમે કેવી રીતે અથવા શા માટે બંધાઈ જઈએ. ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૪૮ માં કરવામાં આવેલ નિરીક્ષણો તેમજ ઉક્ત પરિચ્છેદમાં આવેલ "ઓર્ડિનરિલી" અને "આર

ડાયરેક્ટલી ઇન કોન્ફ્લિક્ટ" શબ્દોના ઉપયોગથી (અમારા દ્વારા રેખાંકિત) તે દષ્ટિકોણનો સીધો પ્રતિવાદ થાય છે, જેને વર્તમાન મામલામાં ભાડાપટ્ટાધારકો ઇચ્છે છે કે અમે સ્વીકારીએ.

૪૮. સર્વોચ્ચ અદાલતને અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળ પોતાની અધિકારિતાનો ઉપયોગ કરતાં, પોતાની સમક્ષ બાકી રહેલા કોઈપણ કારણ કે બાબતમાં "પક્ષકારો વચ્ચે" પૂર્ણ ન્યાય કરવા માટે જરૂરી એવો આદેશ કરવાની સત્તા છે. આ સત્તાની સ્વભાવગત પ્રકૃતિ એવી છે કે અદાલતે પોતાની ઉપર જ એવી મર્યાદાઓ નક્કી કરવી પડે કે જેના અંતર્ગત આ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવો, અને સામાન્ય રીતે કોઈ વિષયને નિયંત્રિત કરતી કાયદાકીય જોગવાઈને અવગણવી તે કરી શકતી નથી, સિવાય કદાચ પોતાના સમક્ષ રહેલા કારણ કે બાબતમાં વિવાદરત પક્ષકારોના પરસ્પર વિરુદ્ધ દાવાઓ વચ્ચે સમતુલા સ્થાપવા માટે "ખાંચાઓ સમાન કરીને" ન્યાયસંગતતા જાળવવાની હદ સુધી. હકીકતમાં, આ અદાલત માત્ર વિવાદના નિરાકરણ સુધી મર્યાદિત અધિકારિતાવાળી અદાલત નથી. એ સારી રીતે માન્ય અને સ્થાપિત છે કે આ અદાલત હંમેશા કાયદા-નિર્માતા રહી છે અને તેની ભૂમિકા માત્ર વિવાદ-નિવારણથી આગળ વધી જાય છે. તે "અસ્પષ્ટ ક્ષેત્રોમાં સમસ્યા-ઉકેલનાર" છે [જુઓ કે. વીરાસ્વામી વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૧૯૯૧) ૩ સેક ૫૫)] પરંતુ નિર્ધારિત કેસના વિષય-વસ્તુ સાથે સંબંધિત મૂળભૂત કાયદાકીય જોગવાઈઓને અનુચ્છેદ ૧૪૨ હેઠળ

આદેશ કરતા સમયે આ અદાલત સંપૂર્ણપણે અવગણી શકતી નથી. નિશ્ચિતપણે, આ બંધારણીય સત્તાઓને કોઈ પણ રીતે કોઈ કાયદાકીય જોગવાઈઓ દ્વારા નિયંત્રિત કરી શકાતી નથી, પરંતુ તે જ સમયે, જ્યારે તેમની અમલવારી તે વિષયને સ્પષ્ટ રીતે આવરી લેતા કાયદામાં સ્પષ્ટપણે કરાયેલી જોગવાઈ સાથે સીધા સંઘર્ષમાં આવે તેવી શક્યતા હોય, ત્યારે આ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા માટે તેમનો હેતુ નથી.

૩૩. ઉપરોક્ત નિરીક્ષણોને જો ચેતવણીરૂપ નોંધ નિર્ધારિત કરતાં હોવાનું માનવામાં આવે, તો પણ તે મર્યાદિત સ્વરૂપની જ ગણાશે અને વર્તમાન કેસમાં સર્જાયેલી સમૂહ અપકૃત્યની પરિસ્થિતિમાં તેનો કોઈ ઉપયોગ થઈ શકે નહીં. પ્રશ્નગ્રસ્ત કોઈપણ અધિનિયમો દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલ ચંત્રણા, પ્રશ્નગ્રસ્ત ખાણોના સંચાલનમાં થયેલી વિશાળ પાયાની ગેરકાયદેસરીઓના પરિણામે દેશની વનસંપત્તિને થયેલ ગંભીર અને અપૂર્ણપણે અપૂરણીય નુકસાન તથા રાષ્ટ્રીય ખજાનાને થયેલ પ્રચંડ નુકસાનને કારણે ઊભી થયેલી અસાધારણ પરિસ્થિતિનો સામનો કરવામાં ન તો અસરકારક નીવડે અને ન તો કારગર ઠરે. પરિસ્થિતિ અસાધારણ હોવાને કારણે, ઉપાય પણ નિશ્ચિતરૂપે અસાધારણ જ હોવો જોઈએ. પ્રશ્નગ્રસ્ત વૈધાનિક યોજનાઓની પૃષ્ઠભૂમિમાં વિચાર કરતાં, સીઈસીની કોઈપણ ભલામણો સ્વીકારવામાં આવે તો તે વિધાનમંડળ દ્વારા બનાવવામાં આવેલા કોઈપણ કાનૂન સાથે કેવી રીતે વિરુદ્ધ આવશે તે અમે સમજતા નથી. માત્ર ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિમાં જ અદાલત, સીઈસી દ્વારા કરવામાં

આવેલી ભલામણોને સ્વીકારતાં પહેલાં, તેને વધુ સૂક્ષ્મ સમતોલનના ધોરણ પર પરખવાની આવશ્યકતા પર વિચાર કરી શકે. તેથી, અમે થયેલા વિશાળ અનીયાયના નિવારણ માટે અને ભાવિ માટે જરૂરી હોય તે મુજબ પૂરતું સંરક્ષણ પ્રદાન કરવા અમારા સાંવિધાનિક અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવામાં કોઈ સંકોચ અનુભવતા નથી.

મુદ્દો નં. ૩

આ અદાલતના તા. ૬મી મે, ૨૦૧૧ના આદેશથી રચાયેલ સંયુક્ત ટીમ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી સર્વે પ્રક્રિયાની પવિત્રતા અને ઉક્ત સર્વેના આધારે ભાડાપટ્ટાઓની સીમાઓનું નિર્ધારણ.

૩૪. ઉપરોક્ત પ્રશ્નનું પરીક્ષણ બે દૃષ્ટિકોણથી કરવું જરૂરી બનશે. પ્રથમ, સર્વેક્ષણ હાથ ધરવામાં અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાની ન્યાયસંગતતા અને દ્વિતીય, સર્વેક્ષણ પ્રક્રિયાના તકનીકી ભાગની સ્વીકાય તા સંબંધિત છે. જ્યાં સુધી અપનાવવામાં આવેલી પ્રક્રિયાની ન્યાયસંગતતાનો પ્રશ્ન છે, નોંધપાત્ર છે કે કોઈ નિશ્ચિત લીઝના સર્વેક્ષણ માટે પ્રસ્તાવિત તારીખોની સૂચના લીઝધારકને પૂરતા પૂર્વે જ આપવામાં આવી હતી જેથી સર્વેક્ષણ દરમિયાન લીઝધારક અથવા તેનો પ્રતિનિધિ સ્થળ પર હાજર રહી શકે. મેદાની સર્વેક્ષણ ૭ ટીમો દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં પ્રત્યેક ટીમમાં કર્ણાટક વન વિભાગ, કર્ણાટક ખાણ અને

ભૂગર્ભ વિભાગ, કર્ણાટક મહેસૂલ વિભાગમાંથી એક-એક સર્વેયર તથા નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, સુરતકલનો પ્રતિનિધિ સામેલ હતો. પ્રત્યેક ટીમ દ્વારા હાથ ધરાયેલ મેદાની સર્વેક્ષણનું દેખરેખ આ અદાલત દ્વારા રચાયેલ સંયુક્ત ટીમ દ્વારા રાખવામાં આવી હતી. મેદાની સર્વેક્ષણ દરમિયાન સંબંધિત લીઝધારકોના પ્રતિનિધિઓ હાજર હતા અને દરરોજના સર્વેક્ષણ માટે મહાજરો (પંચનામા) તૈયાર કરવામાં આવ્યા હતા, જેમાં હાથ ધરાયેલ સર્વેક્ષણની વિગતો સમાવાઈ હતી. ઉક્ત પંચનામાઓ પર, સરકારી પ્રતિનિધિઓ અને નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી, સુરતકલના પ્રતિનિધિ ઉપરાંત, સંબંધિત લીઝધારક અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓએ પણ હસ્તાક્ષર કર્યા હતા. મેદાની સર્વેક્ષણ દરમિયાન નોંધાયેલા માપન-આંકડા સંબંધિત લીઝધારકો અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓ સાથે વહેંચવામાં આવ્યા હતા અને અંતિમ સર્વેક્ષણ રેખાંકનો નક્કી કરતાં પહેલાં સંબંધિત લીઝધારકો અથવા તેમના પ્રતિનિધિઓને વ્યક્તિગત સુનાવણી આપવામાં આવી હતી. મેદાની સર્વેક્ષણ પૂર્ણ થયા પછી, અદાલતના તા. ૨૩.૯.૨૦૧૧ ના આદેશ અનુસાર, સંયુક્ત ટીમના નિષ્કર્ષો વિરુદ્ધ લીઝધારકો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પ્રતિનિધિત્વોનું સંયુક્ત ટીમ દ્વારા પુનર્વિચાર કરવામાં આવ્યો અને ૧૨૨ લીઝધારકોને વ્યક્તિગત સુનાવણી આપવામાં આવી. ઉક્ત સુનાવણીઓના આધારે ૩૩ લીઝોના સંબંધમાં જરૂરી સુધારાઓ કરવામાં આવ્યા. ત્યારબાદ, તા. ૩.૨.૨૦૧૨નો સીઈસીનો અંતિમ અહેવાલ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો. અદાલતના તા. ૧૦.૨.૨૦૧૨ ના આદેશ અનુસાર, સીઈસીએ ફરીથી કુલ ૬૬ લીઝધારકો દ્વારા દાખલ કરાયેલા

પ્રતિનિધિત્વો પર વિચાર કર્યો. ૪ લીઝોના સંબંધમાં સંયુક્ત ટીમના નિષ્કર્ષોમાં સીઈસી દ્વારા ફેરફાર કરવામાં આવ્યો, જોકે ઉક્ત ફેરફારથી વર્ગીકરણમાં કોઈ બદલાવ આવ્યો નહોતો. બે પ્રતિનિધિત્વો, એક મેસર્સ વી.એસ. લાડ એન્ડ સન્સ દ્વારા અને બીજું મેસર્સ હોથુર ટ્રેડર્સ દ્વારા દાખલ કરાયેલ, યોગ્ય આદેશો માટે અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યા છે [પ્રશ્નનો જુદાપણે વિચાર કરવામાં આવી રહ્યો છે], જ્યારે બાકીના પ્રતિનિધિત્વો સીઈસી દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યા હતા. ઉપરોક્ત તથ્યોના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, હાથ ધરાયેલ સર્વેક્ષણ પ્રક્રિયામાં પ્રક્રિયાત્મક ન્યાયસંગતતા સંયુક્ત ટીમ દ્વારા થયેલ બાબત સ્પષ્ટરૂપે પ્રગટ છે અને ઉપરોક્ત દર્શાવેલ આધાર પર સર્વે પ્રક્રિયાની પવિત્રતા અંગે પ્રશ્ન ઉઠે તેવી કોઈ શંકાને સ્થાન રહી શકતું નથી.

૩૫. આ માટે અદાલતને વિગતોમાં જવું જરૂરી બનશે સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલા સર્વેક્ષણનો તકનીકી પાસો. સ્વાભાવિક રીતે, હાથ ધરાયેલા સર્વેક્ષણની વિગતોનો વિચારણા અનેક દાખલ કરવામાં આવેલી આઈ.એ.ઓમાં ભાડાપટ્ટાધારકોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલી બહુમુખી ફરિયાદોની પૃષ્ઠભૂમિમાં કરવી આવશ્યક છે. અગાઉથી નોંધ્યા મુજબ, અત્યંત વ્યાપક સ્તરે, આ સંદર્ભે ફરિયાદો એવી છે કે સંયુક્ત ટીમે અવગણના કરી છે પાડોશી/લગોલગ લીઝોની સીમાઓ અંગે પસાર કરાયેલા ન્યાયિક આદેશો; લીઝ દસ્તાવેજ/લીઝ નકશામાં નિર્ધારિત લીઝ ક્ષેત્રફળમાં ઘટાડો; સર્વેના પરિણામે લીઝ વિસ્તારને નવા સ્થળે ખસેડવો. વિશેષરૂપે, એવો આક્ષેપ

ઉઠાવવામાં આવ્યો છે કે જુદા જુદા વિસ્તારોમાં આવેલા ઓવરલોડનના ઢગલાઓનો વિચાર કરીને એવો નિષ્કર્ષ નોંધાયો કે આવા વિસ્તારોમાં એફ.સી. અધિનિયમ હેઠળ આવશ્યક મંજૂરીઓ વિના (વન વિસ્તારોના મામલે) અથવા આવા વિસ્તારો સંબંધે ખાણકામ લીઝોના અભાવે (અવન વિસ્તારોના મામલે) ખાણકામ કરવામાં આવ્યું હતું, જોકે પ્રશ્નાસ્પદ પ્રવૃત્તિ, અર્થાત્ ઢગલા કરવું, એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમ હેઠળ ખાણકામ કામગીરી ગણાતી નથી।

૩૬. રજૂ કરવામાં આવેલા દસ્તાવેજોના વિચારણાથી વિદ્વાન અમિકસ ક્યુરીએ તથા કાર્લાટક રાજ્ય તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલો પરથી એવું દર્શિત થાય છે કે સર્વે હાથ ધરતી વખતે સંયુક્ત ટીમને કેટલીક ગંભીર મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડ્યો હતો. તે જ નીચે મુજબ ક્રમબદ્ધ રીતે દર્શાવી શકાય:—

- (૧) મંજૂર કરાયેલ લીઝના નકશામાં કોઈ સંદર્ભ બિંદુ(ઓ) નહોતાં અને જેના સંદર્ભથી લીઝનું સ્થાન નિર્ધારિત કરી શકાય;
- (૨) વિગતોની સરખામણીએ જમીન પરના સંદર્ભ બિંદુ(ઓ)ના સ્થાન(ઓ) વચ્ચે અસંગતિ છે ભાડાપટ્ટાની રેખાંકનોમાં આપવામાં આવેલા આવા સંદર્ભ બિંદુઓ(એસ) ના;
- (૩) જમીન પરના સંદર્ભ બિંદુ(ઓ) નષ્ટ કરી દેવામાં આવ્યા છે/ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે;

(જ) સર્વે અને હદનિર્ધારણનો નકશો લીઝના નકશા સાથે મેળ ખાતો નથી; અને

(પ) પટ્ટાની રૂપરેખામાં અંતર્નિહિત ખામી છે."

૩૭. જણાવેલ મુશ્કેલીઓને દૂર કરવા માટે, વાસ્તવિક સર્વેના પ્રારંભ પહેલાં, લીઝ નકશામાં દર્શાવેલ સીમા-સ્તંભો, ખડક-ચિહ્નો, રેવન્યૂ બિંદુઓ વગેરેની ઓળખ કરવા પૂર્વ-સર્વે તપાસ હાથ ધરવામાં આવી હતી. આ કામગીરી સરકારી કર્મચારીઓ તેમજ સંબંધિત લીઝધારકના પ્રતિનિધિની મદદથી કરવામાં આવી હતી. પરંપરાગત ઈજનેરી સ્કેલનો ઉપયોગ કરીને લીઝ નકશાની દરેક ભુજાની લંબાઈ માપવા બદલે અને પ્રોટ્રેક્ટર દ્વારા કોણ પાચ માપવા બદલે, મૂળ લીઝ નકશાનું સ્કેનિંગ કરી તેને અંકીય સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું હતું જેથી પ્રત્યેક ભુજાની લંબાઈ અને કોણોનું ચોક્કસ માપન થઈ શકે. ત્યારબાદ ટોટલ સ્ટેશન પદ્ધતિનો ઉપયોગ કરીને સર્વે હાથ ધરવામાં આવ્યો, જે નિઃસંદેહ અતિન્યૂન ભૂલની સંભાવના ધરાવતી અદ્યતન તકનીક છે. ઓળખવામાં આવેલા નિયંત્રણ બિંદુ પરથી શક્ય તેટલા વધુ સીમા-બિંદુઓ દેખાઈ શકે તે ધ્યાનમાં રાખીને એક તાત્કાલિક નિયંત્રણ બિંદુ નક્કી કરવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ, નિયંત્રણ બિંદુ અને દેખાતા સીમા-બિંદુઓ વચ્ચેનું અંતર ઇન્જા-રેડ કિરણોનો ઉપયોગ કરનાર સાધનમાં માપીને નોંધવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ સાધનને બીજા એક તાત્કાલિક નિયંત્રણ બિંદુએ ખસેડવામાં આવ્યું અને સમાન રીતથી તે નિયંત્રણ બિંદુ તથા બાકી રહેલા સીમા-બિંદુઓ વચ્ચેનું અંતર માપવામાં આવ્યું. તમામ બિંદુઓના

વાંચનો પૂર્ણ થયા પછી સાધન માટેની ભૂલની મર્યાદા નક્કી કરવામાં આવી હતી (જે વાસ્તવમાં અતિનગણ્ય હતી). ત્યારબાદ સર્વે નકશો તૈયાર કરવા માટે ટોટલ સ્ટેશનમાંથી મેળવેલ આંકડાઓ ઓટોકેડ સોફ્ટવેરનો ઉપયોગ કરીને કમ્પ્યુટરમાં ઉતારવામાં આવ્યા. આ રીતે તૈયાર કરાયેલ સર્વે નકશાને અંકીયકૃત લીઝ નકશા પર ઉપરિઆરોપિત કરીને, જો કોઈ અતિક્રમણ હોય તો તે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું. તેમજ, હાથ ધરાયેલ સર્વે પ્રક્રિયાની ચોકસાઈની વધુ ખાતરી કરવા માટે સર્વે નકશાની વિગતોને ઉપગ્રહ ચિત્રાંકનો પર પણ ઉપરિઆરોપિત કરવામાં આવી હતી. એક ડિજિટાઈઝ્ડ લીઝ સ્કેચ મુજબ લીઝ ક્ષેત્રફળોની ગણતરી સાથે તુલના કરવા માટે લીઝ ક્ષેત્રફળોની હસ્તચાલિત ગણતરી પણ હાથ ધરવામાં આવી હતી. 'સી' વર્ગની ૩૪ સંખ્યાની લીઝોના મામલે બે માપણીઓ વચ્ચેનો તફાવત $+/- 0.5$ હેક્ટર કરતાં ઓછો છે. આ સંદર્ભમાં કર્ણાટક રાજ્ય દ્વારા રજૂ કરાયેલ દસ્તાવેજોના સંકલનમાં ઉપલબ્ધ સંબંધિત વિગતો માર્ગદર્શક સ્વરૂપની છે અને તેથી તે નીચે દર્શાવવામાં આવે છે:

૩૮. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલી સર્વેની સમગ્ર પ્રક્રિયા દરમિયાન ભાડાપટ્ટાધારક અથવા તેના પ્રતિનિધિની ભાગીદારી; ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ સર્વેની વાસ્તવિક પ્રક્રિયા કેવી રીતે હાથ ધરવામાં આવી તેની વિગતો; અદ્યતન તકનીકનો ઉપયોગ; સર્વેની જવાબદારી સોંપવામાં આવેલી સંયુક્ત ટીમની રચના અને સંયુક્ત ટીમની દેખરેખ હેઠળ મેદાની સર્વે કરનાર ૭ ટીમોની રચના; આ અદાલતના તા. ૨૬.૮.૨૦૧૧ અને ૧૦.૨.૨૦૧૨ના આદેશો હેઠળ ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલા આક્ષેપોના પ્રકાશમાં સર્વેના

તારણોની પુનઃચકાસણીના બે તબક્કા અને તેના આધારે કરવામાં આવેલા સુધારાઓ — આ બધું મળીને અદાલતના આદેશો હેઠળ કરવામાં આવેલા સર્વેના તારણોની વિશ્વસનીયતા વિષે કોઈ શંકાને અવકાશ આપતું નથી. એ સત્ય છે કે અમે અમારી જાતને નિષ્ણાત ગણાવી શકતા નથી; પરંતુ જે બાબત પ્રાથમિક દષ્ટિએ જ સ્પષ્ટ છે તે જોવા માટે નિષ્ણાત હોવાની જરૂર નથી. તેથી, ભાડાપટ્ટાધારકો તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દીર્ઘકાલીન દલીલો અને તે ભાડાપટ્ટાધારકો દ્વારા આ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરાયેલા સ્કેચ, નકશા અને રેખાંકનોના વ્યાપક સંદર્ભો હોવા છતાં, અમે સંતોષ પામ્યા છીએ કે સંયુક્ત ટીમ દ્વારા હાથ ધરાયેલ સર્વે અને તેના અનુસંધાનમાં બનેલી ઘટનાઓના પ્રકાશમાં તમામ ફરિયાદો અને વ્યથાઓ અદૃશ્ય થઈ જવી જોઈએ. વધુમાં, ફેડરેશન ઑફ ઇન્ડિયન મિનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ (એફ.આઈ.એમ.આઈ.) તરફથી કરવામાં આવેલી લેખિત રજૂઆતના પ્રારંભિક પરિછેદમાં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે, તે બાબતનો પણ ઉલ્લેખ કરવો મહત્વપૂર્ણ રહેશે.

ક્રમ	લીઝધારકનું નામ	એમ.એલ. નં.	મંજૂર વિસ્તાર (હેક્ટર)	મેન્યુઅલ ગણતરી મુજબ વિસ્તાર (હેક્ટર)	ડિજિટાઇઝ્ડ સ્કેચ મુજબ વિસ્તાર (હેક્ટર)	તફાવત (હેક્ટર)
૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
૧	જે.એમ. વૃષભેન્દ્રય્યા	૨૧૭૩	૩.૩૬	૩.૩૪૮	૩.૫૪	૦.૧૮

૨	વીચમ પ્રા. લિ.	૨૬૧૫	૨૦.૨૩	૨૦.૧૯૬	૨૦.૦૪	-૦.૧૬
૩	અંબિકા ધોરપડે	૨૩૫૪	૪.૯૫	૪.૪૯૫	૪.૮૪	૦.૩૫
૪	મૈસૂર મેંગેનીઝ કંપની	૨૬૦૩	૩.૨૪	૩.૦૭	૩.૧૬	૦.૧૦
૫	હોથુર ટ્રેડર્સ	૨૩૧૩	૨૧.૧૧	૨૨.૧૧૭	૨૧.૬૧	-૦.૫૧
૬	એમ. દશરથ રામી રેડ્ડી	૨૫૬૦	૧૯.૯૫	૧૯.૫૯	૧૯.૪૬	-૦.૧૩
૭	ભારત માઈન્સ એન્ડ મિનરલ્સ	૨૨૪૫	૨૬.૨૦	૨૩.૩	૨૪.૪૭	૧.૧૭
૮	એસોસિએટેડ માઈનિંગ કંપની	૨૪૩૪	૧૦.૧૨	૧૦.૦૩	૧૦.૧૪	૦.૧૧
૯	બી.આર. યોગેન્દ્રનાથ સિંઘ	૨૧૮૬	૧૩.૦૦	૧૬.૫૯૨	૧૫.૮૯	-૦.૭૦
૧૦	લતા માઈનિંગ કો. (ડી. નારાયણ)	૯૫૮	૪.૦૫	૪	૩.૯૩	-૦.૦૭
૧૧	કેનરા મિનરલ્સ	૨૬૩૫	૧૧.૩૪	૧૨.૧૨	૧૧.૫૨	-૦.૬૦
૧૨	થંગા વેલુ અને અન્ય	૨૫૮૫	૬૦.૭૦	૬૨.૨૮	૬૦.૯૨	-૧.૩૬
૧૩	ટ્રેડિંગ માઈનિંગ કંપની	૧૭૩૨	૫.૨૬	૫.૩૧	૫.૪૫	૦.૧૪
૧૪	શ્રી એન. મન્સૂર અહેમદ	૧૩૨૪ / ૨૬૧૬	૧૫.૯૭	૧૫.૬૫	૧૫.૭૧	૦.૦૬
૧૫	શ્રીમતી કમલા બાઈ	૧૪૪૨	૧૩.૪૫	૧૩.૦૨	૧૩.૪૪	૦.૪૨
૧૬	સુદર્શન સિંઘ (મહાલક્ષ્મી મિનરલ્સ)	૨૫૭૯	૮.૦૯	૮.૩૭	૮.૧૧	-૦.૨૬
૧૭	રામગઢ મિનરલ્સ એન્ડ માઈનિંગ	૨૪૫૧	૨૪.૨૮	૨૪.૨૩	૨૪.૦૪	-૦.૧૯

	પ્રા. લિ.					
૧૮	ટ્રાઈડેન્ટ મિનરલ્સ	૨૩૧૫	૩૨.૨૭	૩૧.૬૦૬	૩૨.૪૩	૦.૮૨
૧૯	અલ્પમ વીરભદ્રપ્પા	૨૪૩૬	૨૮.૦૭	૨૩.૫૫૩	૨૪.૫૩	૦.૯૮
૨૦	કન્હૈયાલાલ દુધેરિયા	૨૫૬૩	૩૦.૭૬	૨૮.૭૩	૩૦.૦૯	૧.૩૬
૨૧	આદર્શ એન્ટરપ્રાઇઝીસ	૨૩૬૯	૩.૦૩	૨.૯૧	૨.૯૮	૦.૦૭
૨૨	માથા મિનરલ્સ	૧૯૭૫ / ૨૬૦૦	૧૨૯.૫	૧૨૫.૫	૧૨૯.૧૬	૩.૬૬
૨૩	એસ.બી. મિનરલ્સ	૨૩૯૩	૪૦.૪૭	૪૦.૬૭	૪૦.૩૮	-૦.૨૯
૨૪	કર્ણાટક લિમ્પો	૨૬૫૦	૬.૦૭	૬.૯૪	૬.૪૭	-૦.૪૭
૨૫	અંજના મિનરલ્સ	૨૫૧૯	૪.૫૫	૪.૫	૪.૫૩	૦.૦૩
૨૬	ડેક્કન માઈનિંગ સિન્ડિકેટ (પ્રા.) લિ.	૨૫૨૫	૧૯.૦૨	૧૭.૦૧૫	૧૭.૪૩	૦.૪૧
૨૭	પી. અબુબાકર	૨૧૮૩	૧૪.૦૦	૧૩.૭૫૬	૧૩.૮૫	૦.૦૯
૨૮	લક્ષ્મી નારાયણ માઈનિંગ કંપની	૨૪૮૭	૧૦૫.૨૨	૧૦૩.૦૬	૮૬.૧૮	-૧૬.૮૮
૨૯	કમલા બાઈ	૨૧૮૭	૨૩.૪૭	૨૩.૪૩	૨૩.૭૧	૦.૨૮
૩૦	મૈસૂર સ્ટોનવેર પાઈપ્સ એન્ડ પોટરીઝ (પ્રા.) લિ.	૨૫૨૧	૧૨૨.૭૨	૧૧૮.૩	૧૨૨.૬૫	૪.૩૫
૩૧	તેજા વર્ક	૨૩૫૩	૪.૮૫	૪.૭૪	૪.૮૩	૦.૦૯
૩૨	રાજાપુરા માઈન્સ	૨૧૯૦	૯૩.૭૪	૮૯.૬૨	૯૧.૭	૨.૧૩
૩૩	એચ.જી. રંગનગૌડા	૨૧૪૮	૬૦.૭૦	૬૦.૩	૬૦.૬૬	૦.૩૬

૩૪	નિધિ માઈનિંગ પ્રા. લિ.	૨૪૩૩	૩૧.૮૪	૨૯.૧૯૫	૨૯.૪૯	૧.૩૦
૩૫	એસ.બી. મિનરલ્સ	૨૫૫૦	૪૪.૫૨	૩૮.૮૧૯	૩૯.૪૦	૦.૫૮
૩૬	મિલાના મિનરલ્સ (લક્ષ્મી એન્ડ કો.)	૧૮૪૨	૯૯.૫૬	૯૫.૫૫૬	૯૯.૫૫	૩.૯૯
૩૭	દીપ ચંદ કિશનલાલ	૨૩૪૮	૧૨૫.૪૫	૧૨૮.૫૪ ૬	૧૨૪.૯૨	-૩.૬૩
૩૮	તુંગભદ્રા મિનરલ્સ લિ.	૨૩૬૫	૧૨૫.૫૮	૧૩૫.૦૪		
૩૯	તુંગભદ્રા મિનરલ્સ લિ.	૨૩૬૬	૩૩.૯૭	૩૩.૧૬	૧૬૩.૭૪	-૪.૪૬
૪૦	એમ શ્રીનિવાસુલુ	૨૬૩૧	૭૪.૮૬	૭૮.૫૬૫	૭૫.૧૪	-૩.૪૩
૪૧	એમ. ચન્નાકેશવ રેડ્ડી (શ્રી લક્ષ્મી નરસિમ્હા માઈનિંગ કો.)	૨૫૬૬	૭.૮૫	૮	૭.૫૭	-૦.૪૩
૪૨	સ્પાર્ક લાઈન માઈનિંગ કોર્પોરેશન	૨૫૬૭	૪.૮૬	૪.૯૩	૪.૮૬	-૦.૦૭
૪૩	મિનરલ માઈનર્સ એન્ડ ટ્રેડર્સ	૨૧૮૫A	૪૬.૧૩	૪૪.૧૧	૪૪.૪૨	૦.૩૧
૪૪	મૈસૂર મિનરલ્સ લિ.	૯૯૫	૩૩.૬૦	૮૨.૨	૩૨.૮૯	-૪૯.૩૧
૪૫	વી.એસ. લાડ એન્ડ સન્સ	૨૨૯૦	૧૦૫.૦ ૬	૯૮.૧૨	૧૦૦.૫૪	૨.૪૨
૪૬	કાર્તિકેયાસ મૅંગેનીઝ	૨૫૫૯	૨૭.૨૩	૨૭.૨૩૬	૨૬.૭૧	-૦.૫૩
૪૭	જી રાજશેખર	૨૨૨૯	૧૨૯.૪૯	૧૨૭.૮૩	૧૨૭.૪૨	-૦.૪૧

૪૮	રામા રાવ પાઓલ	૨૬૨૧	૨૮.૩૪	૨૬.૩૩	૩૩.૮૦	૭.૪૭
૪૯	શ્રીમતી રઝિયા ખાનમ	૨૫૫૭ / ૧૫૭૫	૧૨.૫૮	૧૨.૦૫૭ ૮	૧૨.૫૪	૦.૪૮

અરજદાર રજૂ કરે છે કે સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલ સર્વેક્ષણની પ્રામાણિકતા અને નિષ્પક્ષતા અંગે તથા સી.ઈ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણ અંગે એફ.આઈ.એમ.આઈ.ને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. કેટેગરી એ અને બી અંગે સી.ઈ.સી. દ્વારા કરવામાં આવેલી ભલામણો તથા આ માનનીય અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્દેશો સાથે એફ.આઈ.એમ.આઈ. સંપૂર્ણપણે સંમત છે. એફ.આઈ.એમ.આઈ.નું એક સાથે એવું પણ મત છે કે કેટેગરી 'સી'ની ખનન લીઝો રદ કરવા બદલે, તેમને યોગ્ય વળતરરૂપ વનીકરણ માટેની ચુકવણી કરવા, આઈ.સી.એફ.આર.ઈ. દ્વારા તૈયાર કરાયેલ અને સી.ઈ.સી. દ્વારા મંજૂર કરાયેલ આર એન્ડ આર યોજનાના અનુસંધાને આર એન્ડ આર કાર્ય હાથ ધરવા, અને આર એન્ડ આર યોજનાનું સફળ સમાપન તથા અમલીકરણ થયા બાદ, આવી લીઝોમાં તેમને ખનન કામગીરી પુનઃપ્રારંભ કરવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ.

૩૯. અમે આ સ્પષ્ટ કરીએ છીએ કે ઉપરોક્ત નિવેદનને અમે ફેડરેશનની તરફથી થયેલ સ્વીકાર તરીકે સમજ્યું નથી અને અમારી સમક્ષ મુકવામાં આવેલા તથ્યોની સમગ્રીના વિચાર પર અમે આ અદાલતના આદેશોથી રચિત સંયુક્ત ટીમ દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલા સર્વેક્ષણના નિષ્કર્ષો તથા તે આધારે નિર્ધારિત

દરેક લીઝની સીમાઓ સ્વીકારીએ છીએ. અમે વધુમાં આદેશ આપીએ છીએ કે રાજ્યના સત્તાધિકારીઓ અથવા અદાલતોના, જેમ બને તેમ, તમામ આદેશોને અતિક્રમણ કરીને, સંયુક્ત ટીમ દ્વારા નિશ્ચિત કરવામાં આવેલી લીઝોની સીમાઓ હવેથી દરેક લીઝની સીમાઓ ગણાશે અને સંયુક્ત ટીમ દ્વારા નિર્ધારિત કરાયેલ લીઝ વિસ્તારનો લાભ સંબંધિત દરેક લીઝધારકને મળશે. વર્તમાન કાર્યવાહી સાથે સંકળાયેલી લીઝોની સીમાઓ બાબતે કોઈપણ અદાલતમાં બાકી રહેલી તમામ કાર્યવાહી હાલના આદેશ દ્વારા નિર્ધારિત ગણાશે અને આવા કોઈ પ્રશ્નનું પુનઃપરીક્ષણ કોઈપણ સંસ્થા અથવા સત્તાધિકારી સમક્ષ ખુલ્લું રહેશે નહીં.

૪૦. આગામી મુદ્દા તરફ આગળ વધતા પહેલાં અમે આ નોંધ કરવી ઇચ્છીએ છીએ કે કેટલાક ખાણપટ્ટાધારકો તરફથી રજૂ કરાયેલ આ દલીલ કે ખનન કચરાનો ઢગલો કરવો (ઓવરબર્ડન ડમ્પ્સ) એ એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમની કલમ ૨(ડી) હેઠળની પ્રવૃત્તિઓમાં આવતું નથી, સ્વીકાર્યતા માટે અતિ નિર્વિવેક છે. એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમની કલમ ૨(ડી) માં સમાયેલ વ્યાખ્યાના વ્યાપક શબ્દપ્રયોગમાં આવી બધી પ્રવૃત્તિઓ "ખનન પ્રવૃત્તિઓ" શબ્દપ્રયોગના અર્થક્ષેત્રમાં આવરી લેવામાં આવે છે. આવી પ્રવૃત્તિ માટે વનજમીનનો ઉપયોગ કરવામાં આવે તો એફ.સી. અધિનિયમ હેઠળ મંજૂરી લેવી આવશ્યક થશે. જો આવા હેતુ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી જમીન વનજમીન ન હોય, તો ખનન પટ્ટામાં આવી કોઈપણ પ્રવૃત્તિ માટે ઉપયોગમાં લેવાતી જમીનનો સમાવેશ થવો જ જોઈએ.

મુદ્દો નં.૪

શ્રેણીકરણ અંગે (૧) , પુનઃપ્રાપ્તિ અને પુનર્વસન સીઆર એન્ડ આર) યોજનાઓ અંગે (૨) , શરતોને આધીન શ્રેણી 'એ' અને 'બી' ની ખાણો ફરી શરૂ કરવા અંગે (૩) , શ્રેણી 'સી' ની ખાણોના બંધ/ પુનઃપ્રારંભ અંગે (૪) અને જો તેવા બંધનો આદેશ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવવાનો હોય તો શ્રેણી 'સી' ની ખાણો સંબંધે ભાવી કાર્યવાહી અંગે (૫) સીઈસીની ભલામણોની સ્વીકાર્યતા

૪૧. અગાઉ થયેલી ચર્ચાઓના પ્રકાશમાં, ગેરકાયદેસર ખનનની વ્યાપ્તિ તેમજ આ સંબંધિત અન્ય વિશિષ્ટ વિગતો અંગે અદાલત સમક્ષ સી.ઈ.સી. ના અહેવાલો દ્વારા માહિતી અને સામગ્રી રજૂ કરવાની પ્રક્રિયાની પવિત્રતા અંગે કોઈ શંકા રહી શકતી નથી. આંતર-પેઢી સમતુલ્યતા અને ટકાઉ વિકાસ હવે આપણા સંવિધાનિક ન્યાયશાસ્ત્રમાં સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૧ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા મૂળભૂત અધિકારોના અભિન્ન અંગ તરીકે દઢપણે સમાયેલ છે. પર્યાવરણના અવક્ષયથી પ્રતિકૂળ અસર પામવાના નિશ્ચિત એવા મોટા પ્રમાણના નાગરિકોના આવા અધિકારોના અમલમાં, આ અદાલત પ્રક્રિયાત્મક મર્યાદાઓથી બંધાઈ શકતી નથી. સી.ઈ.સી., જે હવે દાયકાથી વધુ સમયથી પર્યાવરણ સંબંધિત વિવિધ બાબતોમાં અદાલતને સહાય આપી રહી છે, તેને કેટલીક નિર્ધારિત ફરજો સોંપવામાં આવી હતી, અને જણાવેલ સત્તામંડળે તે ફરજો બજાવી છે તથા

પહોંચેલ નિર્ણયોને અને કરાયેલ ભલામણોને પૂરતું ન્યાયસંગત આધાર આપ્યો છે. જો જણાવેલ ભલામણો તર્ક અને કારણની કસોટી પર ખરી ઉતરે, જે મુદ્દાનો અહીં નીચે પરીક્ષણ કરવામાં આવી રહ્યો છે, તો અમે જણાવેલ ભલામણોને સ્વીકારવા અને હાલના કેસમાં અમારે કરવાનાં આદેશનો તેનો ભાગ બનાવવામાં કોઈ કારણ નહીં જોશું.

(૧) વર્ગીકરણ

૪૨. મુદ્દો એ છે કે કુલ લીઝ વિસ્તારની સરખામણીએ અતિક્રમિત વિસ્તારના ટકાવારીના આધારે કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ મનસ્વી નિર્ણય છે કે નહીં. વર્ગીકરણ માટેના માપદંડના સ્વીકારમાં મનસ્વિતાની કસોટીનું પરીક્ષણ કલમ ૧૪ ની કસોટી પર થવું જોઈએ, વર્ગીકરણ માટે વધુ સારું આધાર ઉપલબ્ધ હોવા અંગેની વ્યક્તિનિષ્ઠ કલ્પનાઓના આધારે નહીં. સૂચવાયેલ આધાર, એટલે કે કુલ અતિક્રમિત વિસ્તાર, હાલમાં લીઝધારકોની તરફેણી ઉઠાવવામાં આવેલા પ્રશ્નો જેવા જ પ્રશ્નો ઊભા કરવાની સંભાવના ધરાવે છે. તેનું કારણ એ છે કે સંબંધિત વિવિધ લીઝોથી આવરી લેવાયેલા વિસ્તારોમાં એકરૂપતાનો અભાવ છે. તેથી, કસોટી એવી ન હોવી જોઈએ કે વર્ગીકરણ માટે કયો આધાર ‘વધુ સારો’ ગણાય, કારણ કે તે પ્રક્રિયામાં વ્યક્તિનિષ્ઠતા લાવશે; કસોટી એ છે કે સ્વીકારેલ આધાર પર કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ વિરોધી ભેદભાવ પેદા કરે છે કે નહીં અને ટકાવારીના માપદંડનો સ્વીકાર હાંસલ કરવાના

હેતુ સાથે, એટલે કે પર્યાવરણને મહત્તમ ભંગો અને નુકસાન પહોંચાડનારા લીઝધારકોની ઓળખ કરવા સાથે, કોઈ ચુકિતસંગત સંબંધ ધરાવતો નથી કે નહીં. ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો, કરવામાં આવેલ વર્ગીકરણ ચુકિતસંગતતાની કસોટીમાં અસફળ થતું નથી અને અમારા સ્વીકારને પાત્ર છે.

આ સંદર્ભમાં, અમે ફેડરેશન ઓફ ઇન્ડિયન મિનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ દ્વારા દાખલ કરાયેલ બે આઈ.એ.ઓ. (આઈ.એ. નં. ૨૦૧૨નું ૭૪ અને આઈ.એ. નં. ૨૦૧૨નું ૪) નો નોંધ લઈ શકીએ છીએ, જે સંસ્થા દાવો કરે છે કે વર્તમાન કાર્યવાહી સાથે સંકળાયેલા મોટા પ્રમાણમાં લીઝધારકો તેની સભ્યતા ધરાવે છે. ઉપરોક્ત આઈ.એ.ઓ.માં, જેમ કે અન્ય સંદર્ભમાં અગાઉ નોંધવામાં આવ્યું છે, ફેડરેશને સંયુક્ત ટીમ દ્વારા કરાયેલા સર્વેના નિષ્કર્ષો તથા લીઝોની વર્ગીકરણ બાબતે અને આર એન્ડ આર યોજનાઓની તૈયારી સહિત નિર્ધારિત અન્ય પૂર્વશરતો સાથે શ્રેણી 'એ' અને 'બી' ની ખાણોને ફરી શરૂ કરવા માટે સૂચવાયેલા પગલાં બાબતે સીઈસીની ભલામણોને નિર્વિવાદ રીતે સ્વીકારી છે. આ બાબતે એકમાત્ર અપવાદ શ્રેણી 'સી' ની ખાણોને લઈને છે. ફેડરેશને સૂચવ્યું હતું કે ઉક્ત ખાણોને પણ સમાન અથવા તેથી પણ વધુ કડક શરતોને આધીન રહીને ફરી શરૂ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે અને વૈકલ્પિક રીતે, સીઈસી દ્વારા ભલામણ કરાયેલા માપદંડો કરતાં અમુક વધુ ઉદાર માપદંડો અપનાવીને શ્રેણી 'સી' ની કુલ ૪૯ ખાણોમાંથી કુલ ૩૯ ખાણોને ફરી શરૂ કરવાની પરવાનગી આપવામાં

આવે. સમગ્ર પરિસ્થિતિના સમૂહમાં, અમારો મત છે કે સીઈસી દ્વારા તેના તા. ૩.૨.૨૦૧૨ના અહેવાલમાં સૂચવાયેલ વર્ગીકરણ અમારે સ્વીકારવું જોઈએ.

(૨) શ્રેણી 'એ'ની ખાણો ફરી શરૂ કરવા માટે જે શરતો સૂચવવામાં આવી છે અને વધારામાં શ્રેણી 'બી'ની ખાણો માટેની આર એન્ડ આર યોજનાઓ

૪૩. જે શરતોને આધીન રહીને શ્રેણી 'એ' અને 'બી' ની ખાણો ફરીથી શરૂ કરવાનાં છે અને શ્રેણી 'બી' ની ખાણો ફરીથી શરૂ કરવા માટે પૂર્વશરત તરીકે જે આર એન્ડ આર યોજનાઓની ભલામણ કરવામાં આવી છે, તે મૂળતઃ દેશના દુર્લભ ખનિજ સંસાધનોના વૈજ્ઞાનિક અને આયોજનબદ્ધ શોષણને સુનિશ્ચિત કરવા માટેનાં પગલાં છે. પૂર્વશરતો અને આર એન્ડ આર યોજનાઓની વિગતોનો ઉદ્દેશ અગાઉથી જ કરવામાં આવી ચૂક્યો છે અને તેની પુનરાવર્તનની આવશ્યકતા નથી. એટલું કહેવું પૂરતું છે કે આવી ભલામણો માત્ર પર્યાવરણ અને પરિસ્થિતિતંત્રના હિતમાં જ નહીં પરંતુ સમગ્ર ખનન ઉદ્યોગના હિતમાં પણ હિતાવહ છે, જેથી આ ઉદ્યોગ વધુ સુવ્યવસ્થિત, આયોજનબદ્ધ અને શિસ્તબદ્ધ રીતે ચલાવી શકાય. એફ.આઈ.એમ.આઈ. માર્ગદર્શિકાઓના ઘડતરમાં અને આર એન્ડ આર યોજનાઓની તૈયારીમાં સક્રિય રીતે સંકળાયેલું હતું. સૂચવાયેલ પૂર્વશરતોમાં અથવા આર એન્ડ આર યોજનાઓની વિગતોમાં એવું કંઈ નથી જે એમ.એમ.ડી.આર. અધિનિયમ, ઈ.પી. અધિનિયમ અને એફ.સી. અધિનિયમની કોઈપણ કાનૂની જોગવાઈઓના વિરુદ્ધ હોય અથવા તેના સાથે

સંઘર્ષ કરતી હોય અથવા અસંગત હોય. આવી પરિસ્થિતિમાં, જ્યારે અમે તે પૂર્વશરતો સ્વીકારીએ છીએ જેને આધીન રહીને શ્રેણી 'એ' અને 'બી' ની ખાણો ફરીથી શરૂ કરવાનાં છે અને શ્રેણી 'બી' ની ખાણો માટે જે આર એન્ડ આર યોજનાઓ અમલમાં હોવી આવશ્યક છે, ત્યારે અમારો મત છે કે શ્રેણી 'એ' અને 'બી' ની ખાણો ફરીથી શરૂ કરવા બાબતે સીઈસી દ્વારા કરવામાં આવેલ સૂચનો તેમજ આર એન્ડ આર યોજનાઓની વિંગતો અમારી દ્વારા સ્વીકારવામા આવવી જોઈએ, અને તે મુજબ અમે તેને સ્વીકારીએ છીએ. આથી અમે કેસના સર્વાધિક મહત્વપૂર્ણ પ્રશ્ન તરફ આવીએ છીએ, અર્થાત્ શ્રેણી 'સી' ની ખાણોનું ભવિષ્ય.

૪૪. કાર્ટિકના ત્રણ જિલ્લાઓમાં થયેલા ગેરકાયદેસર ખનનનું ચોક્કસ પરિમાણ આ આદેશના અગાઉના ભાગમાં (પરિચ્છેદ ૨૩) વિગતવાર નોંધવામાં આવ્યું છે. તેથી, તેની કોઈ પુનરાવર્તનની જરૂર રહેશે નહીં. ગેરકાયદેસર ખનને રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રને ગંભીર નુકસાન પહોંચાડવા ઉપરાંત, વાસ્તવમાં અમલમાં રહેલા કાયદાઓ દ્વારા સંચાલિત શાસન પ્રણાલીની વિશ્વસનીયતા પર પણ અશુભ છાંયો પાથરી દીધી હતી. તેની પર્યાવરણશાસ્ત્ર અને પર્યાવરણ પર નિષ્ક્રિય કરનાર અને પંગુ બનાવનાર અસર પડી છે. અદાલત સમક્ષ સી.ઈ.સી. દ્વારા રજૂ કરાયેલા સંકલન પરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે શ્રેણી 'સી' ની અનેક ખાણો એફ.સી. અધિનિયમ હેઠળ આવશ્યક મંજૂરીઓ વિના અથવા તો ખનન પ્રવૃત્તિઓ માટે વપરાતા વિસ્તારના એક ભાગ માટે ખનન ભાડાપટ્ટો ન હોય તેવી સ્થિતિમાં પણ ચલાવવામાં આવતી હતી. પર્યાવરણીય નુકસાન અને વિનાશ

અંગે અદાલત સમક્ષ મૂકવામાં આવેલી ઉપગ્રહ છબીઓએ ન્યાયિક અંતરાત્માને આંચકો આપ્યો છે. ઉપરોક્ત તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓના પ્રકાશમાં, સર્વાધિક ઉદ્ધંધનકારો/પ્રદૂષણકારો, અર્થાત્ શ્રેણી 'સી' ની ખાણો સંબંધી ભાવિ કાર્યવાહીનો માર્ગ નક્કી કરવો જરૂરી છે. આવું કરતાં અદાલતે ઉત્પાદિત સ્ટીલ અને અન્ય સંલગ્ન ઉત્પાદનોનો પૂરતો પુરવઠો સુનિશ્ચિત કરવા માટે લોખંડના અચસ્કની આવશ્યકતાને પણ ધ્યાનમાં રાખવી પડશે.

૪૫. સંયુક્ત ટીમ દ્વારા હાથ ધરાયેલા સર્વેક્ષણનું પરિણામ અને લીઝોની સીમાઓનું નિર્ધારણ જ્યારે અદાલતે સ્વીકારી લીધું છે અને ખાણોની વર્ગીકરણની આધારભૂત પદ્ધતિ તર્કસંગત તથા સંવિધાનસંગત રીતે અનુમત્ય હોવાનું માનવામાં આવ્યું છે, ત્યારે આ અદાલત માટે એ કલ્પવું મુશ્કેલ છે કે વર્ગ 'સી' ની ખાણોને ફરીથી શરૂ કરવાની મંજૂરી કેવી રીતે આપી શકાય. દયા દર્શાવવા માટે કોઈ અવકાશ નથી; ક્ષમાદાન માટે કરવામાં આવેલી ઉગ્ર વિનંતીઓનું તો પ્રભાવક મૂલ્ય પણ હોઈ શકતું નથી. વર્ગ 'સી' ના ૪૯ લીઝધારકોના વ્યક્તિગત હિતની સામે, વ્યાપક જાહેર હિત એ માંગે છે કે અદાલત કાનૂનના દીર્ઘ હસ્તની કાર્યક્ષમતા અને અસરકારકતા પ્રદર્શિત કરવાની તરફેણમાં ઝુકે. તેથી, અમે વર્ગ 'સી' ની ખાણોના સંપૂર્ણ બંધ કરવાનો અને આ બાબતે સીઈસીની ભલામણોના અનુસંધાને જરૂરી અનુગામી કાર્યવાહી કરવાનો આદેશ કરીએ છીએ, જેના વિગતવાર ઉલ્લેખ આ આદેશના અગાઉના ભાગમાં પહેલેથી જ ઉતારવામાં આવ્યા છે.

મુદ્દો નં.૫

અન્ય વિવિધ/સંકળાયેલા મુદ્દાઓ

૪૬. અમે નોંધ્યું છે કે આ અદાલતે તા. ૨.૧૧.૨૦૧૨ના રોજ પસાર કરેલા આદેશ દ્વારા તાજા ખનન પરવાનાઓના મંજૂરીદાન પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો. દરમિયાન થયેલ ઘટનાઓના વિકાસને ધ્યાનમાં લેતાં અને તા. ૩.૨.૨૦૧૨ના સી.ઈ.સી.ના અહેવાલની નં. ૬ અને ૭ની ભલામણો (અહેવાલનું પૃષ્ઠ ૫૬) સ્વીકારવાની અમારી વૃત્તિ હોવાને ધ્યાનમાં લેતાં, તાજા ભાડાપટ્ટાઓના મંજૂરીદાન સંબંધે તા. ૨.૧૧.૨૦૧૨ના આદેશને યથાવત્ રાખવું જરૂરી છે તેમ અમે માનતા નથી.

૪૭. આંધ્ર પ્રદેશ અને કર્ણાટક રાજ્યો વચ્ચેની આંતર-રાજ્ય સીમાઓના નિર્ધારણ બાબતે જેટલું સંબંધિત છે, તે હદ સુધી બંને રાજ્યો એ જિયોલોજિકલ સર્વે ઓફ ઇન્ડિયાની દેખરેખ હેઠળ સીમાઓ નિશ્ચિત કરવા માટે સંમત થયા છે. ઉક્ત મુદ્દે રાજ્યો વચ્ચે થયેલ સંમતિને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે રાજ્યોને ઉપરોક્ત શરતો મુજબ મુદ્દાનો અંતિમ નિર્ણય કરવા માટે પરવાનગી આપીએ છીએ. આંતર-રાજ્ય સીમા પર અથવા તેની નજીક આવેલ ૭ ખનન ભાડાપટ્ટાઓ (શ્રેણી ૮૧) ની કામગીરી હાલમાં સ્થગિત છે. જ્યાં સુધી બંને રાજ્યો વચ્ચેનો

સીમા સંબંધિત મુદ્દો ઉકેલાયો નથી, ત્યાં સુધી આ ૭ ખનન ભાડાપટ્ટાઓમાં ખનન કામગીરીનો પુનઃપ્રારંભ મંજૂર કરી શકાય નહીં.

૪૮. સીઈસીએ મિસ. એસ.બી. મિનરલ્સ (એમએલ નં. ૨૫૧૫) અને શાંતલક્ષ્મી જયરામ (એમએલ નં. ૨૫૫૩) ને તાત્કાલિક રીતે વર્ગ "બી" માં વર્ગીકૃત કર્યા છે, જોકે ગેરકાયદેસર ખનનના ખાડાઓ હેઠળનો અતિક્રમિત વિસ્તાર અનુક્રમે ૨૪.૪૪% અને ૨૩.૬૨% હોવાનું જાણવા મળ્યું છે. સીઈસીના મુજબ, "સર્વે સ્કેચોને અંતિમરૂપ આપવામાં આવેલી જટિલતાઓ અને આંતર-ગામ સીમાની ગેરહાજરી" ના કારણે ઉક્ત લીઝોને વર્ગ "સી" ના બદલે વર્ગ "બી" માં મુકવામાં આવી છે. અમે સીઈસીના આ કામચલાઉ નિર્ણય સાથે સહમત થઈ શકતા નથી. સર્વેના નિષ્કર્ષો અને કરવામાં આવેલા વર્ગીકરણના આધારે, જે બન્ને હાલના આદેશથી અદાલતે સ્વીકાર્યા છે, અમે નિર્દેશ કરીએ છીએ કે ઉપરોક્ત બે લીઝો, એટલે કે, મિસ. એસ.બી. મિનરલ્સ અને મિસ. શાંતલક્ષ્મી જયરામને વર્ગ "સી" માં મુકવામાં આવે. જરૂરી અનુસંગિક કાર્યવાહી સ્વાભાવિક રીતે અનુસરશે.

૪૯. તા. ૨૮.૩.૨૦૧૨ના પોતાના અહેવાલમાં સી.ઈ.સી.એ મિસ. વી.એસ. લાડ એન્ડ સન્સ અને મિસ. હોથુર ટ્રેડર્સના કેસો (શ્રેણી "સી"માં મુકાયેલા) અંગે અંતિમ નિર્ધારણ માટે અદાલત સમક્ષ મૂક્યા છે. સી.ઈ.સી.એ અહેવાલ આપ્યો છે કે મિસ. વી.એસ. લાડ એન્ડ સન્સ દ્વારા કરાયેલ અતિક્રમણ

માત્ર ઓવરલોડન ડમ્પ્સ સંબંધિત છે અને તે ટકાવારી (૧૫%) કરતાં અલ્પ પ્રમાણમાં વધુ છે, એટલે કે ૦.૧૭% જેટલું, જે સંયુક્ત દળ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલી લઘુત્તમ ગણતરીની ભૂલને કારણે સહેલાઈથી થઈ શક્યું હોય શકે. જ્યાં સુધી મિસ. હોથુર ટ્રેડર્સનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી સી.ઈ.સી.એ તા. ૨૮.૩.૨૦૧૨ના પોતાના અહેવાલમાં નોંધ્યું છે કે ભાડાપટ્ટાધારકના જણાવ્યા મુજબ તેણે તેને ફાળવવામાં આવેલા ખનન ભાડાપટ્ટા વિસ્તારમાં છેલ્લા ૫૦ વર્ષથી તેની ખનન કામગીરી ચલાવી છે, જેને અગાઉના સર્વેક્ષણો અને સીમાંકનોમાં ખોટા સંદર્ભબિંદુને ધ્યાનમાં લઈને ભૂલથી ઓળખવામાં આવ્યું હોઈ શકે.

જે તથ્યોના આધાર પર બે ભાડે ધારકોએ "સી" શ્રેણીમાંથી "બી" શ્રેણીમાં ઉચ્ચીકરણ માંગ્યું છે, તે તથ્યોનું વિવેચન કર્યા બાદ અમને ખેદ સાથે કહેવું પડે છે કે એવું ઉચ્ચીકરણ મંજૂર કરી શકાય તેમ નથી. હકીકતમાં, બન્ને ભાડે ધારકો સંયુક્ત દળ દ્વારા કરાયેલા સર્વેક્ષણના પરિણામોને સ્વીકારે છે, જેના નિષ્કર્ષોને અમે પહેલેથી જ સ્વીકારી લીધા છે.

૫૦. પરિણામે, આ મામલે અમારા નિષ્કર્ષોનું અમે નીચે મુજબ સંક્ષેપમાં સારાંશ રજૂ કરીએ છીએ:—

(૧) આ અદાલત દ્વારા તા. ૬.૫.૨૦૧૧ ના આદેશથી રચાયેલ સંયુક્ત

ટીમ દ્વારા કરવામાં આવેલા સર્વેક્ષણના તારણો અને ઉક્ત

સર્વેક્ષણના આધારે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી પ્રશ્નગત ભાડાપટ્ટાઓની સીમાઓ આથી મંજૂર અને સ્વીકારવામાં આવે છે.

(૨) સીઈસી દ્વારા તેની તા. ૩.૨.૨૦૧૨ ની અહેવાલમાં દર્શાવેલ અપનાવવામાં આવેલા માપદંડોના આધારે ખાણોનું વર્ગીકરણ ("એ", "બી" અને "સી") મંજૂર અને સ્વીકારવામાં આવે છે.

(૩) અદાલતનો તા. ૧૩.૪.૨૦૧૨નો આદેશ, જેમાં સીઈસીની તા. ૧૩.૩.૨૦૧૨ની ભલામણો (સીઈસીની તા. ૩.૨.૨૦૧૨ની ભલામણોમાં ફેરફારરૂપે) વસ્તુઓ (એ) થી (૧) અંગે સ્વીકારવામાં આવી હતી, તેની પુનરુક્તિ કરવામાં આવે છે. વિશેષરૂપે, તા. ૧૩.૪.૨૦૧૨ના ઉક્ત આદેશમાં મોનિટરિંગ કમિટીની જે નિર્ધારિત ભૂમિકા દર્શાવવામાં આવી છે, તેની પણ પુનરુક્તિ કરવામાં આવે છે.

(૪) ઉક્ત આદેશમાં ઉલ્લેખિત શરતોને આધીન રહી ૧૮ શ્રેણી "એ" ખાણોને ફરી શરૂ કરવા બાબતે અદાલતનો તારીખ ૩.૯.૨૦૧૨નો આદેશ પુનરાવર્તિત કરવામાં આવે છે.

(૫) અદાલતનો તા. ૨૮.૯.૨૦૧૨ નો આદેશ તમામ બાબતોમાં પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવે છે.

(૬) ઉલ્લેખિત અહેવાલમાં દર્શાવેલ શરતોને આધીન રહી, બાકી રહેલી શ્રેણી "એ" ની ખાણો અને શ્રેણી "બી" ની ખાણો (સંખ્યા ૬૩)

ફરીથી ખોલવા તથા ઉપ-ગ્રેડ લોખંડ અચસ્કના વેચાણ માટે તા. ૧૫.૨.૨૦૧૩ ના અહેવાલમાં સમાવાયેલ સીઈસીની ભલામણોને મંજૂરી આપવામાં આવે છે.

(૭) તા. ૩.૨.૨૦૧૨ ના સીઈસી અહેવાલના ફકરા ૬ અને ૭ (પૃષ્ઠ ૫૬ થી ૫૭) માં સમાવિષ્ટ ભલામણો સ્વીકારવામાં આવે છે, જેનો અર્થ એવો થાય છે કે "સી" વર્ગની ખાણો સંબંધિત ભાડાપટ્ટાઓ રદ થયેલા ગણાશે અને નવા ભાડાપટ્ટા મંજૂર કરવા બાબતે તા. ૩.૨.૨૦૧૨ ના અહેવાલની સીઈસીની ભલામણો (ફકરો ૭, પૃષ્ઠ ૫૬) સ્વીકારવામાં આવે છે.

(૮) મોનીટરીંગ કમિટી મારફતે કરવામાં આવેલ "સી" વર્ગની ખાણોના લોખંડ અચસ્કના વેચાણની આવક રાજ્ય હિતે જમ થયેલી ગણાશે. મોનીટરીંગ કમિટી આ હેતુસર તેની પાસે રહેલી રકમ તે જે હેતુઓ માટે રચવામાં આવી હતી તે સંબંધે ઉપયોગ માટે એસપીવીને મોકલી આપશે.

(૯) મિસ. વી.એસ. લાડ એન્ડ સન્સ, મિસ. હોથુર ટ્રેડર્સ, મિસ. એસ.બી. મિનરલ્સ (એમએલ નં. ૨૫૧૫) અને મિસ. શાંથાલક્ષ્મી જયરામ (એમએલ નં. ૨૫૫૩) ને "સી" શ્રેણીની

ખાણો તરીકે ગણવામાં આવશે અને ઉક્ત લીઝોના સંબંધમાં તેનાથી ઉપજતા અનુસંગી પરિણામો લાગુ પડશે.

(૧૦) "બી" વર્ગમાં મુકાયેલી તથા કર્ણાટક- આંધ્ર પ્રદેશ અંતર-રાજ્ય સીમા પર અથવા તેની નજીક આવેલી ૭ લીઝોના સંચાલનને અંતર-રાજ્ય સીમા વિવાદના અંતિમ નિરાકરણ સુધી સ્થગિત રાખવામાં આવશે, ત્યારબાદ ઉપરોક્ત ૭ લીઝોના સંબંધમાં સંચાલન શરૂ કરવાનો પ્રશ્ન સી.ઈ.સી. દ્વારા પુનઃ નવા સિરેથી પરીક્ષણ કરવામાં આવશે.

(૧૧) અહેવાલ તારીખ ૩.૨.૨૦૧૨ ના ફક્ત ૮ માં કરવામાં આવેલી ભલામણો (મિસ. એમ.એમ.એલ., પૃષ્ઠ ૫૭ સંબંધિત) સ્વીકારવામાં આવે છે. ઉપરોક્ત તારીખ ૩.૨.૨૦૧૨ ના અહેવાલના ફક્ત ૯, ૧૦, ૧૨ (જમ કરાયેલ આયર્ન-ઓર બાબતે), ૧૩ અને ૧૪ માં કરવામાં આવેલી ભલામણો (પૃષ્ઠ ૫૭-૬૦) અંગે કોઈ વિશિષ્ટ નિર્દેશની આવશ્યકતા રહેશે નહીં, કારણ કે તે બાબતોનો પહેલેથી જ નિવેડો કરવામાં આવ્યો છે અથવા અન્યથા, યથોચિત હોય તેમ, તે નિર્રથક બની ગઈ છે.

(૧૨) સી.ઈ.સી.ના તા. ૩.૨.૨૦૧૨ના અહેવાલના પરિચ્છેદ ૧૧ (નવી લીઝોની મંજૂરી) અને પરિચ્છેદ ૧૨ (ખનન લીઝોની મંજૂરી માટે બાકી અરજીઓ અંગે) (પૃષ્ઠ ૫૯)માં કરવામાં આવેલી ભલામણો સ્વીકારવામાં આવતી નથી. હાલના આદેશના પરિચ્છેદ ૪૪માં થયેલી ચર્ચાઓ અને નિષ્કર્ષોને ધ્યાનમાં લેતા, નવી ખનન લીઝોની મંજૂરી પર પ્રતિબંધ મૂકતો આ અદાલતનો તા. ૦૨.૧૧.૨૦૧૨નો આદેશ હવે આગળ ચથાવત્ રાખવાની જરૂર નથી. નવી ખનન લીઝોની મંજૂરી અને બાકી અરજીઓના વિચારણાનો પ્રશ્ન કાયદા અનુસાર, હાલના આદેશમાં સમાવાયેલ નિર્દેશો તેમજ તેના ભાવને અનુરૂપ રીતે હાથ ધરવામાં આવે.

(૧૩) કર્ણાટક અને આંધ્ર પ્રદેશ વચ્ચેની આંતર-રાજ્ય સીમાનું નિર્ધારણ, જેટલું તે વર્તમાન કાર્યવાહી માટે સંબંધિત હોય અને જેમ બે રાજ્યો વચ્ચે તે અંગે સહમતિ થયેલી હોય, તે ભારતના સર્વેયર જનરલના કાર્યાલયના હસ્તક્ષેપ દ્વારા કરવામાં આવે.

૫૧. અમે આ પણ નિર્દેશ કરીએ છીએ કે વર્તમાન આદેશના અનુસંધાનમાં થતી તમામ અનુસંગિક કાર્યવાહી અત્યંત તાત્કાલિકતા સાથે પૂર્ણ કરવામાં આવે. સમાજ પરિવર્તન સમુદાય દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટ અરજી તથા આઈએઝ અમારી ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષોના અનુસંધાનમાં નિકાલ પામેલી ગણાશે.

એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૭૩૬૬-૭૩૬૭ સન ૨૦૧૦ની. એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૩૨૬૯૦-૩૨૬૯૧ સન ૨૦૧૦ની. ડબ્લ્યુ.પી. (ક્રિ.લ.) નં. ૬૬ સન ૨૦૧૦ની. એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૧૭૦૬૪-૧૭૦૬૫ સન ૨૦૧૦ની, એસ.એલ.પી. (સી) નં. (સી.સી. નં. ૧૬૮૨૯ સન ૨૦૧૦નો), એસ.એલ.પી. (સી) નં. (સી.સી. નં. ૧૬૮૩૦ સન ૨૦૧૦નો), ડબ્લ્યુ.પી. (સી) નં. ૪૧૧ સન ૨૦૧૦ની. એસ.એલ.પી. (સી) નં. ૩૫૩ સન ૨૦૧૧ની અને ડબ્લ્યુ.પી. (સી) નં. ૭૬ સન ૨૦૧૨ની

પર. આ તમામ મામલાઓને ડી-ટેગ કરવામાં આવે છે અને તેમને અલગથી ચાટીબદ્ધ કરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

રિટ અરજી નં. ૫૬૨/૨૦૦૯ રદ કરવામાં આવી અને અન્ય એસ.એલ.પી.ઓ તથા રિટ અરજીઓ અલગ કરવામાં આવી.

The translation of this judgment has been provided by
M/s. Hyperlink E-solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.